

Hortfattet

169.16.

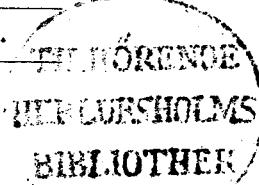
Lærebog i Verdenshistorien

for Ungdommen af alle Stænder.

Af

M. Mørk Hansen.

Andet Udgav.

København.

Forslag af Bog- og Papirhandler C. G. Iversen.

Trykt hos Louis Klein.

1852.

OVERFØRT TIL
ODENSE UNIVERSITETSBIBLIOTEK
1968

Fortale til første Udgav.

Det bliver steds mere erkendt, at en større Omsorg for Folkets Oplysning er den Bed, ad hvilken Regierung og Folk sikrest kunne løse Tidens store Opgaver, og at denne Omsorg først og fornemmelig maa være henvendt paa Ungdommens første Undervisning. At denne væsentlig bør være historisk, ere uden Tvivl de flere Saglyndige ligeledes enige om, og der er allerede paa mange Steder i Danmark forsøgt for, at Fædrelandets Historie bliver tilgængelig for vor Almue-Ungdom. Men da Fædrelandets Historie aldrig kan forståes, saalænge den ikke bringes i sin naturlige Forbindelse med Verdenshistorien, have mange folkelige Lærere følt Savnet af en letfattelig, prisbillig og nogenlunde fuldstændig Ledetraad, et Savn, der ingenlunde kan siges at være affjulpet ved Gjellebølls lille Udtog, medens Kofoeds og Bohrs fortrinlige Lærebøger alene ved deres Omfang og Kostbarhed og tildels ved et for Barnet mindre populært Sprog ikke kunne komme i Betragtning, hvor Talen er om Almuens Tav.

I Erkendelsen heraf har jeg længe tænkt paa at udarbejde en lille Lærebog, og da jeg i Nærene 1846—47 havde det Hverv at foredragte Verdenshistorien i den af Godsejer Tessdorps oprettede større Aftenskole for den vorne Almues Ungdom, lagde jeg det Schema til Grund, som jeg dengang optegnede forend ethvert Foredrag. Under Omarbejdelsen for det nærværende Brug har jeg bestandig haft for Øje, at al

historisk Undervisning saavidt muligt bør være mundtlig, men jeg har dog ikke tabt af Syne, at ikke enhver Lærer har Tid og Gaver til at foredragte Historien uden Ledetraad, og at det i ethvert Tilfælde er nødvendigt for Børnene at have en Bog at binde Hukommelsen til. Dersor har jeg med Glid meddelt enkelte Skildringer i en udførligere og anstueligere Skikkelse, end Bogens Plan og Omfang ellers tillod, ikke blot for at vække Barnets Lyst til Historie, men ogsaa for at anvende for Læreren, hvorledes jeg tænker mig Bogens korte Paragrafer udvædede ved det mundtlige Foredrag; og forsvrigt har jeg stræbt saavidt muligt at forbinde historisk Sammenhæng og en vis Fuldstændighed med den Korhed, der var mig forestreven.

At jeg kun har behandlet Fædrelandets Historie som et Led i Verdenshistorien og ofte forudsat, at Barnet kender den, vil Man uden Lovol tilgive mig, naar jeg tilfører, at denne Bog kun er bestemt til at bruges ved Siden af en udførligere Fædrelandshistorie.

Og herved være denne lille Lærebog anbefalet til en velvillig Modtagelse hos Foreldre og Lærere.

Nykøbing Borgerstole, i September 1848.

Forord til 2det Uplag.

Den gunstige Modtagelse og venlige Bedømmelse, som er blevne denne Bog til Del, har ladet mig haabe, at den med sine Ufuldkommenheder kan bruges med Nytte i sin oprindelige Skikkelse. Jeg har dersor ikke troet det hensigtsmæssigt at foretage væsentlige Forandringer, hvorved Brugen af denne nye Udgave ved Siden af den øldre vilde forstyrres. Kun øjensynlige Fejltagelser har jeg berigttiget, hvorved jeg især har benyttet de Wink, som Hr. Rektor Thrigé i Haderslev har havt den Godhed at meddele mig.

Felsted Præstegaard, i August 1852.

Vorfatteren.

Indhold.

A. Oldtiden.

- I. De eldste Stater omkring Middelhavet..... Side 1-7.
1. De første Mennesker. 2. Jøderne indtil Israels og Judas Rigers Undergang. De gamle Egypter. 4. Deres Afgudsdyrkelse. 5. Psammetik. Neko og Amasis; Landets Erobring af Kambyses. 6. Föniciernes Søfart og Handel. 7. Föniciernes Opfindelser. 8. Deres Forfatning, Religion og Kolonier. 9. Asyryerne og Babylonierne. 10. Salmanasar og Nebukadnesar.
- II. Perserne..... 7-13.
11. Cyrus befriar Perserne fra Mediernes Herredomme. 12. Krisus i Syrien og Solon. Cyrus erobrer Syrien, Fönicien og Persien. 13. Cyrus overvinde af Massageterne og dør. 14. Kambyses. Den fælle Smerdis. Darius, Hystaspes' Søn. 15. Persernes Rige forfalder og erobres af Grækerne.
- III. Grækerne..... 13-25.
16. Grækernes Oldsagn. 17. Den trojaniske Krig. 18. Athenerne. Theseus. Kodros. Kongemagten affastes. 19. Sparta. Lykurgos og hans Love. De meseniske Krige. 20. Solon giver Athenerne Love. 21. Persefrigene. Pittidas. Themistokles. Leonidas. Kimon. 22. Den peloponnesiske Krig. Perikles. Kunst og Videnskab blomstrer. 23. Grækernes Forfald. Pelopidas og Epaminondas. 24. Filip af Makedonien. Demosthenes. 25. Alexander den Store. 26. Alexanders Tog mod Perserne. 27. Alexander den Stores Herredomme opfører med hans Død.
- IV. Romerne..... 25-42.
28. Latinerne. Romulus. 29. Numa Pompilius. Romernes Religion. 30. Tarquinius den Overmodige. Rom bliver en Republik. 31. Titus Camillus overvinde Veii. Gallerne indtage Rom, men overvinde af Camillus. 32. Patricier og Plebeier. Latinerne, Samniterne og Larentinerne overvinde. 33. Romerne komme i Strid med Karthagerne. 34. Den første puniske Krig. Duilius og Regulus. 35. Den anden puniske Krig begynder.

36. Hannibal gaaer over Alperne og slaer Rømerne. Fabius Maximus og Semilius Paulus. 37. Marcellus og Scipio Slaget ved Zama. Hannibals Død. 38. Rømerses Grobninger i Afien og Grekenland. 39. Den tredie puniske Krig. 40. Rømerses store Førdervælse. Borgerkrigene begynde. Marius slaer Cimberne og Tentonerne. 41. Marius og Sulla. 42. Pompeius og Caesar. Caesar myrdes. Octavian bliver Kejser. 43. Kejser Augustus. Rømerses Guldbalder. Herman slaer Varus. 44. Rømerses Førdervælse tiltager. Libertus. Nero. Gode Kejserne, som Intet udrette. 45. Diokletian. Konstantin den Store. 46. Gøterne og Hunnerne. Den store Folkevandring. Rigets Undergang.

B. Middelalderen.

- V. Christendommen i de 6 første Maahundreder... 42-55.
47. Daniels Spaadom. 48. Trangen til Frælse. 49. Jøderne efter den babyloniske Landflygtighed. Herodes. Christi Kirke stiftes. Paulus. Jerusalems Undergang. 50. De Christne forfolges af Hedningerne. Nero. Konstantin. Julian den Fraafaldne. Christendommens Sejr. 51. Kirkesædrene. 52. Gremiter og Munkne. Benedictinere. 53. De romerske Bisstopper. Leo den Store. pave Gregor den Store.
- VI. Det østromerske Kejserdomme og Mohammedanerne 52-57.
54. Theodosius den Store. Belisar og Narres. Rigets Forfald. 55. Christendommens Forfald. 56. Mohammed og hans Religion. 57. Chaliferne. Karl Martel. Maurerne i Spanien. 58. Chaliferne i Damaskus og Bagdad. Tyrkerne og Mongolerne. Konstantinopels Grobring.
- VII. Gøter og Germaner. Karl den Store og hans Slægt..... 57-65.
59. Angelsachsene. 60. Østgoterne. Theodorik. 61. Frankerne. Chlodwig. Bonifacius. Karl Martel og Pipin den Lille. 62. Karl den Store overvinder Sacherne og flere Folk. Karl bliver romersk Kejser. 63. Lehnsvæsenet. 64. Karls Død. Ludvig den Fromme. Rigets Deling. Normannerne. Kapetingerne i Frankrig. 65. Konrad af Franken. Henrik Huglefænger. Otto den Store bliver sydlig Konge og romersk Kejser.
- VIII. Paverne og Kejserne 65-71.
66. Paverne Magt. Nikolaus den Første. De 3 Otto'er. 67. Paverne behæftede Kejseren indtil Hildebrands Tid. Gregor den Svende og Henrik den Hjerde. 68. Vand og Interdit.
- IX. Korstogene 71-81.
69. Narssagerne til Korstogene. Peter af Auniens og Urban II. 70. Det første Tog. Gottfred af Bouillon. Jerusalems Indtagelse. 71. Det andet Tog. Den hellige Bernhard. Konrad III. og Ludvig VII. 72. Saladdin. Frederik Roskies Tog og Død. 73. Filib August og Richard Lovbjært. 74. Venetianernes Tog. Det latinske Kejserdomme i Konstantinopel. 75. Frederik den Andens Korstog. 76. Ludvig den Helliges Toge. 77. Korstogernes Folger. 78. Riddervæsenet. De geistlige Riddere.

X. Hohenstaufernes Undergang. De mindre Staters Øpfomst 81-88.
79. Konrad III. og Henrik den Stolte. Frederik Roskies og Henrik Lov. Ghibelliner og Guelfer. Henrik IV. Frederik II. Konradin. Det store Interregnum. 80. Fristoderne i Øvreitalien. 81. Hansestadernes Forbund. 82. Rudolf af Habsborg. Sveiternes Befrielse. 83. Danmarks Magt i Baldemarernes Tid. 84. Ludvig den Hellige i Frankrig. Filip den Smukke og Bonifacius VIII. 85. Familien Valois i Frankrig. Krigen mellem England og Frankrig. Domfruen af Orleans. 86. Ludvig den XI. og Karl den Dristige. 87. Normanneren Vilhelm Grobrenen bliver Konge i England. Borgerkrigene i England. Folgets Friheder.

XI. Den katolske Kirkes Førdervælse. Pavens aftagende Magt 88-92.
88. Pavedømmet begynder at blive en førderelig Magt. 89. Geistligheden forlanger at erres som en guddommelig Stand. Aflad. 90. Helgener. Domfru Maria. Guds-Dommene. 91. Munkevæsenet. Tiggermunkene. 92. Den avignoniske Landflygtighed. Schismaten. De 3 store Kirkeforsamlinger.

XII. Store Øpdagelser og aandelige Fremstridt i det 15de Maahundrede 92-98.
93. De ældre Handelsnæje til Indien. Prinds Henrik Søfareren af Portugal. Vasco de Gama. 94. Kolumbus oppdager Amerika. 95. Kabral oppdager Brasilien. Første Rejse omkring Jorden. 96. Karl den Førstes eller den Femtes store Magt. 97. Cortes erobrer Mexiko. Pizarro erobrer Peru. Svanernes Grusomhed. 98. Folgerne af den nye Verdens Øpdagelse. 99. Krudtets Opfindelse. 100. Bogtrykkerkonstens Øpfadelse. Universiteterne. Bidenstabernes Øpfomst.

C. Den nyere Tid.

XIII. Reformationen 98-108.
101. Pavernes Modstandere for Reformationen. 102. Luthers Ungdom. 103. Luthers Kamp indtil hans Øphold paa Barthbørg. 104. Reformationens Fremgang indtil Luthers Død. 105. Den første Religionstrid; Freden i Augsburg. 106. Ulrik Zwingli og Johan Kalvin. De Reformerte. 107. Reformationens Sejr i Skandinavien. 108. Den tridentiniske Kirkeforsamling. Jesuiterne. Trediveaarskrigen. 109. Nederlandernes Kamp for Religion og Frihed. 110. Den reformerte Lære sejrer i England. 111. Hugonotternes Kamp i Frankrig. Bloddylluppet. Det nantistiske Edict.

XIV. Det 16de Maahundrede med dets 4 store Krigs 108-121.
112. Øplysningens Tidsalder. 113. Ludvig XIV. i Frankrig. Den spanske Arvefølgekrig. 114. Karl XII. i Sverrig. Den store nordiske Krig. 115. Ende paa Krigen. Peter den Store. 116. Frederik II. eller den Store af Preussen. 117. Syvaarskrigen.

118. Frederik den Stores Efterlignere. 119. Den amerikanske Frihedskrig. 120. Engländernes Smagt og deres Grobringer i Asien.

XV. Den første franske Revolution. Napoleon .. 121-130.
121. Revolutionens Aarsager. Anledning og Udbrud. 122. Nationalforsamlingen. Jakobinerne. 123. Nationalkonventet. Rødfeltsregeringen. De 5 Direktører. 124. Frankrigs heldige Krig mod det første forbund af Hæder. 125. Bonaparte som General i Italien og Egypten. 126. Bonaparte som Konstil. Den katolske Religion indføres igjen. 127. Bonaparte bliver Kejser. 128. Kejser Napoleon slæber Østrigerrerne og oplyser det tydste Rige. 129. Napoleon overvinder Preusserne. 130. Den besevende Neutralitet. 131. Napoleon i Spanien og Østrig. Freden i Wien. Napoleons Giftermaal. 132. Napoleons Tog til Moskou. Slaget ved Leipzig. 133. Kongressen i Wien. Napoleons Tilbagekomst fra Elba. De 100 Dage. Slaget ved Waterloo. Napoleons senere Sjæbue. 134. Ludvig XVIII. indsettes atten. Freden i Paris. Det hellige Forbund.

XVI. Grækerne og Tyrkerne. Volakkerne og Russerne. Spanierne og Portugiserne 130-134.
135. Grækernes Frieuds Kamp. Freden i Airlançepel. 136. Volakernes mistykkede Frihedskamp. 137. Russernes store Magt. Tscherkeserne. 138. Borgerkrige i Spanien. 139. Borgerkrige i Portugal.

XVII. Julirevolutionen i Frankrig og dens Virknings 134-138.
140. Indvortes Gjæring i Frankrig. Karl X. Toget til Algier. 141. Revolutionens Udbrud. Ludvig Filip bliver Konge. 142. Opstand i Brussel. Belgien adstilles fra Holland. 143. Uroligheder i Tyskland. Standerforfatningen i Danmark.

XVIII. Store Omvæltninger i Maret 1848 139-145.
144. Borgerkrig i Sveits. Opstand paa Sicilien. 145. pave Pius IX. Opstand i Italien. 146. Februarrevolutionen i Frankrig. 147. Uroligheder i Tyskland. Opror i Wien og Berlin. 148. Det fleszig-holstense Opror. Krig mellem Danmark og Tyskland. 149. Stor Forvirring blandt Tyscerne. Reaktionen begynder. 150. Ruslands Indsydelse. Opstanden i de østerrigiske Lande dæmpes. 151. Nyt Opror i Paris. Cavaignac. Louis Napoleon bliver Præsident. 152. Danmarks Frihed og Sejr. 153. Slutning.

A. Oldtiden.

I.

De ældste Stater omkring Middelhavet.

1. Af det Gamle Testamente lære vi, at alle Mennesker nedstamme fra eet Par Forældre, som i Tidens Begyndelse skabtes af Gud, og hvilc Efterkommere levede i det sydvestlige Asien, hvor de ernærede sig ved Jagt, Øvægavl og Ågerdyrkning. En stor Syndflod udryddede hele Slægten, som havde glemt sin Skaber, og fun den fromme Noah og hans Familie freltes ved Guds underfulde Styrelse. Fra Noahs Sønner Sem, Cham og Jafet maa altsaa alle Jordens Folk nedstamme, men vi have ingen sikre Esterretninger om, hvorledes de fra Asien have udbredt sig til de øvrige Verdensdele.

2. Kun om Jøderne, der vare af Sems Stamme, have vi i Bibelen en paalidelig Historie, der sildrer os Abraham's Levnet og fortæller, hvorledes hans Sonnenes Jakob eller Israael, Jødernes f. 2000 A. Chr. f. Stamfader, kom til Egypten med sin Slægt, som havde boede der i 400 Aar. Medens alle andre Folk levede i Bankundighed og Afghederi, vare Jøderne udvalgte til baade at bevare Troen paa den eneste Gud, der skulde tilbedes i Land og Sandhed, og at modtage Forjettelserne om Verdens Frelser. Da derfor de ægyptiske Konger mishandlede Jøderne og besluttede at udrydde dem, sendte Gud den store Profet Moses, som paa en underfuld Maade frelste sit Folk, meddelte det Guds Lov og forte det tilbage til det Land, som Abraham, Isak og Jakob havde ejet, men

som nu var beboet af Chams Esterkommere, de hedenste
 v. 1500 A. Kananiter. Ester Moses' Død erobrede hans Ester-
 f. Chr. 3. folger Josu'a Landet og delte det mellem Jødernes
 12 Stammer. Disse behersedes først af Dommere,
 omtr. Åar men blevé siden samlede under een Konge, Saul,
 1100. hvilc heromte Esterfølgere David og hans Søn
 Salomo havede Riget til stor Magt og Gre-
 David erobrede Jerusalem og gjorde den til Ri-
 gets prægtige Hovedstad; Salomo opførte det store
 og skjonne Tempel paa Moria Bjerg. Men da Ri-
 get efter Salomos Død deltes i Juda og Israels
 975. Riger, og deres Konger og Folk forfaldt til Afguderi-
 og indbyrdes Uenighed, blev først Israels og siden
 722 og 588. Juda Rige erobret af hedenste Konger fra Østen, og
 Folket bortsatt i Landflygtighed.

3. Først fra den Tid have vi hos hedenste Historieskrivere troværdige Beretninger om adskillige andre Riger i de Dele af Asien, Afrika og Europa, som ligge omkring Middelhavet. Men uagtet Alt, hvad der fortelles om deres tidlige Historie, er usikkert, kunne vi dog slutte, at der i mange Aarhundreder har været mægtige Stater i disse Lande. Om de gamle Egypeter af Chams Stamme, som vi kendte Noget til af Josefs og Moses' Historie, fortelles mange mærkelige Ting. Landet ligger i det nordøstlige Afrika langs med den nordlige Ende af det røde Hav, som adskiller det fra Arabien. Det gennemstrømmes fra Syd til Nord af den store Flod Nil en, som hvert Åar fra August til Oktober oversvømmer den smalle Nildal paa begge Sider af Floden og gør den saaledes med sit fede Dynd, at Indbyggerne hverken behøve at pløje eller grave, men kun at saae, for at høste Korn i Overflodighed. Herpaa beroer Folks tildelige Magt og Rigdom, thi hele den øvrige Del af Landet bestaaer af nøgne Klipper og torre Sandstrømmer. Syd for Egypten i Landet Ethiopiaen, der hvor Nilens Arme forenes, laa i den ældste Tid den store Stad Meroe, som behersedes af Prester. Herfra forplantedes Dannessen og Magten imod Nord, og Thære i Øvre Egypten

blev Hovedstaden for et mægtigt Rige, fra hvilc Tid der endnu findes en Mængde Levninger af uhre Stæder, Templer, Paladser og Billedstøtter med mangfoldige Indskrifter (Hieroglyfer), som Ingen ret kan udtyde! Senere var Memphis i Mellem-Egypten Hovedstaden for de egyptiske Lande, og de mærkværdige Pyramider og Obelisser, som endnu findes i disse Egne, vidne om Rigets Vælde. Tilsidst regjede det gamle Egyptens Herrsere i Saïs i Nedre Egypten mellem Nilens 7 Mundinger, som omgive det frugtbare Landskab Delta.

4. De gamle Egypeter vare delte i forskellige Stænder (Klæder), saa at Enhver maatte blive, hvad hans Fader havde været. Presterne vare de mest Ansete. De vare ej blot i Besiddelse af Religionens Hemmeligheder, men vare ogsaa Dommere, Legger, Bygmestere og Kongernes Raadgivere. Egypeterne tilbade en Mængde Afguder, hvori blandt forskellige Dyr, saasom Katten, Hundten, Slangen, Hogen og Ibiss fuglen. At drenne et saadant Dyr kostede Døden, og deres døde Legemer balsameredes saavel som Menneskenes og gjemtes i Pyramider og underjordiske Begravelser. Det helligste af alle Dyr var Dren Apis. Den skulde være ganstæ fort med en hvid Trekant i Panden, en hvid Plet i Form af en Orn paa den højre Side og en Knude, der skulde ligne en Skarnbasse, under Tungen. Naar Apis døde, opstod der en almindelig Jammer, indtil Presterne havde fundet dens Esterfølger. Grunden til denne forunderlige Dyr-Tilbedelse skal have været den Tro, at Menneskenes Sjæle efter Døden gif over i forskellige Dyr for derved at blive tilført til det evige Liv i den højeste Gud Osiris' Rige, hvor de igjen skulde forenes med deres Legemer. Derfor bleve disse bevarede med megen Omhu. Der findes endnu i Egypten mangfoldige indbalsamerede Lig (Mumier), der ere holdt med Specerier, indspætte i mange Lag fint Løj og omhyggeligt nedlagte i Kister af udhuket Morber-Figentræ.

5. Uagtet Egypeterne tidlig have bragt det vist i mange Kunstsager og Færdigheder, til de dog

ved deres strenge Adskillelse fra alle andre Folk og deres fordærvelige Kastevæsen ingen stor Betydning i Verdenshistorien førend i det 8de Aarhundrede før Christus, da en æthiopisk Konge erobrede Landet, og indvortes Stridigheder opstode imellem Præsterne og Krigerne, som endtes med, at Græferne indkaldtes af Psammetik i Sais. Hans Efterfølger Neko havde den store Plan, at befordre Gøhandelen ved at grave en Kanal fra Middelhavet til det røde Hav. Nogen Tid efter blev en simpel Soldat ved Navn Amasis ved Oprør Herre i Landet, der ved Forbindelse med Græferne opnåede stor Bestand og Anseelse under hans Regjering. Men under hans

Efterfølger blev Egypten erobret af den persiske Konge Cambyses, som slog Egypeterne ved Pelusium, misbrugede Folket, haanede deres Religion og tilslidt lod Kongen døbe. Fra Egypten drog han med en frigetlig Hær mod de tapre Æthiopier, som han vilde undertvinge. Men den største Del af Hæren omkom af Hunger i Libyens Ørkener, og Kambyses måtte finde sig i at vende om. I midlertid var Apis født i Memphis, og hele Landet opfyldt af Jubel. Kambyses lod Kalven føre frem og stodte den under Haanlatter en Dolk i Livet med de Ord: „O, I dumme Mennesker! Er det en Gud, som har Kjød og Blod og kan saares af Staale! Ja, i Sandhed en Gud, som er Eder verdig!“ Kambyses døde kort efter, men Egypten vedblev at staae under Persiens Konger.

6. Ved Middelhavets østlige Ende i det smalle Kystland, som nu hører til Syrien, mellem Jødeland og Bjerget Libanon boede i Oldtiden et lidet, men meget mærkeligt Folk, Fönicerne, som især udmaerkede sig ved deres vldt udbredte Søfart og Handel. Uagtet de ikke kendte Kompasset, men enten fulgte Kysterne eller rettede sig efter Stjernerne, sejlede de ikke blot rundt omkring i Middelhavet, men vovede sig endog forbi Herkules' Støtter (ved Gibraltarstrædet) ud i det atlantiske Hav. Fra det indre Asten henteede deres Karavanner Læpper og andre østerlandske Produkter, som de bortbyttede for Vest-

landenes Frembringelser. Fra det røde Hav omsejlede de Arabiens og Indiens Kyster og bragte Roselle, Guld og Edelstene med sig tilbage. I Spanien fandt de saa meget Sølv, at de siges at have smeddet Skibskankere deraf. Fra Britannien henteede de Tin og Pelsværk, ja de skulle endog have naaet ind i Østersøen, hvorfra de medbragte Røv, der i Oldtiden agtedes ligefrem saa højt som Guld. Den store Historie-skriver Herodot beretter endog, at Kong Neko i Egypten lod sonnicke Skippere omsejle hele Afrika, og at de paastode, at de paa denne Rejsse sik Sølen paa den højre (d. v. s. nordlige) Side. Herodot tilføjer, at Ingen skulde saa ham til at tro en saadan Løgn; men for os er det netop et Bevis for Fortellingens Sandhed, der er saa meget mærkeligere, som der forløb næsten 2000 Aar, inden Nogen atter vovede at sejle syd for Linien og uden om Afrika.

7. Da Fönicerne saaledes forestode hele Verdenshandelen og tilvejebragte Forbindelse mellem alle de bekendte Folkeslag, er det ikke underligt, at de Gamle tilskrevе dem Opfindelsen af de Konster og Færdigheder, som udfordredes til Handelen, saasom Neglekunsten, Bogstavstriften og Montningen af Penge. Tilberedelsen af Purpur og Glas ansees ogsaa for Fönicerne Opfindelse. Nogle Sømænd, som vilde koge Mad paa Strandbredden, havde lagt et Par Stykker Salpeter under Kjedelen i Stedet for Stene. Salpeteret antændtes, smelteede Sandet og blandedes med Aften. Saaledes fremkom Glasset, der dog først mange Aarhundreder efter blev almindeligt til vinduer og Drikkekar. Purpuret sandtes ligeledes ved et Tilselde. En Hyrdehund, som havde bidt en Purpurmusling itu, gjorde ved sin farvede Snude sin Herre opmærksom paa Muslingens Kraft, og fra den Tid af blev den konstige Tilberedelse af alle Slags Purpurnavarer, især den højrøde og violette, en vigtig Mærkingsvej hos Fönicerne, da deres Purpukapper bleve berømte overalt som den prægtigste Dragt for Konger og fornemme Mænd.

8. De gamle Fönicer udgjorde et Forbund af Søstæder, som hver havde sin Regierung. Sidon var i lang Tid den mægtigste, men blev siden baade i Magt og Anseelse langt overgaet af Tyrus, som til Herredomme over hele Landet og tappert forsvarede sig mod Egypten, Assyrer og Babylonier, men til sidst kom under Perserkongen Cyrus. Om Fönicersnes Religion vide vi kun Lidet. Greske Historiestrivere sige, at de tilbade en Afgud, som kaldtes den thriske Herkules; men af det Gamle Testamente see vi, at Kong Hiram i Tyrus, som var en Ven af Kong David og Salomo, tilbød den sande Gud, hvormod Sidons Konge Etbaal, som var Achabs Svigersader, var en Afgudsdyrker.

Før at understøtte deres Handel anlagde Fönicerne en Mængde Kolonier omkring paa Middelhavets Kyster. De vigtigste af disse var Gad es (nu Cadix) og Tar sis i Spanien og Karthago i Nord-Afrika, der snart blev endnu mægtigere end Tyrus selv.

9. De mægtigste Riger i Asten, som omtales i de ældste Tider, var Assyrien østen for Tigrisfloden med Hovedstaden Ninive og Babylonien imellem Tigris og Eufrat med Hovedstaden Babylon ved Eufrat. Disse store Stæder, der hver for sig til forskellige Tider beherskede de omliggende Lande, stiftedes hos de Gamle som Underværker i Pragt og Storhed. De var 10—15 Mile i Omkreds, omgivne med kæmpeagtige Mure og Tårne og opfyldte med de stolteste Templer og Paladser. I Babylon var et Tempel for Afguden Baal eller Bel med 8 Tårne, det ene ovenpaa det andet; i det øverste var et Guldbord og en Seng til Guden at sove i. Babylons hængende Haver, som var anlagte paa murede Hævelvinger, regnedes ogsaa med til Verdens Underværker. Ninive blev allerede 600 Åar f. Chr. aldeles ødelagt af Babylons og Mediens Konger. Dagsaa Babylon, som en Tidlang var de persiske Kongers Residens, forsvandt endnu i Oldtiden af Historien, og først i vore Dage er Man

ved Udgravninger kommen til Bished om, hvor disse Kæmpestæder have staet.

10. Den assyriske Konge Salmanasser udviede sin Magt indtil Middelhavet og erobrede Israels Rige. Men hans Eftersølger blev overvunden af Babylonierne, hvis Konge Nebukadnessar ikke blot gjorde Ende paa Juda Rige og alle Nabostaterne, men endog vandt en Sejr over Egypten. Efter hans Tid astog Rigets Magt ved Bellyst og Blodagtighed, og Babylon blev en Provinds af det persiske Rige.

722.

588.

II.

Perserne.

11. Perserne udmarkede sig tidlig fremfor de øvrige Østerlændere ved deres Farvelighed, Arbejdsmæssig og Redelighed. Medens Babylonierne tilbade Solen og Stjernerne, troede de paa en højeste Gud, Auranazdes, som herskede i Lysets Rige og kæmpede mod Mørket. De behøvede Bjergrådet østen for den persiske Haybugt, men stode i lang Tid under Medien, der laa imod Nord, østen for Assyrien. En af deres Fyrster Kurus eller Cyrus blev deres Besrier og en af Oldtidenes ypperste Hælte. Hans Historie fortelles saaledes: Astyages, Konge i Medien, drømte en Rat, at der af hans Datter Mandanas Skjød udsprang en Blod, der oversvømmede hele Asten. Magierne, eller Bræsterne, udtydede denne Drøm saaledes, at hans Datters Son skulde stode ham fra Thronen. Forskaret herover gafte han sin Datter med Kambyses, som var af Persernes undertrykte Folk. Men nogen Tid derefter drømte han, at der af hans Datters Skjød opvorte et Vintræ, som overskyggede hele Asten. Magierne udtydede denne Drøm som den forrige, og nu lod Kongen sin Datter hente, og da Cyrus var født, besalede han sin øverste Minister Harpagus at døbre Barnet og begrave det. Harpagus lovede det, men havde ikke Hjerte til at udføre det. Han lod da en Hyrde hente, gav ham Barnet.

og bød ham i Kongens Navn at udsætte det paa
Bjergene, at det kunde blive opædt af de vilde Dyr.
Hyrden bragte Barnet til sin Hytte, men hans Kone,
som netop havde faaet et dødfødt Barn, overtalte
ham til at beholde den lille Cyrus og udsætte det
døde Barn i hans Klæder. Saaledes blev Cyrus
opdragen i Fattigdom, men han udmærkede sig snart
ved sine herlige Anlæg. En Gang, da han legede
med nogle andre Dreng, gjorde disse ham til deres
Konge. En fornem Meders Søn, som ikke vilde
adlyde den lille Konge, sik af denne en Dragt Prægl
og løb skrigende til sin Fader, der flagede til Kong
Astyages. Denne lod Hyrden og Drengen hente og
spurgte Cyrus, hvorledes han turde vove at slaa en
saa fornem Mandes Barn. „Jo, det turde jeg godt,”
svarede Drengen, „thi alle Drengene havde frivilligt
gjort mig til Konge, men denne var uskydig og for-
tjente følgelig sin Straf.“ Drengens øde Anstand
og paafaldende Lighed med Bedstefaderen vakte dennes
Opmærksomhed; han tog Hyrden i et strengt Forhør,
og saaledes kom Sandheden for Dagen. Astyages
blev især forbirret paa Harpagus og hævnede sig
forsærdeligt. Han lod hemmeligt hans Søn dræbe
og af hans Kjæd tillave en Ret, som blev sat for
Faderen. Da Harpagus sikkert vidste, hvad han havde
spist, beherskede han sig selv og sagde, at Kongen
havde handlet retsfærdigt, men i sit Hjerte ønskede
han paa Hjærn. Da Magierne forsikrede Kongen,
at Drømmen var opfyldt ved Legen, sendtes Cyrus
til sine Forældre i Persien, hvor han opvokste til
Mand og blev agtet og elsket af Alle. Engang
sendte Harpagus ham en Hare med det Bud, at han
selv skulle stære den op. I Bugen laa et Brev,
hvori Cyrus opmuntredes til at oplyse Perserne til
Opstand. Cyrus forsamlede nu de fornemste Perser,
foregav, at Astyages havde sat ham til Herre over
dem, og befalede dem at møde næste Dag med Ører
og Segle. De kom og maatte inden Aften rydde en
Mark, som var fuld af Tjørnekrat. Neste Dag bød
han dem at møde i deres Højtidsdragt, og nu bleve

de kongeligt beværtede hele Dagen. Cyrus spurgte
dem, hvilken Dag de syntes bedst om, og da de alle
svarede: den sidste, forestillede han dem, at dersom
de vilde affaste det mediske Slaveri, skulde de hver
Dag leve som Herrer. Nu grebe alle Perser til
Baaben. Astyages var blind nok til at sætte Har-
pagus til Ansører imod dem, og Følgen var, at han
med en Del af Hæren gik over til Cyrus midt
under Slaget, saa at Perserne vandt Sejr. Nu lod
Astyages alle sine Drømmethbere forsæste og gif-
med hele sin Magt imod Cyrus; men hans Hær
blev ødelagt og han selv tagen til Fange. Cyrus
var nu Herre over Persien og Medien og regerede
med Vitidom og Kraft.

12. I det store og frugtbare Land, som de
Gamle kaldte E ille a si e n, imellem Middelhavet,
det øgæiske Hav (Archipelagus) og Pontus Euxinus
(det sorte Hav) boede mange forskellige Folkeslag,
af hvilke Lydierne paa den Tid var de mægtigste.
Deres Konge Krøsus er ved sin umaadelige Rig-
dom blevet til et Ordsprog. Engang sikkert han et
Besøg af den berømte Lovgiver Solon fra Athenen.
Krøsus, som gjerne vilde lovrørses af denne vise
Mand, viste ham alle sine Skatte og spurgte ham,
hvem han ansaa for den lykkeligste af alle Mennesker.
Solon svarede: „Jeg veed Ingen, som har været
lykkeligere end min Landsmand Tellos, thi han efter-
lod sig mange Børn og Børnebørn, som han havde
Ære og Glæde af, og tilsidst faldt han i Kamp for
sit Fædreland. „Hvem vil Du da nævne næst efter
ham?“ spurgte Krøsus. „Brødrene Kleobis og Biton,“
sagde Solon, „thi de førte et hæderligt og sorgfrit
Liv og fandt den sjovneste Død, da de opofrede sig
for deres Moder.“ „Hvorledes!“ udbrød Krøsus,
„vil Du da ikke engang sætte mig ved Siden af
simple Borgere?“ „Nei,“ sagde Solon, „thi Guderne
unde helden et Menneske stedsvarende Lykke, derfor
kan jeg ikke prise Dig lykkelig, førend Du er lykkelig
død.“ Krøsus fandt dette Svar meget taabeligt, og
Solon rejste videre. Kort efter sikkert Krøsus Efterret-

ning om Cyrus' Sejrvindinger og besluttede at overvinde ham, førend han blev for mægtig. Først sendte han Bud til det berømte delstætte Drakel, et Tempel, hvor Græerne troede, Man kunde faa de tilkommende Ting at vide. Der fortelles, at han først havde sat Præstinden paa Prove, og at hun næagtigt havde sagt, hvad han foretog sig den Dag, da hans Sendebud var i Delft. Krøsus sendte hende nu et Offer af 3000 Dyr og en Mængde Kostbarheder, hvoriblandt 147 Mursten af det pure Guld, og lod Draklet spørge, om han skulle drage mod Cyrus. Svaret lød; at naar han gjorde det, vilde et mægtigt Rige ødelægges. Glad herover lod han etter spørge, om hans Herredømme vilde være længe. Præstinden svarede, at naar engang et Mulæsel kom til at regjere over Medierne, skulle han flygte. Herover blev han endnu mere sikker i sin Sag. Imidlertid rykkede Cyrus frem, og der leveredes et stort og blodigt Slag, som var uafgjørende. Næste Vinter, da Krøsus mindst ventede det, oversvældt Cyrus ham igjen, forjog hans udmarkede Rytteri ved Hjælp af Kameler, som gjorde Hestene bange, indtog Hovedstaden Sardes og fangede Kongen. Der blev opreist et Baal, paa hvilket han skulle brændes, og nu tenkte Krøsus paa Solons Ord og udraabte 3 Gange hans Navn. Cyrus forlangte at vide, hvem han anraabte, og erfarede saaledes hele Samtalens med Solon. Herover kom han til Eftritanke om, at ogsaa han var underkastet en højere Willie, lod Baalelet slukke og behandlede siden Krøsus som sin Ven. Draklet i Delft undskyldte sig med, at det havde ment Lydien med det Rige, som skulle forskyres, og Cyrus med Muldyret, eftersom han var en Søn af en Perser og en Nederinde.

Efter Lilleastens Grobring maatte ogsaa Syrien, Pontien og Jødejylland boje sig under Perserkongens Scepter, og da han ogsaa udvivede sit Herredømme imod Øst indtil Indien, manglede der kun Elbet i, at han beherstede hele det da bekjendte Afien.

Cyrus tillod Jøderne at vende tilbage til Palestina og gjorde saaledes Ende paa den babyloniske Landshytthed. Seruba bel og Upperstepræsten Josva, som anførte Toget, blevne af Cyrus hjulpine paa alle Maader, hvorför han høiligen lovrifses saavel af Esra og Nehemias, der siden droge til Jerusalem, som af Profeten Jesaja, der kalder ham Herrens Salvede og tillægger ham Guds søregne Belbehag og Bistand.

13. Om Cyrus' Endeligt forteller Herodot Følgende: Maasagerne, et Hyrdefolk, som boede nord for Medien ved det kaspiske Hav, regeredes af en mandhaftig Dronning Tomyris, som flætt modstod Persernes Angreb. Efter Krøsus' Raad anstillede Cyrus sig, som om han drog hjem med sin Hær og efterlod nogle Tuisinder af de daarligste Tropper tilligemed en Mængde Mad og Vin. Massagerne oversvældt Letren, nedslæbde Tropperne og gjorde sig nu saaledes til gode, at Cyrus med Lethed fikke overvinde dem. (De mange Menneskers Liv pleje de store Grobrere aldrig at regne for Noget.) Iblant Fangerne var Dronningens Søn Spargapises. For at døe som en fri Mand bad han, om hans Baand maatte løses et Djeblik, og dræbte sig selv. Men hans Moder svor, at hun nok skulde møtte Cyrus med Blod; hun anfaldt ham med rasende Tapperhed, og til sidst faldt han tilligemed den største Del af Hæren. Tomyris lod hans Hoved dyppe i en Lædersæk med Blod og sagde: „Nu skal jeg møtte Dig, som jeg har lovet.“

Efter andre Historieskrivere regerede Cyrus i mange Aar med Fred, boede afvekslende i Susa i Persten, Ekbatana i Medien og i Babylon, og indslimrede til sidst blidt og fuld af Tillid til Gud i Pasargada, hvor hans Grav flere hundrede Aar dørster endnu fandtes.

14. De følgende persiske Konger fortjene ikke at sættes i Lighed med Cyrus. Hans Søn Cambyses var en hovmodig og grusom Tyran, der endog rasede imod sine egne Venner og Frænder. Om

hans Tog til Egypten er forhen fortalt. Medens han opholdt sig der, drømte han, at hans Broder Smerdis sad paa hans Throne. Strax sendte han hemmeligt Bud til Susa og lod Broderen dæbe. Nogen Tid efter sik han Underretning om, at Smerdis havde bemægtiget sig Regjeringen. Han vilde nu ile hjem, men da han engang paa Rejsen vilde stige til Hest, saarede han sig i Høften med sin Dolk og døde saa Dage derefter. Paa sit Ørste fortalte han sine Øverster, at han havde ladet Smerdis dæbe, saa at Oprøreren maatte være en Bedrager, der udgav sig for hans Broder. Dette var ogsaa Elsfældet. Den foregivne Smerdis var en modig Gventyrer, som engang var blevet straffet med at miste Ørerne. Herved blev Bedrageriet opdaget, og nu foregik 7 Hvirster sig imod ham. Den mægtigste af disse, Darius, Hystantes Son, som var af Cyrus' Familie, besteg nu Thronen og regerede med megen Anseelse, indtil han til sidst kom i Krig med det lille Grækenland, hvorom siden skal fortelles. Fra hans Tid have vi et mærkværdigt Mindesmærke, som først vore Dages Verde have udtolket og bragt for Lyset. Paa en høj Klippe ved den lille Landsby Behistan i det nordlige Persten findes nemlig en Indskrift af over 400 Linier, der i 3 forskellige Sprog fortæller Darius' Historie og opregner de Lande og Oprørere, som han overvandt. Uagtet Indskriften ikke ganske stemmer med de gamle Historieskrivernes Fortælling, beviser den dog, at vi i det Hele kunne stole paa disse over 2000 Aar gamle Efterretninger.

485.

15. Efter Darius' Død tabte Persernes uhyre Rige stedse mere sin indre Fasthed og Kraft. Koncerne tilbades næsten som Guder og kendte ingen anden Lov end deres egen eller deres mange Koners Willé. De mange undertvungne Folk udvagedes af Statholderne, der maatte skynde sig at samle Rigdomme, inden Kongen fik i Sinde at lade dem dæbe. De forhen saa dygtige Perser antog de overvundne Meders og Babyloniers Sæder og blev overbaadige

og slaviskindede som disse. Til sidst blev hele Riget indtaget af Alexander den Store.

III.

Grækerne.

16. De gamle Grækere, som vi nu skulle omtale, overgik i Dannelse og Dygtighed alle andre Folk i Europa og blev i flere Henseender øremestere for alle følgende Slægter. De beboede i Oldtiden ikke blot det nuværende Grækenland, som dengang indebefattede Hellas (nu Etiadien) og Halvøen Peloponnes (nu Morea), men også Thessalien (Jania) og Epiros (Albanien), som nu hører til det tyrkiske Rige, samt alle Øerne i det øgæiske Hav. Desuden boede der tidligt udvandrede Grækere rundt omkring paa Kysterne af Middelhavet, især i Lilleasien og det sydlige Italien.

Grækernes ældste Historie er fremsat i sjonne Sange, som deres Digtere forfattede af Glæde og Begejstring over det yndige Fædreland og det frie, muntre Liv, som fortæsser der. Derfor hedder det, at de høje Guder i de gamle Dage stege ned af deres Hjem paa Toppen af Olympos for at omgaaes med Menneskene. Derfor kaldtes også Heltene Halvguder af de Udvældiges Slægt. Det er altsaa ikke altsammen historisk Sandhed, hvad der fortelles om Fædrenes Bedrifter; men Follets Tænkemaade og Levervis oplyses ypperligt ved Mindesangene, der ere frembragte af den samme Land, som aabenbarer sig i Folgets senere Historie.

17. De fortræffeligste af disse Digte, Iliaden og Odysseen, som ere forfattede 800 eller 1000 Aar før Christi Fødsel af Homer fra Lilleasien, siger et mærkværdigt Tog, som Grækerne foretog sig. Menelaos, fortæller Iliaden, var Konge i Sparta paa Peloponnes, og gift med Helenen, den sjønneste af alle græske Dvinder. I Iliion eller Troja paa Kysten af Lilleasien regerede paa samme Tid den gamle Priamos. En af hans Sønner,

o. 1200.

Paris, mere berømt ved sin Skønhed end ved sin Lapperhed, besøgte Menelaos, forelskede sig i Helene og bortførte hende til Troja. Forbitret herover sendte Menelaos Bud til alle græske Fyrster, som nu forenede sig for at ødelægge Troja. Mangfoldige var de Bedrifter, som de tapre Græker udførte i denne Krig. Menelaos' Broder Agamemnon, Konge i Argos og Mykene, fik Overansørselen, men før det Meste kempede enhver Fyrste paa egen Hånd. Frem for Alle udmærkede sig den quddommelige Achilleus fra Thessalien, der var modig, stærk og hurtig som Løven, og den snilde og standhaftige Odysseus fra Itaka (en af de Ioniske Øer). Men også Troianerne havde store Helte i deres Rækker, fornemmelig den højmodige Hector, Priamos' eldste Son, der til sidst faldt for Achilleus' Spyd. I ti Åar varede Kampen, thi Guderne og Gudinderne toge Del deri, idet nogle beskyttede Grækerne, andre Troianerne. Endelig blev Staden erobret ved Odysseus' snilde Raafund og derpaa brændt og slojset. Priamos og hans Sønner myrvedes, hans Dronning og Datter bortførtes som Slavinder, og Helene drog igjen til Sparta med Menelaos. Hermed var imidlertid Heltenes Besværighed endnu ikke til Ende; ved Storm og Uvejr forfulgte de vrede Guder dem paa Havet, og de, som endelig nåede Hjemmet, fandt for en stor Del Sorg og Elendighed der. Den store Odysseus maaatte i 10 Åar under tusinde Farer og Eventyr flække omkring, inden han nåede Ithaka, hvor hans trofaste Hustru Penelope ventede paa ham. Hans Tildragelser fildres i Odysseus' Sange, der især ere vigtige for Historien, fordi de vise os de Gamles Forestillinger om Landene ved Middelhavet og deres Beboere.

18. De vigtigste Stater i Grækenland var Attika i Hellas med Hovedstaden Athenen og Lakonien paa Peloponnes med Hovedstaden Sparta. Athenerne, der hørte til den Ioniske Stamme, betomme i deres gamle Sagn Thesus som den, der befriede sit Fædreland fra Kongen af Kretas Tyranni,

forenede Attikas Smaastater til et Rige og gav dem Lov og Ret. Flere hundrede Åar derefter blev Athenen angrebet af Dorerne, et Folk, der dengang havde bemægtiget sig Peloponnes, som var bleven delt imellem deres Anførere, Heracliderne. Disse udlodde deres Herkomst fra den navnfundige Halvgud Heraclies eller Herkules, hvis Bedrifter Folkesangene oplyste til Stryne. Dorerne adspurgte Draaklet i Delphi om Krigens Udsalg. Preestinden svarede, at de vilde sejre, dersom de ikke dræbte Athenernes Konge. De gave da freng Ordre til, at Ingen maatte røre den fjendtlige Konge. Men Kodros, som dengang var Konge i Athenen, fik dette at vide og besluttede at hængive sit Liv for sit Fædreland. Forlaaet som en psalmet Bond trenger han sig med en Byrde Vin-grene paa Nakken ind i Dorernes Lejr, saarer en Soldat med sin Segl og bliver dræbt af Fjenderne. Nu droge disse strax bort, saasnart de kendte hans Lig; men Athenerne erklærede, at Ingen uden den højeste Gud Zeus var værdig til at regere efter Kodros. De afskaffede altsaa Kongemagten og indsatte en Archont eller Hersker, som skulle afdæmpe Folket Regnskab for sin Regering. Først gif denne Værdighed i Aar i Kodros' Familie og varede paa Livstid, men siden valgtes 9 Archontter, som kun regjerede i et Åar. Saaledes gif Monarchiet eller Enevoldsmagten over til Aristokrati, der bestaaer i, at de fornemste Personer eller Familier have Herredømmet, og senere blev igjen denne Regeringsform forandret til Demokrati eller Folkeregierung, som de frihedselskende Græker ansaa for den lykkeligste Ulfstand.

19. Lignende Forandringer foregik paa den Tid i alle græske Stater. Kun i Sparta vedblev Kongemagten, men her regjerede 2 Konger paa een Gang, og deres Magt havde i Fredstid kun lidt at betyde, da alle vigtige Bestemmelser først skulde overvejes af et Raad af gamle Mænd og siden afgjøres af Folgets Forsamling. Spartas Statsforfatning, som gjorde Riget berømt og mægtigt, tilskrives Lykurgos,

omt. 880. en ædel Kongesen, som opgav sin egen Høihed for sit Folks' Styld og gav sine Medborgere en Lov, der var vel stiftet til at gjøre Folket tappert og lære Borgerne fra Ungdommen af at opføre Alt for Fædrelandets Lykke og Ere. Al Ejendom ophævedes; Jorderne deltes i ligestore Lodder; Guld, Sølv og al Overdaadighed, ja endog al Videnskab og Kunst bandlystes; Drengebørnene opdroges offentlig og vænnedes til Haardførhed, Farvelighed og blind Lydighed imod deres Foresatte; alle Borgerne maatte deltagte i det fælles, farvelige Maaltid, ja ikke engang Kongerne turde udeblive. Ved disse Love, som i mange hundrede Aar beholdt deres Gyldighed, blevé Spartanerne rigtignok næsten uovervindelige i Kamp mod deres Fjendr, men den Landsdannelsse, som forædler Hjertet og nærer Menneskehærligheden, kendte de kun lidt til. Deres Slaver, Heloterne, behandlede de som Trældyr, og deres overvundne Fjender gjorde de til Heloter.

Dette viste sig især i 2 uretfærdige Krigs, som Spartanerne førte med deres helle Nabover, Messenierne, der til sidst efter en fortvivlet Modstand under deres heltemodige Fyrster Aristodemos og siden Aristomenes maatte bukke under for Overmagten. Fra den Tid af førte Spartanerne Herredømmet over Halvøen.

20. 300 Aar efter Lykurgs Tid fremstod i Athene en den vise Archont Solon — hvem vi have omtalt i Cyrus' Historie (12) — der ved milde og retsfærdige Love gav sit Fædreland en beundringsværdig demokratisk Forfatning og derved bidrog til at gjøre Athenerne til et af de mest oplyste Folk i Verden. Enhver Borger fik fri Raadighed over sin Ejendom, fri Ret til at ernære sig af hvad han vilde, og lige Adgang til at tage Del i Statens Styrelse. De uformuende Borgere funde vel ikke vælges til de højeste Embede eller til Medlemmer af Raadsforsamlingen, som skulde foreslaa Lovene; men de kunde alle tale og stemme i Folkeforsamlingen, som skulde antage Lovene, beslutte Krig og Fred og vælge Embedsmændene.

Paa denne Maade vænnedes Alle og Enhver til at tage levende Del i Fædrelandets Anliggender og ansee dets Skæbne som sin egen. Solon gav endog den Lov, at naar der opstod Stridigheder og Oprør i Landet, skulde enhver Borger slutte sig til et af Partierne, hvis han ikke vilde landsforvises som øreløs. Da Solon erkendte, at ingen menneskelig Lov kan passe for alle Tider, lod han sine Love skrive paa Trætabler og bestemte, at de kun skulde gælde i 100 Aar. Folgen af denne Folkeregierung maatte imidlertid let blive den, at de dygtigste og bedst be-gavede Mand, især de, som ved deres Veltalenhed funde vinde Follets Bisald, i Virkeligheden kom i Besiddelse af al Magten. Dette stede ogsaa snart i Athenen, og flere Gange tilrev en enkelt Mand sig Enherredømmet. Af Frygt herfor indførtes den Stik, at Borgerne ved Stemmegivning funde landsforviser hvem de vilde, og paa denne Maade behandlede de ofte deres højeste Mand og største Belgjørere, blot for at de ikke skulde faa for stor Indflydelse.

21. Hvad Grækerne funde udrette, saalænge de var enige, viste de i Krigene mod Perserne. Nogle af de Græker, som boede paa Lilleasiens Øy, havde gjort Opstand mod den forhen (14) nævnte Kong Darious, Hystaspes' Son, og havde faaet hjælp fra Athenen. Den mægtige Darious benyttede denne Lejlighed for at paafore Grækerne Krig. Han sendte først en stor Flaade og Hær til Grækenland, men Hæren blev overrumplet og nedslabt af et Folk i Trakien, og Flaaden ødelagdes ved Forbjerget Athos af en Storm. Nu sendte han Herolder til alle græske Stater og afferdrede dem Jord og Vand som et Legn paa Underkastelse. De Fleste turde ikke vove at modsette sig; men Athenerne nedstyrtede Herolderne i en Afgrund, og Spartanerne fastede dem i en Brond med de Ord: „Nu kan I tage saa meget Jord og Vand, som I ønske!“ Nu blev Darious vred for Allvor. Han udrustede en ny Flaade af 600 Skibe, som seslede tvers over det ørægfe Hav og ødelagde Verne paa Bejen. Men Athenerne besluttede hellere

at dø end blive Slaver. De sidt kun Hjælp fra den lille By Platææ i Bøotien og havde kun 10,000 Mand at sætte mod Persernes 120,000. Men de kæmpede for deres Frihed og Fædreland, og paa Marathons Slette nordost for Athenen vandt de under Miltiades' Anførel en fuldstændig Sejr, saa at Perserne maatte flygte. Darius gjorde nu frygtelige Udrustninger, men en Opstand i Egypten hindrede ham i at udføre sine Planer mod Grækenland, og han døde uhævnet. Men hans Søn Xerxes bragte en Hær paa Venene, hvis Lige Ingen før eller siden har set. Den var sammensat af 50 forskellige Folkeslag og skal have udgjort $2\frac{1}{2}$ Millioner Krigere foruden næsten lige saa mange Slaver, Haandværkere, Kokke, Fruentimmer o. s. v. En Flaade af 1200 Sejlere oversvømmede Havet, medens Hæren paa en Bro af sammenbundne Skibe gik over Helle-spont, hvilket varede 7 Nætter og Dage. Men Athenerne og Spartanerne lode sig ikke fremme. Den smilde og veltalende Athener Themistokles havde i Forvejen faaet sine Landsmænd til at anvende al deres Kraft paa at udruste en anselig Flaade. Nu overtalede han dem til at give Hovedstaden til Pris for Fjenden for desto bedre at kunne møde ham paa Søen. Trakten, Makedonien og Thessalien erobrede Perserne med Lethed, men ved den snevre Øjennemgang Thermopylæ mellem Sparta Bjerghæde og Havet stillede Spartas Konge Leonidas sig i Vejen for Perserne med nogle saa tusinde Mand. Xerxes vilde neppe tro sine egne Øine, da han saa, at Spartanerne satte sig til Modvæge; men han skarst Troen i Hænderne, thi i flere Dage opførde han forsiges mange tusinde af sine bedste Folk, uden at de spartanske Helte vilde vige et Skridt. Da tilbød en nedrig Græker Efialtes for en stor Belønning at vise Perserne en Sti over Bjerget, ad hvilken de ved Nattetider faldt Grækerne i Ryggen. Da Leonidas mærkede Forræderiet, bortsendte han de kæreste af sine Folk og kæmpede med de Øvrige indtil sidste Mand. Nu oversvømmede Perserne Mellem-

grækenland og ødelagde alle de Stæder, som ikke havde underkastet sig. Ogsaa Athenen blev opbrændt, men Dwinder og Børn vare bragte i Sikkerhed paa Ærne, og Mændene havde besteget Glaaden, som efter flere hæderlige Træfninger tilslidt under Themistokles' Anførel vandt en afgørende Sejr ved Den Salamis. Xerxes, som fra et Bjerg havde set sine Skibes Ødeleggelse, flygtede om Natten over Helle-spont. Bel efterlod han en Hær, som endnu var 3 Gange saa stor som hele Grækenlands Styrke, men ogsaa den blev Alaret efter aldeles slaaet ved Platææ, og samme Dag opbrændte Spartanerne Levningerne af den persiske Flaade ved Mycale, et Bjerg i Lilieasien, hvor de havde trukket Skibene paa Land.

Fra den Tid af vandt Athenerne snart fuldkommen Herredømmet paa Havet; de gjorde, især under Miltiades' Søn Kimon, mange Erobringer i Lilieasien, hvor alle de græske Stæder gave sig under deres Beskyttelse, og tilslidt turde intet persisk Skib lade sig see i det øgæiske Hav.

22. Men denne Overmagt og de Rigdomme, som derved tilføjede dem, blevé kun til deres egen Skade. Spartanerne vilde ikke taale deres Overmod; de sidt næsten hele Peloponnes og Mellem-Grækenland paa deres Side, og i den blodige peloponnesiske Krig, som i 27 Åar færtes med afverlende Lykke, men med bestandig Fortitlse, stræbte Grækerne at ødelægge hinanden. Tilslidt sejrede Spartanerne, og Athenerne og deres Bundsforvandte blevé undertrykte og mis-handlede. Bel lykkedes det dem snart igjen at forjage de Thranner, som Spartanerne havde indsat; men deres gamle Kraft opnaaede de aldrig mere, thi det endrægtige Borgerstind var borte. Dertilmod havde Bideksfaber og Konster gjort store Fremstridt under den peloponnesiske Krig. Den floge, besindige og velta-lende Perikles, som i Krigens Begyndelse bestyrede Athenen, forskjønede Staden med de herligste Templer og mange andre Bygninger, hvis Ruiner endnu vælle alle Kyndiges Beundring. Hans Ven Timias var ikke blot Oldtidens største Billedhugger, men hans

Værker ere maaſſe ikke engang overgaaede af Thorvaldsen. Berømte Digtere, saſom Aſchylus, Sofokles og Euripides, forfattede Stueſpil, ſom endnu læſes med stor Forſnøjelſe, og paa samme Tid fremſtod Historieſtriveren Herodot fra Lilleasien med en Verdenshistorie, ſom har givet Efterverdenen uundværlige Efterretninger om de vigtigſte Folkeſlag i Oldtiden. Store Filoſofer eller Blisdomſlørere, ſaſom den ædle Sokrates, der blev dømt til Døde, fordi Athenerne ikke forſtode ham, og hans berømte Discipel Plato anſtillede dybſindige Undſøgelſer om Tingenes Ophav og Sammenhæng, om den udsødige Sjæls Evner og Menneskenes Pligter. Flere fulgte i diſſe Mænds Fodſpor, og ſaaledes vedligeholdt Grækerne dog paa denne Maade den Berømmelſe, ſom de mistede ved det borgerlige Livs Forſald og Sædernes Fordærvelſe.

23. Efter Sejren over Athenen forſaldt ogsaa de fordu maa haardføre Spartaner til aſſatſt Overdaadighed og Blodagtighed og opbragte ved deres Overmod og Uretfærdighed alle andre Græker imod ſig. De førte paa egen Haand en ny Krig mod Perſerne, og nu ſik diſſe Athenerne paa deres Side. Dog var det ikke dem, men den lille Stat Theben i Booten, ſom berøvede Spartanerne Magten. Da de nemlig uden mindſte Ret havde hemmægtiget ſig Borgen Kadmea i Theben, ſammenvor den modige Thebaner Pelopidas ſig med flere Fædrelandsvenner og befriede ved et drifſtigt Foretagende Theben fra de spartanske Tyranner. Med ham forenede ſig den ædle og tapre Hærfører Epaminondas, ſom aldeles flog Spartanerne i to Slag. Men da diſſe store Mænd begge faldt i Kampen, var ogsaa Thebens Storhed forbi, og nu varede det ikke længe, forend hele Grækenland maatte bukke under for en fremmed Konges listige Planer.

24. I Makedonien, nordøſt for Grækenland, boede et Folk, ſom vel ikke var af græſt Oprindelſe, men efterhaanden havde antaget Grækerne Sprog

og Dannelse. Her regerede paa den Tid en Konge Filip, ſom beſad udørmærkede Naturgaver, men tillige en lumſt og egennytig Tænkemaade. Han havde lært Krigkonſten af Pelopidas og Epaminondas og dannede ſig en ypperlig Krigshær, hvormed han overvandt Nabofolkene i Trakien og Illyrien. Ved Smiger, hyklet Edelmodighed og iſær ved at beſtille de forðærvede græſke Statsmænd forſtod han efterhaanden at ſtaſſe sig Indſlydſe i de forſkellige græſke Stater, og fun Atheneren Demosthenes indſaa klart, hvad hans ørgerrige Planer gif ud paa, og udtalte det for sine Landsmænd i en Drænged Taler, der endnu anſees for Mønſtre paa øgte Weltalenhed. Men Man kunde eller vilde ikke forſtaa ham, medens det var Tid, og da Grækerne endelig ſit Øjnene op og forenede ſig mod Filip, flog han dem i et ſtort Slag ved Charonea, og Demosthenes maatte nojses med den Gre at holde Ligtaler over de Faludne.

25. Šaaledes havde Grækerne miſtet Friheden, fordi de vare uørdige til at beholde den. Fra nu af bliver deres Historie indbefat tet under Makedoniernes, og da ogsaa dette Riges Betydning tabte ſig efter en fortværlig Glands, maatte Grækerne snart adlyde et Herredømme, ſom var dem endnu langt mere fremmed end hint.

Kong Filip viſte ſig meget naadig imod Grækerne, da han haabede ſom deres Anfører at kunne underſtinge Perſien. Men juſt ſom han ved en glimrende Fest lod ſig hilſe ſom en Aſgud, blev han ihjelſtukken af en af sine egne Officerer. Demosthenes og alle Frihedenſ Venner troede nu, at de med Lethed kunde affaste Aaget, men de toge fejl. — Filip var bleven efterfulgt af ſin 21aarige ſøn Alexander, og denne unge Mand lagde ſnart for Dagen, at han ikke med Urette ſkulde faldes den Store. Allerede ſom Dreng robede han ved mange Leſligheder en ophøjet Tænkemaade, og denne næredes derved, at han blev opdraget af Filoſoſen Aristoteles, Platons Discipel og Grækenlands ſympathidigſte Tænker. Barnlige Fornojelſer og ſandselige Glæder brød den unge Alexander

sig aldeles ikke om. Derimod samtaede han gjerne med gamle Mænd om Staternes Forfatning og læste tidlig og silde om Forfædrenes Bedrifter. Han funde Homers Sange udenad og havde altid en Afskrift af dem liggende under sin Hovedpude. Naar han hørte om sin Faders Grobringer, blev han bedrøvet og sagde ofte: „Min Fader overlader Intet til mig at udføre.“

Saa snart Alexander havde besteget Thronen efter sin Fader, tugtede han strax alle de frasaldne Folk, deriblandt ogsaa Graferne. Nu beredte han sig til at udføre Toget imod Perserne, som Filip havde besluttet. Først drog han til Delfi for at raadspørge Oraklet; men da Preestinden paa den Dag ikke maatte give noget Svar, tog han hende om Livet og slæbte hende ned Magt ind i Helligdommen. Hun raabte: „O Son! Du er uovervindelig!“ „Andet Svar forlanger jeg ikke,“ sagde Alexander og drog bort igjen.

28. Med 30,000 Godfolk og 5000 Ryttere satte Alexander over Hellepunkt for at omstyrtte Perserkongens uhyre Rige. Dette regjeredes dengang af Darius Kodomanus, en Mand, som vel var mindre blødgåtig, fejig og tyrannisk end hans For-gængere, men dog ligesom de fun herifkede over Irrellestolket og derfor ikke var i Stand til at gjøre nogen kraftigt Modstand. I Lilleasten slog Alexander Perserkongens dygtigste Feltherre Memnon, men kom i stor Livsfare og reddedes af den tapre Klitos. Da han kom til Frygians Hovedstad Gordium, viste Man ham en Bogn, om hvis Stang en af Landets gamle Konger havde bundet en kunstig Knude af Bast, og fortalte ham det Sagn, at Den, som løste den, skulle blive Asiens Herre. Alexander drog sit Sværd og huggede Knuden over.

Efter en overordentlig hurtig Marsch over Lilleasiens Bjerger kom han til Ciliciens Hovedstad Tarsus. Her blev han ved u forsigtig Badning meget farlig syg, og da han længtes efter at komme videre frem, tillod han sin Læge Filip at forsøge en kraftig, men farlig Kægedrik. Medens denne tillavedes,

han et Brev fra sin Ven Parmenio, hvori der stod, at Filip var bestukket af Perserkongen til at forgive ham. Ganske rolig lagde han Brevet under Hyndet, og da Filip kom, rakte han ham det og bad ham at læse det. Filip læste det uden at forvirres, og Alexander drak imidlertid hans Medicin og kom sig strax derefter. — Nu nærmede Darius sig med en Hær, som mange Gange overgik Alexanders; men denne satte Mod i sine Folk ved en uhyperlig Tale, slog Hjenden paa Flugt og gjorde et uhyre stort Bytte, hvoriblandt var Darius' Moder, Dronning og Børn, hvilke han behandlede meget ødelmodigt. Nu tilbød Darius ham hele Asten indtil Eufrat, hvis han vilde slutte Fred. Parmenio sagde: „Jeg tog derimod, hvis jeg var Alexander.“ Alexander svarede: „Jeg med, hvis jeg var Parmenio.“ Han havde nemlig den store Plan ikke blot at erobre Østerland, men ogsaa at omdanne det til et nyt og kraftigt Rige ved at lære Folkene at forbinde den græske Dannelse og Øgigtighed med deres ejendomsmælige Sæder og Levemaade. — Fra Cilicien drog han til Egypten, men standses paa Vejen i Pontien, hvor Staden Cyrus, som laa paa en Ø, i 7 Maaneder modstod alle Angreb, indtil Alexander havde skaffet sig en Sømagt. Egypten erobredes med Lethed, og Sejrherren viste megen Skansel imod Folket, ja ofrede endog til deres Guder. Efter et besværligt Tog til Zeus' Tempel i Libyens Ørken anlagde Alexander ved den vestlige Nilmunding en ny Stad, som efter ham kaldtes Alexandria og siden ved sin heldige Beliggenhed for en Tid blev Verdens vigtigste Handelsstad. Nu islede han tilbage til Asten, drog igennem Mesopotamien til Tigris og leverede det sidste Slag ved Arbela nær det gamle Ninive. Efter dette Slag faldt Babylon, Susa og Persepolis med alle deres uhyre Skatte i Alexanders Hænder, saa at han efter Hjertens Lyk funde udøse Guld til sine tapre Krigere. Darius flygtede mod Nordost til Floden Oxus (Amu), hvor han blev fangen af Jesus, som han selv havde gjort til

Statholder over Baltrien. Denne Forræder, som vilde være Konge, lod ham lægge i Guldlænser, og da Alexander nærmede sig, sacrede han ham dødeligt. Alexander træf dam døende, modtog hans Taf for sin Ædelmodighed imod hans Familie, og fældede Taarer over hans forgelige Endeligt.

Efterat Jesus var blevet straffet efter Forfreneste, gik Toget videre imod Indien. Mange tapre Folkeslag blev her overvundne, mange nye Stæder anlagte, og Alexander troede, at han snart var hele Verdens Herre, da pludselig hans gamle Soldater, som vare kede af Strabaderne og troede, at han vilde føre dem til Verdens Ende, begyndte paa et farligt Oprør imod ham, inden han næede Gangesslodden. Da han hverken ved Trusler eller Bonner kunde berolige dem, maatte han finde sig i at vende om. Han opreste 12 Altere saa høje som Taerne til Minde om sit Tog, lod bygge en Flaade af 2000 Skibe, førte sin Hær nedad Induslodden gennem de sydlige Kyststæder til Persien og gjorde allevegne ypperlige Anstalter for at befordre Handelen og Forbindelsen mellem sit uhyre Riges Lande. Paa dette Tog udholdt Hæren usigelige Besværligheder, og mange Luftrude omkom i Orfenerne af Tørst. En Dag, da Kongen selv længe havde væsmaegtet, fandt nogle Soldater en Smule Vand, som de bragte Alexander i en Hjelm. Han tog det og holdte det i hele Hærens Paafsyn paa Jorden. Dette Syn opmunstrede Soldaterne lige saa meget, som om de havde slukket deres Tørst.

27. I Susa formælede Alexander sig med Darius' ældste Datter, hans Ven Hefestion med den yngre, og da over 15000 Makedonier efter Kongens Exempel og Opfordring giftede sig med Perserinder, blev der holdt et Bryllup, som var uden Eige. Alexander stræbte overhovedet at venne Grækerne og Makedonierne til de persiske overdaadige Sæder, hvilket Mange vare meget misfornøjede over. Ogsaa bestyldte man ham for, at han forfaldt til Drunkenskab, og vist er det, at han i en Rus dræbte den tapre

Klitos, der drillede ham med at ophøje hans Fader Filip og nebsætte ham. — Det var hans Plan at gjøre Babylon til Hovedstad for det hele uhyre Rige; men da han næede denne Stad og var beftæftiget med at lade bygge Skibe, som kunde befare Astenes Kyster, døde først Hefestion, som han elskede meget højt. Alexander lod oprette et Baal for hans Eige, som kostede 10,000 Talenter, og sik af Draklet i Litbyen Tilladelse til at dyrke ham som en Halvgud. Kort efter blev han selv pludselig syg og døde, kun 32 Aar gammel, efter at han i $12\frac{1}{2}$ Aar havde udført større Bedrifter end nogen Anden.

Da han ikke havde udnævnt nogen Eftermand, opstod der snart Krig imellem hans Generaler om hans Lande. Efter over 20 Aars afverlende Kamp, i hvilken Alexanders hele Slægt blev udryddet, opkom der 3 store Riger: Makedoni'en med Grækenland, Egypten og Syrien med de fleste andre Grobninger i Asten. Noeften alle disse Lande blevé siden erobredé af Romerne.

IV.

Romerne.

28. Dette Folk, som var bestemt til at blive den gamle Verdens Behersker, havde en ringe og uanselig Begyndelse. I det Mellemste af den fjernme og frugtbare Halv Italien boede i den ældste Tid et Folk, som kaldtes Latinerne. Hos dem skal fort efter Troias Ødeleggelse en trojansk Prinds Æneas have fundet et Tilslugtssted. Hans Son Ascanius anlagde en Stad Albalonga, og her regerede hans Efterkommere i 400 Aar. Den næststørste Konges Dattersøn Romulus, om hvem der fortelles mange Fabler, anlagde Staden Rom, dræbte sin Tvillingbroder Remus og blev Romerstatens Stifter og første Konge. Ved at sammenkalde Forbrydere og Fredløse sik han Indbyggere i sin Stad; ved at bortføre Nabernes unge Piger sik han Hustruer til Mændene; ved Røverier og heldige Krige

udvivede han og de følgende Konger Rigets Grænder; men dette indbefattede dog i flere Aarhundreder kun en Del af det lille Land Latium, som er den sydlige Del af den nuværende Kirkestat.

29. Romulus' Efterfølger Num a Pomplius estede Fred og Retfærdighed og indførte den Gudstjeneste, som i det Bosættelige bevaredes, saalænge Romerne havde nogen Religion. Romerne tilbade de samme Guder som Grækerne, men under andre Navne og paa en anden Maade. Thi medens de muntre Grækere tænkte sig Guderne som Forbilleder for Alt, hvad der var skjønt i Menneskelivet, var de alvorlige og stolte Romeres Gudstjeneste fornemmelig et Middel, hvorved de vilde støtte sig Hilmens Bistand til at udvide deres Magt og afværge Nød og Fare. I Stedet for Draklerne hos Grækerne havde Romerne Spaamænd og Offerpræster, som forudsagde Fremtiden af Ørenes Indvolde og Tuglenes Flugt, og som Statsmændene ofte benyttede for at sætte Mod i Folket.

30. Den syvende og sidste Konge Tarquinius den Overmodige, som var blexen Konge ved at myrde sin Svigerfader, mishandlede Folket og begik mange Grusomheder. Han blev da forsøget af Brutus, der havde anstillet sig som vanvittig for at undgaa Tyrannens Mistanke. Nu blev Kongemagten afskaffet og 2 Konsuler, som kun regjerede 1 Aar ad Gangen, satte i Spidsen for Regjeringen. Brutus, som var den Enne af disse, havde den Sorg, at hans egne 2 Sønner deltog i en Sammensværgelse for at indsette den fordrevne Tyran paa Ny; men Brutus, som agtede Statens Frihed og Magt højere end Alt, dømte sine Sønner til Døde, og var roligt tilstuer af deres Henrettelse. Tarquinius søgte hjælp hos Nabokongerne og paaførte Rom en farlig Krig; men Romerne forsvarede sig tappert, og flere hælle Mænd gif frivilligt i Doden for at frelse Fædrelandet. Fra den Tid af var Rom i omrent 500 Aar en Republik; men i lang Tid havde Raads-herrernes Forsamling, som kaldtes Senatet og valgtes

af de fornemme Familier (Patricierne), hele Magten, og Almuen (Plebejene), som var de under-tvungne Folks Efterkommere, blev haardt behandlede. Dette gav Anledning til idelige Stridigheder og Kampe, der dog aldrig gif saa vidt, at Romerne derover glente at holde sammen mod Statents Fjender og at udvide dens Herredomme.

31. En Gang var dog Rom sin Undergang nær. Staden Veji i Etrurien havde i 10 Aar modstaet Romernes Angreb. Senatet besluttede at vælge en Diktator, d. v. s. en Feltherre, som skulle have uindskrænket Magt saalænge hans Regjering varede, saa at Konfulernes Myndighed ophørte. Furius Camillus, en dygtig, men stolt Mand, blev valgt og indtog Veji ved at grave en underjordisk Gang under Siadens Mure. Siden gjorde han endnu flere Grobringer, men blev ved sin Stolthed forhådt af Borgerne og gif i Landsflygtighed med den Bon til Guderne, at hans utaknemmelige Landsmænd snart maatte behøve ham. Dette skete. En Folkesværn fra Gallien (det nuv. Frankrig) var gaaet over Alperne og havde nedsat sig i Øvre-Italien, der efter dem blev kaldet Gallien den nesides Alperne. Nu droge de mod Syd og forlangte af Etrurerne Land at boe i; "thi", sagde de, "Retten dertil bør vi paa vores Baaben, og Alt tilhører de Capre." Nogle romerske Gesandter, som var assendte for at næggle Fred, stillede sig i Spidsen for et etruskif Folk. Forbitrede herover gif Gallerne los paa Romerne, som ved Floden Allia lede et saadant Nederlag, at Ingen vovede at forsøre Byen, men Alle flygtede til Festningen Capitolium eller til Veji. Kun 80 Oldinger, som havde beklædt de højeste Embeder, besluttede at blive; de satte sig i deres Embedsdragt paa Torvet og ventede roligt deres Skæbne. Gallerne rykkede ind i den tomme By, som de uplyndrede. Da de sik Øje paa de gamle Mænd, antog de dem for Guder eller Billedstøtter, men da en Galler nærmede sig En af dem og tog ham i Skæget, sik han et saadant Slag af hans Elsenbensstav, at han

funde mærke, der var liv i Manden. Nu blev de alle nedsablede, Staden blev stukken i Brand og Capitolium belejret. I denne Nod tænkte alle Fædrelandsvenner paa Camillus. Men førend han funde stilles i Spidsen for Romerne, maatte han kaldes tilbage og udnævnes til Diktator, da Lovene ellers blev overtraadte. En ung forvoven Romer svømmede ved Nattetider over Tiberen, steg op ad Capitoliums Klippe, hvor den var stejlest, sik Satenet sammenfaldt og Camillus udnævnt og slap lykkelig samme Bes tilbage. Gallerne havde imidlertid mørket Uraad og besluttede næste Nat at overrumple Fæstningen ved atлавre op ad den samme Klippe. Allerede vare de Forreste komne op til Toppen, uden at enten Wagten eller Hundene mærkede dem, da nogle Gjæs, som vare helligede til Gudinden Juno og dersor uagtet Hungersnøden holdte i Live, begyndte at skrige og vækkede en tapper Romer, som først stillede sig ene mod Gallerne, sidens sik Flere tilfaldt og nedstyrtede Hjenderne af Klippen.

Da Capitoliums Besætning ikke funde udholde Hungersnøden, maatte Senatet endelig slutte Fred med Gallerne paa det Vilkaar, at de skulle have 1000 Rd. Guld. Der fortalles, at Gallernes Ansører Brennus brugte en falsf Vægt, og da Romerne flagede herover, lagde han sit Sverd ovenpaa Lodderne med de Ord: "Det maa altid gaae ud over de Overvundne." Men i det Samme ankom Camillus med den Hær, han havde samlet. Han erklærede, at fun Diktatoren havde Magt til at slutte Fred, fortalte Romerne, at det var med Staat og ikke med Guld, de skulle fåsbe Statens Frelse, og forjog Gallerne aldeles. Saaledes funde Man med Rette kalde ham Romas anden Stifter, saa meget mere, som han med sin kraftige Tale formaaede Folket til at gjenopbygge den ødelagte Stad i Stedet for at flytte til Besi, som Man havde sluttet.

32. Striden mellem Patricier og Plebeier fortettes, saasnart Stateu havde Fred; men blev endnu

medens Camillus levede og efter hans Raad forsaa + 365. vidt afgjort, at Plebejerne erholdt Adgang til de højeste Embeder. Denne retsferdige Foranstaltung var et vigtigt Middel til at udvikle Folkeets Kraft og styrke Borgernes Fædrelandsfærlighed, og fra den Tid af udvidedes det romerske Herredomme til alle Siber; Latiums, Samniums og Tarents Indbyggere blev undervungne i en Række af Krige, som vel fortæs med stor Tapperhed og beundringsværdig Udholdenhed, men ofte tillige med Troldshed imod Fienden, og altid med umettelig Havehyge. Krigen mod Tarent var den farligste; thi denne Stat, der hørte til de Kolonier, som Grækerne havde anlagt i Nedre-Italien (det saakaldte Stor-Grækenland), sogte Hjælp hos den dygtige Kong Pyrrhos af Epiros, som overvandt Romerne flere Gange, men dog til sidst maatte give tabt og forlade Italien.

33. Da Romerne havde bemægtiget sig hele Italien, forte deres Begjærlighed dem stedse videre. Den sjarne og rige Sicilien laa dem nærmest, men her stodte de paa et Volk, som i lang Tid gav dem fuldt op at bestille.

Det er forhen (8) fortalt, at Ioniernene (som Romerne kaldte Punere) havde anlagt den blomstrende Stad Karthago paa Afrikas Nordkyst. Karthagerne havde arvet deres Fædres Sands for Handel og Søfart, og deres By blev til et mægtigt Rige, som ikke blot omfattede betydelige Lande i Afrika, men ogsaa beherskede Sardinien og de andre Øer i Middelhavet paa Sicilien nær. Om Besiddelsen af denne Ø havde de længe stridt med den mægtige, men af indvortes Uroligheder svækchede græsste Koloni Syrakus; de vare nerved at blive Sejrherrer, da Romerne blandede sig i Striden, og saaledes udbredte puniske Krige.

34. Den første puniske Krig fortæs med af 264—41. veklende Effe. Karthagerne havde i Begyndelsen Overmagten tilssøs, da Romerne ganske manglede en Flade. Men denne Mangel blev snart afhjulpen; et strandet punisk Krigsskib toges til Model, og i

60 Dage byggede og udrustede Romerne 100 femrad-aarede og 20 treradaarede Skibe. Dog vilde de fø-vante Karthager let have funnet sejre paa Havet, dersom den romerske Konsul Duilius ikke havde indrettet et Slags Entrebroer, ved hvilke han fastholdt Hjendernes lettere Fartsøer, saa at Romerne funde komme i Haandgemeng, som om det havde været paa Landjorden. Duilius setrede aldeles, og der opresstes til hans Acre en Marmorsølle prydet med de erobrede Skibes Gallioner, hvorfra en Del endnu ere at see i Rom. Et Par Aar derefter vandt Konsulen Regulus en endnu større Søejr og besluttede derefter at angribe Karthagerne i Afrika. Herved blevе disse bragte i stor Fare men reddedes af den tapre Spar-taner Xantippos, som anførte nogle græsse Lejetropper. Han overtog Kommandoen i Karthago, ordnede Trop-perne paa græs Viis, slog Romerne og fangede Regulus. Denne blev nu sendt til Rom tilligemed Karthagernes Gesandter, som skulde underhandle om Fred, og skal her have givet et hos Romerne sjeldent Exempel paa Redelighed imod Hjender. Han havde nemlig tilsvoret Karthagerne, at han vilde vende tilbage, faafremt han ikke funde udvirke Fred. Men i Stedet for at tilskynde Romerne dertil, forestillede han dem, at Karthagerne varaa saa svækkede og deres Lejetropper saa lidet at stole paa, at Romerne just af alle Kræfter burde fortsætte Kampen for at ydmige dem. Derefter tog han rolig Afsked fra Glegt og Venner og vendte tilbage til Karthago for at lide en forsmædelig Død. Regulus havde talt Sandhed, thi efter nogle Aars frugtesløse Kamp maaatte Kartha-gerne begemme sig til at slutte en haard og ydmigende Fred, hvorved Romerne blandt Andet fik Herredømmet over Sicilien.

35. Ved den første puniske Krig var det imid-lertid endnu ikke afgjort, hvem der skulde have Herre-dømmet i Middelhavet. Karthagerne kom snart igjen til Kræfter ved deres Handel og gjorde store Bro-bringer i det selvrige Spanien. Dette funde de mis-undelige Romere ikke taale. Uden mindste Ret fra-

toge de Karthago Sardinien og Korsika; men herved vare de endnu ikke fornøjede. Den udmarkede kar-thagiske Heltherre Hamilkar Barkas havde ero-bret de sydlige og østlige Kyster af Spanien; hans Svigersøn og Estermand Hasdrubal var trængt længere ind i Landet og havde paa Kysten anslagt My-Karthago (Karthagen). Da ogsaa han var falden, valgtes Hamilkars Son Hannibal til Hærfører. Denne Helt var kun 25 Aar gammel, men havde, endog efter sine Hjenders Vidnesbyrd, alle de Egen-skaber, som en stor Anführer behøver. Han frygtede aldrig nogen Fare og tabte aldrig Besindigheden i Faren; han var omhyggelig for Hæren, men talalte gjerne selv enhver Besværheds; han var usolsom for Kulde og Hede, ligegyldig for sandelige Nydelsser, en Hjende af forsørgelig Pragt, men Hærelandets Lykke og Acre laa ham altid paa Hjerte. Derfor var han elsket af Soldaterne, højagtet af deres Anførere, frygtet af Hjenderne.

36. Fra sin tidligste Barndom havede han Ro-merne, fordi de var Karthagos Dødsfjender. Da de derfor havde sluttet Forbund med Sagunt (nord for Ba-lencia) og forbudet Karthagerne at angræbe denne Stad, skyndte han sig netop at indtage den. Hermed be-gyndte den anden puniske Krig. Romerne sendte 218—201 deres Armeer imod Hannibal; men han bestyttede at komme dem i Forkøbet. Med 59000 Mand og 37 Elefanter gik han over Pyrenæerne og gjennem Gal-lien, førte sine Soldater, som varer vante til Africas brændende Hede, over de snedækkede Alper, hvor der hverken fandtes Vei eller Sti, slog med de 26000 Mand, der tilligemed 1 Elefant havde udholdt Mar-schens Besværheder, alle de store romerske Hære, der sendtes imod ham, til de undertvungne italienske Folk til at forlade Romernes Parti og truede med at erobre Rom selv. Men naar Faren var storst, viste Romerne just den Kraft, som gjorde dem mægtige. Deres Diktator, den kluge og besindige Fabius Ma-ri-mus, vidste ret godt, at Hannibal med sit fortæsselige numidiske Hærti var Romerne overlegen

216.

i aaben Mark, men han vidste ogsaa, at han i Tidens Vængde maatte blive udmattet i det fjendtlige Land. Dersom lod han sig neje med at forfolge Hannibal i Bjergene og gjøre ham Afbræk, hvor Lejlighed gaves, men undgik med Flid at indlade sig i noget Hovedslag. De utsalmodige Romere skjaldte Fabius ud for Nølseren og nødte ham endog engang til at nedlægge Kommandoen. Men de lerte om'sider at indse, at han harde Ret, og da Fabius ikke længere var Diktator, og den ene Konsul Terentius Varro imod sin kloge Medkonsul Geminius Paulus' Raad med 86000 Mand angreb Hannibal paa Sletten ved Cannæ i Apulien, blev hele denne Hær tilintetgjort, Konsul Geminius og 45000 Mand faldt, og Hannibal sendte 2 Skepper Guldringe, der havde tilhørt de faldne Riddere, til Karthago. Varro undkom med 80 Ryttere; men Senatet gif ham imøde og takkede ham, fordi han ikke havde mistviolet om Statens Frelse.

37. Vel blev Hannibal ved denne Sejr Herre over Nedre-Italien; men da han ikke havde Styrke nok, til at han turde angribe Rom selv, og Romerne stedse mere lerte den flogeste Maade at befriuge ham paa; da deres Magt og Mod tiltog ved de Fremstridt, den hælle Marcellus (Roms Sverd) gjorde paa Sicilien og den unge, tapre og dygtige Publius Cornelius Scipio i Spanien; da endelig Hannibals Broder Hasdrubal, som var gaaet over Alperne med en Hær, blev overrumplet, slaaet dg dæbt: saa indsaa Hannibal tilstdt, at Haabet om at ydmhyge Romerne var frugtesloft.

201.

Scipio angreb Karthagerne i Afrika og nødte dem til at falde Hannibal tilbage. Hovedslaget stod ved Zama. Unsørerne vare hinanden lige, men Karthagernes Hær var for svag. Deres Elefanter bleve i Begyndelsen af Slaget forsækkede og bragte Ryteriet i Forvirring, og hele Hæren blev saa aldeles ødelagt, at de maatte fåske Freden, hvad den end skulde koste. Prisen var høj: Karthago skulde afstå Romerne alle sine Crobringer, sin Flaade og sine

Elefanter, betale en stor Sum Penge, og desuden forpligte sig til at holde Fred med den numidiske Konge Massinissa, der havde hjulpet Romerne. Hannibal søgte nu med beundringsværdig Dygtighed at opfælpe sit ulykkelige Fædreland; men valte efter Romernes Misundelse og nødtes til at flygte fra Land til Land, indtil han tilstdt af en Konge i Lilleasten blev forraadt til de romerske Mordere, som forfulgte ham. Han dræbte da sig selv, for, som han sagde, at befrie Romerne fra den bestandige Frygt.

38. Fra nu af kendte Romernes Overmod og Begierdlighed ingen Grændser. Det store syriske Rige, som var oprettet af Alexanders Feltherre Seleukus, indbefattede under en af hans Efterfølgere Antiochus den Store alle Landene fra Eufrat til Middelhavet. Hannibal kom paa sin Flugt til denne Konge og hjalp ham med Raad og Daad imod Romerne. Men Antiochus var kun stor af Navn; han vilde hellere følge sit eget Hoved end Hannibals floge Planer, og Udfaldet blev, at han blev slaaet og maatte afstå Romerne betydelige Lande. Egyptens fordevede Konger havde frivillig givet sig under Romernes Beskyttelse. Grækerne, som bestandig fivedes, vare etter blevne Makedoniens Konge Filip den Anden underdanige, og da denne havde hjulpet Hannibal, blev han befriget af Romerne, som snildt vildte at opfælde Grækerne imod ham ved at love dem Frihed. Filip blev slaaet; hans Søn Perseus, der længe tappert forsvarede sig, blev fortangen til Rom, og nu blev ikke blot Makedonien erklæret for en romersk Provinds, men hele Grækenland, som forsiges havde sioret paa Romernes Øster, maatte siden finde sig i den samme Skæbne.

188.

39. Paa samme Tid gif ogsaa Karthagos Stat til Grunde. Romerne kunde ikke taale, at deres gamle Fiende etter begyndte at komme til Krester. Uden anden Ret end den Stærkeres forlangte de, at Karthagerne skulde udlevere deres Baaben. De frygt-somme Kjøbmand, som havde mest at sige i den karthagiske Republik, efterkom dette ydmhygende Bud.

146.

Men nu paastode Romerne, at de skulle nedrive deres Stad og flytte den 2 Mile ind i Landet. Da gjorde endelig Fortvivelsen dem modige; Alle russtede sig til Kamp paa Liv og Død; i 4 Aar maatte den mægtige Sejrerre belejre den værgelese Stad, og da endelig Murene vare bestegne, varede Blodbadet i Gaderne endnu i 7 Dage. 50,000 Mennester, som Krigen og Hungeren havde staanet af Stadens 700,000, blev folgte som Slaver, Karthagos Land blev indlemmet i Romerriget under Navn af Afrika, og Staden blev efter det romerske Senats Beslutning jævnet med Jorden og bestrosset med Salt, samt Forbandelse lyst over dens Øjensøer. Dog opbyggede Romerne siden selv en Stad af samme Navn, som i de første christelige Aarhundreder var af megen Vigighed, men siden blev ødelagt af Araberne. I Nærheden af Tunis viser Man nogle adspredte Ruiner, som antages for Levninger af det gamle Karthago.

Karthagerne havde alene levet for de jordiske Ting; derfor kan deres Skjebne vel kaldes en retsfærdig Straf. Romernes Historie viser endnu klarere, at Synden er Folkets Fordærvelse; men hos dem skulle Syndens Bæger blive fuldt til Overmaal, inden Straffen kom.

40. Fra den Tid af, at Afrika var erobret, og Afstens Undertvingelse begyndt, lignede Romerne ikke længere deres dygtige og farverige Forfædre. Den gamle Tro paa Guderne og den gamle Erfarvighed for Lovene forsvandt efterhaanden. De højeste Æmbeder funde kubus for Penge eller dog for kostbare Fester og Skuespil, hvormed ørgjerrige Mænd morede Folket, der stulde stemme i Folkesamlingerne. Disse Penge bleve da oftest erhvervede ved at udsluge de undertvungne Folk eller ad andre uretsfærdige Weje. Stridigheder imellem de Hornemme og Almuen førtes bestigere end nogensinde før og endtes i Almindelighed med Blodsudgrydelse. Det var da intet Under, at der tilsidst maatte udtryde en almindelig Borgerkrig, som endtes med Folkefridagens fuldkomne Undergang. De saa udmærkede Mænd, som dannedes i denne

Tid, forbant næsten alle en fordrivet Tænkemaade med deres store Egenstæber. — En af de mærkligste af disse var **Cajus Marius**. Han var af lav Herkomst og slet Opdragelse, men steg ved sin Tapperhed i Krigen og sin Beltalenhed saa højt i Folkets Hødest, at han blev valgt til Konul og Ansæyrer i Krigen i Afrika. Her overvandt han den numidiske Konge Jugurtha, en Sonnesøn af Massinissa, som havde dræbt sine Fætttere for at bemægtige sig deres Land og siden bestukket alle de romerske Hærførere, der sendtes imod ham. Siden frelste Marius Rom fra en stor Fare. En frygtelig Oversvømmelse ved Nordhavnen (Maastricht) en Folge af, at Havet brod igennem Kanalen mellem England og Frankrig) harde nødt de tapre nordiske Folkestammer **Cimbrerne** og **Teutonerne** til at vandre ud for at søge et nyt Hjem. De nærmede sig Italien og forlangte Land af Romerne. Da dette nægtedes dem, sloge de flere romerske Armeer, gif til Spanien for at sege Bytte og vendte nu tilbage for at tage med Magt, hvad Man ikke vilde give dem med det Gode. Marius var flog nok til at indsee, at han ikke funde saae Bugt med dem, saalænge de vare samlede. Han fandt sig derfor rolig i, at Cimbrerne droge til Italien, angreb Teutonerne ved Rhonesloden og anrettede saa stort et Blodbud iblandt dem, at Vinhaverne ved Massilia (Marseille) mange Aar derefter vare indhegnet med Menneskeben. Nu blev han 5te Gang valgt til Konul for ogsaa at kunne slaa Cimbrerne, der paa deres Skolde vare gledne ned ad Alperne og stode ved Bercelle i Nærheden af Bosloden. Paa en bed Augustdag opstillede han sin Hær saa snildt, at Fienden ikke baade Sol og Stov i Ansigtet, og Fielen blev, at Cimbrerne blev udmarrede, faldt i Hobetal eller flygtede til deres Bognborg, hvor deres tapre Kvinder nedsablede de flygtende, quale Borrene og derpaa dræbte sig selv. 140,000 siges at være faldne. 60,000 blev Romernes Slaver.

41. Marius blev kaldet Rom's 3de Stifter og holdt et glimrende Triumf-Indtog i Rom; men

102.

101.

hans Overmod og Lummshed gjorde ham forhadt; han maaatte ved uhyre Pengesumme kose sig det Ste Kon-sulat, og da hans bitreste Fjende Lucius Cornelius Sulla blev udnevnt til Ansører imod Mithridates den Store, Konge i Pontus i Asten, som dengang var Rom's farligste Fjende, blev Marius saa forbistret, at han ved Bold og Trusler, sik Borgerne til at aafsette Sulla og sætte ham i Stedet. Men Sulla, som var yndet baade af Armeen og af Adelen, gik los paa Rom, forjog Marius og drog til Asten, hvor han slog Mithridat og trang ham til at aafstaa store Landskaber. Marius var imidlertid efter mange Farer vendt tilbage til Rom, havde ladel alle sine Modstandere henrette og tilsvunget sig det 7de Kon-sulat. Men han var nu 70 Aar gammel, hans Sind var udmaattet af Lidenkaber, og han døde kort efter. Nu kom Raden til Sulla. Da han kom til Rom, rasede han endnu langt værre end Martus havde gjort, lod paa een Gang 6000 af sine formentlige Fjender hugge ned, bemægtigede sig deres Ejendomme og blev til sidst udnevnt til bestandig Dictator med Tilmavnet den lykkelige. Men han blev snart kied af denne Lykke, nedlagde sit Dictatur for ene at leve efter sine onde Øyster og døde kort efter af en væmmelig Sygdom.

42. Den næste Borgerkrig fôrtes mellem Cneius Pompeius og Julius Cesar og endtes ligeledes med Enevoldsmagtens Indsærelse. Pompeius havde under Sulla udvært store Bedrifter og blev især berømt og mægtig, da det lykkedes ham at gjøre Ende paa Mithridat den Stores Herredomme, hvorved Romer-riget udvidedes til Eufrat. Ved denne Lejlighed kom ogsaa Jædeland, som hørte til Syrien, under Romernes Højhed, men behandledes med Staansel af Pompeius og beholdt sin egen Regierung. Sulla havde isigen indført den gamle republikanske Forfatning i Rom, men nu gjorde en ondkabstfuld og fordærvet Romer Catilina et farligt Forsøg paa at omstyrtte den; men den daværende Kon-sul, den berømte Cicero,

hvis Taler og Skrifter endnu ansees for Mønstre paa Detalenhed, reddede ved sin Larvaagenhed og Snildhed Staten fra Undergang. Da Pompeius kom tilbage fra Asten, stræbte han efter den højeste Magt; men imidlertid havde Cesar ved sine sjeldne Gaver tilbend sig Folks Undeft, og disse To for-eneede sig da tiligg med Rom's rigeste Mand Crassus, som kun var dem uundværlig af den Grund, at Alt funde koses for Penge. Cesar blev først Kon-sul og siden Statholder i Gallien, og her undervang han i en Række af lykkelige Krigs, som han selv har stiftet os, alle de stridbare Nationer, som boede i Gallien hinstedes Alperne. Ogsaa Helvetierne og en Del ger-manske (lydke), ja endog nogle britiske (engelske) Folkeslag maaatte buse under for hans udmarkede Krigs-klogstab og Tapperhed. Da imidlertid Crassus var faldne i Asten, og Pompeius, som ikke længere kunde sjule sin Hensigt, lod sig udnevne til Enekonsul og befalede Cesar at nedlegge sin Post, blev dette Sig-nalet til Borgerkrigen. Cesar gik los paa Rom, forjog Pompeius, slog hans Tilhængere og til sidst ham selv, og forfulgte ham fra Grækenland til Egypten, hvis Konge lod ham myrde, uagtet han var sat paa Thronen af Pompeius. Nu funde Ingen længere modstætte Cesar; Folket gjorde ham til Dictator paa Livstid, og han brugte sin Magt med en saadan Mildhed og Kloqstab, at fun nogle enkelte Mand, som sværmede for Friheden, kunde ønske de fordarvede Romere en lykkeligere Tilstand. Disse Mand, med Cesars egen elskede Plejeson Brutus i Spidsen, sammenvore sig imod ham og snigmørdede ham i Senatet. Deres Hensigt var god, men de stafdede fun deres Hædreland langt værre Herrer, end det havde haft. Efter lang Gjæring og blodige Krigs, i hvilke Cicero blev myrder af en Mand, hvis Liv han havde reddet, og Brutus (som faldes den sidste Romer) faldt, blev Cesars Søsterdatters Son, den listige Octavianus Rom's Herre, antog Navnet 31 f. C. B. Augustus (den Græværdige) og var i Virkeligheden vindskrænket Kejser, skjønt han for et Syns Styld

vedblev at udnaevne Konsuler og Senatorer. Under ham naaede Riget tilshneladende en endnu højere Anseelse end i Republikens bedste Dage; Rigets Grænder udvidedes, Borgernes Rigdomme forsøges, prægtige Bygninger opførtes, Konster og Haandværker trivedes, og — hvad der mere end alt Andet har fæstet Glands over denne Tid — Digtere og andre Skribenter opmuntredes ved Kejserens og hans Ven Mæcenas' Kunst til at forfatte Værker, som igjen-nem Aarhundredernes Løb ere blevne ansete for Meisterstykker, saa at Man har kaldet Augusts Tid Bidenskaernes Guldalder.

43. Men al denne Glands var dog for en stor Del kun tilshneladende. Blot i Sammenstigning med Tillstanden under Borgerkrigene og under de følgende Kejsere var Augusts Regering en lykkelig Tid. I Grunden var han ikke Andet end en klog Tyran, som spillede Komedie hele sit Liv igennem og deraf igjen blev bedraget af sine Nærmeste. Sædernes grændeløse Hordærvelse kunde vel for en Del sjules, men ingenlunde standses af den Mand, der havde gjort Alle til sine Slaver og selv var en Slave af Herfeskhyge og Forsængelighed. De bedste Digter-værker varé kun maatte Efterstigninger af Grækernes herlige Værker og besudles paa mange Steder af ussel Smiger og lav Sandeltighed. Dersor maa det faldes en Ulykke for Verden, at de latinske Skrifter fra denne Tidsalder bleve stattede saa højt blandt alle Landes Lære, thi de bragte Folkene til at ringe- agte deres Modersmaal og de forstyrrede den ejendommelige Udvikling af Lænkemaade og Dannelses, som bedst passede for elhvert Folk. Og dersor maa vi (naest efter vor Frelsers Fødsel, hvorum siden skal tales) ansee det for den vigtigste og lykkeligste Be-givenhed under August, at hans Forsøg paa at under-tvinge Germanerne hinsides Rhinen mislykkedes aldeles. Augusts Stedsønner Drusus og Tiberius havde med Magt og Læst undertryukket de germaniske Stammer mellem Rhinen og Beseren, og Rømerne stræbte her som overalt at sætte Spild imellem Ifen-

derne for at svække deres Magt. Men da siden Heltherren Varus behandlede de frie Germaner med Overmod og indførte den romerske Nettergang iblandt dem, fattede Cheruskernes tapre Høvding Her-s man den Beslutning at befrie sine Landsmænd fra de Fremmedes skændige Aag. Han samlede de forskellige Stammer under sit Banner, løkkede Varus ind i Teutoburger-Skoven (i det nuværende Lippe-Detmold), oversaldt ve af Storm, Regn og Kulde udmattede Legioner, nedsablede de Fleste og fangede Resten for at slagte dem til Sudernes Ere. Varus dræbte sig selv i Fortvivelse; August blev ved Tidenden herom saa utroselig, at han løb Hovedet imod Bæggen og raaede: „Varus! giv mig mine Legioner igjen!“ Men Tydfland blev befriet fra det romerske Tyranni, som ellers let funde have udbredt sig videre og bragt legemlig og aandelig Hordærvelse over hele Norden.

44. August blev efter sin Død dyrket som en ^{† 14 efter Chr. 8.} Gud, og Rømerne mente, at de ligesaa godt funde øfre til en død Mand som til en død Sten, thi de troede alligevel ikke paa nogen Gud. De følgende Kejssere lode sig forsgude, medens de levede; men de levede faaledes, at Ingen skulle falde paa at finde noget Guddommeligt hos dem. Tiberius, som ^{14—37.} regjerede, da Christus blev forstået, var et nedrigt Uhyre, hvis største Glæde var at myrde. Han be-roede Rømerne den sydste Skygge af Frihed og indførte den Stif, at Enhver, der bestyldte en Anden for at have sagt eller tænkt noget Usordelagtigt om Kejseren, sik en stor Belønning, medens den An-flagede uden Lov og Dom blev henrettet og hans Gods taget i Besiddelse af Kejseren. Rømerne vare nu saa dybt funke, at de tilbade ham i 23 Aar, og da han endelig blev myrdet, sik de en Række af Tyranner, som dreve deres umenneskelige Grusomhed og dyriske Bellyst til Afslindighed, saa at det er alt for væmmeligt at beskrive det Liv, der nu førtes i Romerriget, og umuligt at sige, hvem der overgik de Andre i Dødsstab. Dog pleje Historieskriverne at

54—68 tilkjende Nero Prisen, maaskee fordi det var ham, der begyndte at rase imod de Christne, og fordi han foruden sin egen Moder, Broder og sine Kærebre tilslige lod Apostlerne Petrus og Paulus henrette i Rom. De kejserlige Soldater høpde nu tilretvet sig Magten til at vælge Kejser, men da Flere paa denne Maade blevet valgt paa een Gang, opstod der en almindelig Forvirring. Da endelig en dygtig Mand, Vespasian, havde bragt Rolighed tilveje, og hans Son Titus og nogle følgende Kejserre, saasom Trajan, Hadrian, Antonin og Marcus Aurelius viste et velvilligt og nogenlunde retsfærdigt Sindelag, forekom de Romerne som rene Dydsmønstere; men de forandrede ikke Statens usle Forfatning og være ikke i Stand til at standse Folketets Fordærvelse eller forebygge Rigets Undergang. Thi et Folk, som ikke længere har nogen Religion, kan ej heller have nogen Greskefelse, og da Enhver fulgte sine onde Lustier, og Frygten for Overmagten var det eneste Baand, som kunne holde dem i Tømme, blev Rigets unaturlige Storhed, som ikke var grundet paa nogen aandelig Overlegenhed, kun en Varsag til dets Fald.

45. Henimod 300 Aar efter Christi Fodsel stræbte den duelige Kejser Diocletian at tilvejebringe Orden ved at dele Magten med sine Krigshævdinger; men Enhver af dem vilde være Enherre, og saaledes blev Forvirringen kun forsøgt. Da fremstod den floge og tapre, men tillige ørgjerrige og troløse Constantijn, som siden kaldtes den Store. Han tilkempede sig Enherredommen, bragte Orden i Bestyrelsen og stræbte at gjenoprette Rigets gamle Hærlighed. Da han indsaa, at Folketets Fordærvelse især harde sin Grund i, at det manglede Religion, og han erfarede, at Christendommen, som under Forfolgelser havde udbredt sig rundt omkring i de vestlige Lande, havde Magt til at danne Mennescene til restafne, trofaste og velsindede Borgere, forbod han i Aaret 313 at forfolge de Christne, indrommede dem efterhaanden større og større Frihed, og erklærede

sig til sidst selv for en Christen, uagtet han ikke lod + 337 sig døbe, forend han skulle dø. For at omstabe Staten til et nyt, christeligt Rige flyttede han sin Residens fra Rom til Byzantz, som siden efter ham blev kaldet Konstantinopol. Men herved bevirkede han kun, at Riget blev oplost i to store Delt. De gamle fordærvede Folkestammer i Westen kunde ikke modtage Christendommens rene Land; de maatte først overvældes og forstørres af de raa og vilde Slægter fra Nordvest og Østen, som hidtil ikke havde taget Deel i Verdenshistoriens Udvikling og derfor var ubesørt af den Slethed, som udgik fra Rom.

46. Det vigtigste af disse Folkeslag, som Romerne kaldte Barbarer, var Goerne, som flere hundrede Aar før Christi Tid var komne fra Egnene ved Kaukasus og det sorte Hav og havde nedsat sig i det østlige og nordlige Europa. De havde ofte beskaget Romerne paa Rigets Grænser, men da Hunnerne, et vildt og træbhart Folk, i Aaret 375 trængte ind i Europa ved det kaspiske Hav, blev Goerne tvunget til at drage længere imod Syd, og saaledes begyndte den store Folkevandring, som medførte det vestlige romerske Rigets Undergang. Den tapre Spanier Theodosius den Store, som blev Kejser i Konstantinopol, forsvarede sig med Held imod Goerne og samlede endnu engang hele Romerriget, men da han før sin Død alder delte det imellem sine trende Sønner, og disse saavel som deres Esterfolgere var uduelige og uenige, fikke Intet mere forhindre det vestlige Romerriges Oplossning. Goerne udplyndrede Italien og oprettede til sidst et Rige i det sydlige Gallien og det nordlige Spantien. Et andet barbarisk Folk Vandalerne erobrede og ødelagde Romernes Lande i Afrika. Brittanen blev ogsaa tagt for Romerne og erobredes af Angler, Sazer og Jyder, som Britterne selv havde indkaldt til Forsvar imod Skoterne. Sidben kom Hunnernes grumme Konge Attila til Italien og anrettede frygtelig Ødelæggelse. Til sidst

maatte Kesseren i Rom fåsbe Thronen af Barbarernes Maade, og da den sidste Kesser Romulus Augustulus blev assat af Germernes Ansører Odoacer, og de gamle Romere nu efterhaanden ganske vare fortrængte eller blandede med de Fremmede, bragter Man denne Tid som den gamle Histories Slutning og Middelalderens Begyndelse.

B. Middelalderen.

V.

Christendommen i de 6 første Aarhundreder.

47. Det er bekjendt af Bibelhistorien, hvorledes Profeten Daniel, som af Kong Nebusadnesar var ført fangen til Babylon, i Guds Navn udtydede et Syn, som Kongen havde høvt, i det han i Dromme havde set en stor Billedskøte, paa hvilken Hovedet var af Guld, Bryst og Arme af Sølv, Bug og Ben der af Kobber, men Benene dels af Jern, dels af Ler, og som blev knust af en Sten, der ikke var fastet af Menneskehænder, men blev til et Bjerg, som opsvulde hele Jorden. Daniel sagde, at Hovedet skulde betegne Babylons Rige, og at der efter dette skulde komme 3 andre Verdensriger, det ene ringere end det andet, og det sidste skulde være sammensat af usorenlige, sterke og strobeltige Bestanddele som Jern og Ler; men efter deis Falb skulde Himlens Gud oprette et usorgængeligt Rige, som skulde gjøre Ende paa alle de andre, men selv bestaa i al Ewighed^{*)}. Denne gamle Spaadom har paa en mærkværdig Maade fundet sin Opsvulde i Verdens Historie. Vi have i det Foregående set, hvorledes Babylons Rige gif til Grunde, og det persiske op-

stod under Cyrus' Herredomme; hvorledes etter dette svækkedes og forfaldt, indtil alle dets Lande samledes af Grækernes store Ansører Alexander. Det sierde Rige var aabenbart Romernes, som virkelig var både stærkt og strobeltigt og tilsløst faldt fra hinanden, da Christi Rige grundstedes paa Jorden. At dette vil, som Profeten sagde, bestaa i al Ewighed og her paa Jorden omfatte alle Slægter og Folk, det er alle troende Christnes faste Haab; men at det fra en i Verdens Øje saare ringe Begyndelse har udbredt sin Magt over de allerflesteste af de Lande, som have Betydning i Historien, og bestaaet urokkeligt i over 1800 Aar, det kan Ingen nægte.

48. Maar vi med Apostelen Paulus sige, at vor Grelser kom i Tidens Hylde, saa mene vi dermed, at han kom, baade da Trangen til Grelse var først, og da Alt var forberedet til, at han kunde stille og udbrede sin Menighed. Vi have allerede omtalt den almindelige aandelige Glendighed, som herskede i hele det romerske Rige, hvor Kroen paa de gamle Guders Magt var forsvunden, uden at noget Bedre var kommet i Stedet. Men det romerske Verdensherredomme skulde efter Forsynets Plan ej blot bidrage til at gjøre Trangen til den sande Religion almindelig og følelig overalt; det skulde ogsaa være et Middel til, at Trangen kunde tilfredsstilles. Chi idet Romerne forbant alle de mange forskjellige Folkeslag i Øst og Vest til eet Rige, var ei blot Vantro og Vanhellighed, Troleslyge og Læstefuldhed blevet indpodet i Sjælene, men ogsaa det Gode og Sande, som hedense Wise, især Grækerne, havde utsat, var blevet bekjendt for de Enkelte, der søgte efter en bedre Erfjendelse; og det græsste Tungemaal, som ved Aleranders Tog var udbredt i Østerland, kunde nu alle Oplyste forstaa, og i dette Sprog skulde Christi Evangelium nedstribes og forsyndes. Endskjønt altsaa den nye guddommelige Lære var noget ganske Fremmed for Romerne som for hele den forsvilde Menneskeslægt, var der dog hist og her

^{*)} Daniels Bog 2. 44.

Nogle, som forstode Tidernes Tegn og længtes efter Opfyldelsen deraf. Dette var dog fornemmeligt blandt Israels Folk, men ogsaa dettes gamle Lov og mærkelige Forhættelser vare under den almindelige aandelige Forvirring blevne bekjendte vidt og bredt omkring i Landene, og der sandtes baade i Afrika, Grækenland og Rom en Mængde Profetelyter d. v. s. Folk af hedensk Herkomst, som af de i Adspredelse boende Jøder havde lært at tro paa den eneste sande Gud.

49. Dog, ogsaa blandt Jøderne selv var Trangen til en Frelser større end nogensinde. Efter den babyloniske Landflygtighed havde den ringe Deel af Folket, som var vendt tilbage, under megen Modstand af Samaritaner og hedenske Nabover gjenoprettet Staten, men efter Alexander den Stores Død blev Landet et Bytte for hans strijende Feltherrer. Egyptens Konger behandlede dem misdt og fik Mange til at bosætte sig i Alexanderien; men da de siden gav sig under Syriens mægtige Konge Antiochus den Store, og hans Sonnen Antiochus Epiphanes vilde twinge dem til Alquidshyrkelse, maatte de udstaa gruelige Binsler, indtil Makkabæernes heltemodige Familie samlede alle Gudsrygtige til Opstand og befriede Judeelandet. Efter blodige Krigs med ssendilige Nabover kom de sidste Makkabæer i indvortes Strid, og herved fik Romerne Pompeius, som forhen (42) er fortalt, Lejlighed til at bringe Jøderne under romersk Hoshed, og saaledes blev der til sidst paatvunget dem en Hyrste af Gaus (Edoms) Afskom, Idumæeren Herodes, der vel smigrede for Folket og forsikrerede deres helige Tempel, men dog viste sig som en grusom Tyrant og blev almindelig forhadt. Det var ham, som efter Evangelisternes Bereining lod de smaa Børn i Bethlehem dræbe. En af hans Sønner blev af Romerne sat til Konge i Judeæa og Samaria, men blev efter 10 Aars Regering forvist, og nu bestyredes Landet af romerske Statholdere, som plagede og udsugede det paa alle Maader. Under alle disse Trængsler søgte Jøderne Trost i Profeternes

Bidnesbyrd om en tilkommende bedre Tid, da Gud vilde oplykke Folket en Konge af Davids Sti, som skulde frelse det fra Synd og Fordærrelse. Men Folket var ikke længere som i gamle Dage ifstand til at lade sig lede af dem, der talede i Guds Navn. De udtrydte Profeternes herlige Forhættelse, som om den lovede Messias skulle staa dem Sejr over Hedeningerne og møtte dem med jordisk Rigdom og Magt; og uagtet de langt mere end forhen ansaa sig selv for Guds Udvælgte, der havde Ret til at have og foragte alle andre Folk, bevarede de dog ikke engang den gamle Lov i dens Renhed, men lode sig af de mægtige Samfund af Skrifstærlende, som kaldtes Fariseer, forlede til at sætte Lovens Opfyldelse i smaaalige udvortes Skifte, som de endog tilbels selv havde opfundet. Saaledes gif det til, at uagtet Trangen til Frelseren var stor, funde dog den største Del af hans Folk ikke forstaar ham eller tage imod ham. Men Frelseren, som vidste Alt, hvad der boede i Mensheden, forudsaa dette. Derfor var hans frivillige Død paa Korset ikke blot det store Kærligheds-Værk, hvorved hele Menneskeslægten forsonedes med sin Skaber, men den blev tillige i Historiens Gang det nødvendige Middel til at aabne Dønene paa de forblinde Jøder. Kirvens Stiftelse skete paa den første Pentekost efter Herrrens Opstandelse og Himmelstaf, da Disciplene bleve udrustede med den Hellig Lands Raadegaver, saa at de forstode Alt, hvad han havde forhættet. Deres flammende Ord bragte strax Tusinder til at lade sig døbe, og fra den Dag af lagdes daglig Nogle til Mehightheden. Apostelen Paulus blev især et udmærket Rebstab i Guds Haand og grundede paa sine Rejsen talrige Menigheder blandt Hedeningerne i Lilleasien og Grækenland. De Jøder, som ikke vilde tro de klare Bidnesbyrd om, at den sande Messias var kommen, vedbleve vel efter Evne at forfolge de Christne, men nu var den Tid nær, da Christi Forkyndelse af den frigjærende Skjæbne, der ventede dem, skulde stadfestes. Herodes den Stores Søn Herodes Antipas, som havde ladet Jo-

hannes den Døber halshugge, regjerede i Galilæa (den nordlige Deel af Palæstina), da Christus blev korsfæstet. Siden fik hans Broderson Herod des Agrippa af Roms Kejser Herredømmet over hele Palæstina. Han lod Apostelen Jakob, Johannes' Broder, halshugge, men døde selv kort efter. Hans Son Agrippa den Yngre fik kun en Del af Rigsget, og Jødejylland blev efter bestyret af romerste Stattholdere, af hvilke Felix og Festius ere bekjendte af Paulus' Historie. Nogen Tid efter blev den grusomme Tyran Florus Statholder. Han tvang ved usigelige Mishandlinger og Forhaanelser Jøderne til at gjøre Opstand, og Folket viste endnu i sin Undgang en Levning af sin gamle Kraft. I 4 År gjorde Jøderne en fortvivlet Modstand imod Feltherren Vespasian (44), som Kejser Nero havde sendt imod dem, og da Armeen valgte ham til Kejser, maatte hans Syn Titus efter en langvarig Belejring med Storm indtage Jerusalem. Staden blev ødelagt og sløset, Templet brændt, og de Fleste af de uhyggelige Indbyggere omkom ynfeligt ved Hunger, Pest, indbyrdes Kampe og Fjendens blodige Ansald. Resten folgtes som Slaver eller vandrede landsflygtig om i fremmede Lande; de udgjorde ikke længer noget Folk, thi de havde intet Hædreland mere.

50. Nu havde de Christne Intet at frygte fra den Kant, men desto hårdere blev Kampen imod Hedenstabet. Da Apostlerne og deres Disciple efter deres Mesters Bud havde besluttet at drage ud i al Verden med Evangeliet om den Korsfæstede og Døden i hans Navn, og de ansaa det for deres største Øre og Lykke, om de blevé agtede verdige til at lide Mishandling og Spot for Guds Skyld, fandtes der snart smaa Menigheder rundt omkring i det romerske Rige Endskønt nu alle Hornemme og Oplyste forlengst havde holdt op at tro paa Afguderne, mente de dog, at det var nødvendigt at bevare Overtroen hos den enfoldige Mængde, som ellers ikke vilde have Erbødighed for Lov og Ørvighed. Derfor vare Øringer og anden Gudsdyrkelse endnu forbundne med

alle offentlige Embeder og Foranstaltninger, og Christendommen kom saaledes i Strid ikke blot med den hedenste Almoe og de hedenste Bræster, men med alle Dem, som havde Magt i Staten. I halvtrediehundrede År maatte de Christne udstaa usigelige Trængsler og hver Dag være beredte paa at spottes, forjages, fængsles og martres til Dode. Den første almindelige Forsvigelse begyndte, da den affindige Tyran Nero (44) havde laadt Rom stikke i Brand for sin egen Hornøjelses Skyld og siden paastod, at de Christne havde gjort det. Han skal endog have laadt dem brenne som Hassler i sine Lysthaver. Almuen troede gjerne, at alle Ulykker vare de vrede Guders Hævn over de fremmede Landomme, og saaledes blev Kejserens Grusomhed efterlignet rundt omkring. Men jo større Kæren var og jo haardere Kampen, desto mere vorde de Christnes Mod og Frejdighed i Martyr-Døden. I alle Menigheder gaves der baade Mænd og Kvinder af alle Aldere, som med største Standhaftighed lode sig pine og myrde, naar Man vilde tringe dem til at ofre til Afguderne og forbanne Christus; derimod fandtes der i de første Aarhundereder kun Faa, som faldt fra i Prøvelsens Tid. Da der nu tillige efter alle Bidnesbyrd var saa hændelig en Forfjel mellem Hedningernes Levnet i denne forvædede Tid og de Christnes redelige, hjærlige og fredsmommelige Vandel, at selv deres Fjender forbauedes derover, gjorde Evangeliet raske Kunstridt, og mange velstnede Embedsmaend i Provinserne udførte Kejserens grusomme Bud med Skaansel. Uagtet derfor Keiser Diocletian indbildte sig at have udrydt 284—305. det alle Christne, saa at han lod indhugge paa sine Billedstøtter, at han havde udslettet de Christne Navn af Jorden og tilintejgjort deres Overtro overalt, var der dog strax efter hans Død saa mange Christne i Romerriget, at Kejser Constantijn, som vi alle 306—37. rede (45) have seet, forsøgte sin verdslige Magt og Anseelse ved at beskytte de Christne og tilstdt selv antage deres Tro. Under Constantins Sønner, som forsvrigt svækkede Riget ved deres indbyrdes Fjendstab,

blev Christendommen almindelig overalt, og det for-
 381. sag, som Constantins Sønner, Kejser Julian den
 Grafadne, der var en kraftig og modig Mand og
 en ivrig Hedning, gjorde paa at udrydde den, mis-
 lykedes aldeles, da han efter 1½ Aars Regering
 faldt i en Krig imod Perserne. Fra den Tid af
 turde Jugen længere vedkende sig Hedenstaber, og
 Christendommen funde uden udvortes Modstand ud-
 brede sin Velsignelse til alle Mennesker i Kejsernes
 Rige og Lande. Men fra samme Tid begyndte
 allerede den Renhed i Lære og Lernet, som havde
 udmærket de Christne i Apostlernes Dage og under
 Forsøgelseerne, lidt efter lidt at tage sig. Egennytte,
 Forsøgelighed og verdslig Blisdom sammenblandes
 des efter med den udvortes Gudsfrigt, saasnat Nav-
 net af at være en god Christen funde forstaffe Ere
 og Magt. Menighedernes Lærere, som forhen blot
 havde søgt at udmærke sig ved et ydmygt Sind og
 og rent Levnet, begyndte nu at ansees for en egen
 Stand (Klerus) der stod Gud nærmere end den
 øvrige Menighed (Egfolk) og indbyrdes havde
 forskellige Verdighed. De fik rigelige Indtagter og
 pragtfulde Dragter, de indførte højtidelige Skifte og
 Fester ved Gudsstjenesten, de fik Retighed til at være
 Dommere i Alt, hvad der angik Religionen og Geist-
 ligheden, og snart forfulgte de endog med verdslige
 Vaaben alle Dem, der afvege fra den almindelige
 Troesbekjendelse (Kjæsterne). Biskopperne blev nu
 satte over hele Geistligheden i deres Stifter, og Ho-
 vedstædersnes Biskopper fik igjen Overtilsynet med hele
 Landets Geistlighed. Saaledes havede Biskopperne
 i Rom, Alexandrien, Antiochen og Konstantinopel
 sig esterhaanden over de andre og kaldtes Patri-
 archer eller Erkebiskopper. Af disse blev
 igjen Rom's og Konstantinopels Patriarcher
 mest anseete og betragtedes til sidst som Hovedet for
 Kirken i Vest og i Øst. Denne Geistlighedens store
 Magt var dog i mange Henseender till Velsignelse;
 thi fun derved blev det muligt, ikke blot at haandt-
 have Orden i Kirkens Bestyrrelse, men ogsaa at skaffe

Christendommens hellige Bud Indflydelse hos de raa
 og voldsomme Folk og de tyranniske og herskelyge
 Tyrster, som havde Magten i sine Dage. Alle Fattige,
 Forladte og Undertrykte søgte Beskyttelse og
 Hjælp hos Geistligheden og fandt den næsten altid.
 De fremmede Folkestammer, som ødelagde det vestro-
 merske Rige, lærte Christendommen af de Overvundne,
 og Gudsstjenestens Bragt og Geistlighedens store
 Anseelse og Magt bidrog meget til at give dem Gres-
 frigt for den nye Læres Bud, hvilke etter bleve et
 stor Middel til at temme deres vilde, toslelse Mod
 og forene dem i nye, ordnede Samfund. Ogsaa
 Stridighederne om Troens Sætninger havde deres
 uberegnelige Nytte; thi derved nødtes Lærerne til
 med stor Iver og Hild at studere de hellige Skrifter
 og alle de Vidensstaber, som funde oplyse dem, derved
 befriedes Kirken fra de jødiske og hedenske Bildfa-
 relser, som vilde indsnige sig hos de Christne, derved
 dannedes store og vise Mænd, som forfattede en
 Mængde fortræffelige christlige Skrifter, og især
 blev derved Sandsen og Iveren for de hellige Lær-
 domme vedligeholdt hos Hoje og Lave, saa at Ingen
 turde være ligegyldig for sin Sjæls Frelse.

61. Iblandt de store Kirkelærere (de saakaldte
 Kirkesædere), som i de 5 første Aarhundreder for-
 svarede den almindelige eller katolske Kirkes
 Lære imod Kjæsterne og efterlode sig udmærkede Skrifter,
 maa vi især nævne Irenæus fra Liliesten, som
 blev Bisrop i Lyon i Gallien, hvor han led Mar-
 tyrdøden; Tertullian fra Kartago, som ved sine
 mange latinske Skrifter stod i saa stor Anseelse, at
 han kaldtes Mesteren; Origenes, Katechet i
 Alexandrien, hvorfra hans mangfoldige Disciple bragte
 hans Beromsmelse over hele den græske Kirke; Atha-
 nasius, der værdigt træadte i Origenes' Godspor
 og som Bisrop i Alexandrien erhvervede sig et uds-
 deligt Navn ved den Dugtighed og Standhaftighed,
 hvormed han forsvarede den christne Tro imod Ari-
 anerne, der nægtede, at Christus var Et med
 Faderen. Da denne Lære fandt Beskyttelse hos Kej-

+ 407. seren i Konstantinopel, blev Athanasius flere Gange forvist og forsigtet, men sejrede dog til sidst. Igaaer
berømt var Patriarchen Johan Chrysostomos i Konstantinopel, den Tids største Taler. Han blev
forsigtet af en hersklig Kesserinde i Konstantinopel,
fordi han havde dadlet hendes lastefulde Levnet, og
døde i Landstingheds. Alle disse overstraaledes dog
+ 430. af Augustinus, Bisshop i Numidien, der efter et
vildt og uchristeligt Ungdomsliv til sidst ved sin Mo-
ders Laarer og Venner og den øverordnige Bisshop af
Majland. Ambrosius' Lærdomme blev omvendt til
Christendommen og formedelst sine mange og udmær-
kede Skrifter fortjener at æres som en af de største
christelige Lærere fra Apostlernes Dage indtil Luther.

52. Ogsaa de læreste og frommeste Mænd af
vege dog nu stundom fra den hellige Skrifts simple
og ensfoldige Lære. Saalænge Kirken var undertrykt,
vaagede Lærerne med stor Strenghed over Sæderne,
og alle aabenbare Syndere maatte underkaste sig
strenge Straffe og ofte for flere Aar lade sig udelukke
af Menigheden. Da Kessere og Konger og alle For-
nemme havde antaget Christendommen, funde denne
strenge Kirketugt ikke længere udøves. Øste blev en
fortjent Straf assonet med Penge, og det trængte sig
overhovedet en verdslig og forstengelig Vand ind iblandt
de Christne. Dette funde mange fromme Mænd, som
havde beraret den gamle Tids Alvor, ikke finde sig
i, og saaledes opstod den Menig, at det var chris-
teligt og Gud velbehageligt at assondre sig fra
Verden og leve paa ensomme Steder, dels for at
undgaa Fristelse, dels for at anvende hele Livet til
Gud og Andagtssvæller. De, som saaledes boede ene
i Drønner og øde Bjergergne, kaldtes Eremiter
eller Munke. Fra Egypten blev denne Skif ud-
bredt over hele Kirken, da mange berømte Lærere an-
priste et saadant gudindviet Liv. Esterhaanden blev
det almindeligt, at flere flyttede sammen i fælles Bo-
liger, som kaldtes Klostre, men de regnedes endnu
ikke med til Gejstligheden, og deres Anseelse begyndte
snart at tage sig, da mange verdsligtudede Mennesker

valgte Munkenes Levemaade uden at have Kraft og
Lyft til at sige Verden Farvel. Da fremstod der i
Italien en udmerket Mand, Benedictus af Murcia, + 543.
som oprettede en Mængde nye Klostre, hvil Med-
lemmer han forestred en ufravigelig Lov, hvorefter
alle Munke under en højstidelig Ed maatte love be-
standig Kyndshed, Fattigdom, Ærmyghed og Arbejd-
somhed. Fra den Tid af blev Munkelivet et stor
Betydning, thi de mange tusinde Benediktiner-Munke,
som nu nedsatte sig i alle christelige Lande, bragte
ikke blot christelig Kunstkunst og Ideer, men ogsaa almenn-
nyttig Dannelsel med sig overalt. De opdyrkede øde
Landstrækninger, udtyrrede Sumppe, opryddede Skove,
indsørte nyttige Haandarbeider og alle Slags Haands-
værker. Mange af dem udgik som Missionærer til
hedenste Lande, hvor de viste beundringsværdigt Mod
og Standhaftighed; og medens Gejstligheden efter-
haanden begyndte at tage Lyft til Lærdom og Videnskab,
bleve Klostrerne endnu længe hostagtede som de Steder,
hvor de bedste Lærere dannedes, den oprigtigste Guds-
frygt næredes, og hvor ikke blot de hellige Skrifter,
men ogsaa de vigtigste hedenste Forsatteres Værker
afstrevdes og gjemtes, saa at vi ioldels maae takke dem
for, at Videnskabernes Lys efter funde stendes efter det
almindelige Mørke, som udbredte sig i Middelalderen.

53. Gejstlighedens Magt og den store Anseelse,
som Patriarcherne i Rom og Konstantinopel stode i,
er oversor (50) omtalt. Fra Constantin den Stores
Dage, da Kesserne i Østen ofte vilde raade i Kirkens
Anliggender, medens det vestromerske Rige gift under,
og den ene fremmede Folkestamme afløste den anden
i Herredømmet over Italien og de tilgrændende
Lande, blev især de romerske Bisoppers Magt
og Indflydelse stedse mere forøgede. Der opstod det
Sagn, at Apostelen Petrus havde været den første
Bisshop i Rom og havde esterladt sine Esterfolgere
Herredømmet over hele Kirken. Denne Menig be-
festedes efterhaanden hos de Christne i Vesten, ikke
blot ved Roms gamle Anseelse som Verdens Hovedstad,
men endnu mere derved, at adskillige store Mænd

med Kraft og Blidsom beslædte Bispestolen i Rom. Leo den Første eller den Store blev under Troes-fridighederne i Østerland flere Gange kalder til Dommer og forsvarede altid den Mening, som sejrede. Det var ham, som reddede Rom og Italien, da Hunnerkongen, den frygtelige Attila (46), vilde have ødelagt Staden. Endnu mere berømt blev Gregor den Første eller Store, der som formel Adelsmand blev Munk og siden valgtes til Pave (d. e. Fader, et Navn, som tidligere brugtes om alle Bisopper, men nu kun om den romerske). Han udmærkede sig lige saa meget ved sin Lærdom og Fromhed som ved den Kraft og Dygtighed, hvormed han besættede sin Anseelse, i den oprigtige Tro, at hans hellige Embede af Gud var bestemt til Herredommets over hele Christenheden. Han sendte mangfoldige Missionærer til Spanien, Germanien og Brittanien og indgåd dem den samme Begeistring, hvorfra han selv var besjælet. Han reddede Italien fra Hungersnød og Krig og skal endog paa en underhuld Maade have ståndet en Pest, der rasede i Rom. Han sørgede for Kirkesangen og Gudstjenestens Pragt, men indførte tilligemed sand Gudsrygt ogsaa megen Overtro. De følgende Paver byggede videre paa den Grundvold, han havde opført, og vi skulle siden see, hvorledes det virkelig lykkedes dem at vinde baade andeligt og legemligt Herredomme over hele Christenheden, og hvorledes dette Herredomme, som i lang Tid var til Besignelse, til sidst blev en sand Ulykke for de Christne.

VI.

Det østromerske Kejserrdomme og Mohammedanerne.

54. Det er forhen (46) omtalt, at Constantin den Stores Eftersølgere ikke funde forsøre de vestlige Lande imod de asiatiske, gotiske og germaniske Folkesverme, som deltog i Folkewandringen. Vel

379—95. samlede den tapre Kejser Theodosius den Store

etter de fleste Lande under sit Herredomme, men efter hans Død sik hans to Sønner hver sin Del, og vi har seet, at det vestromerske Rige i det følgende Aarhundrede ganske gik til Grunde. Det østlige eller græske Kejserrdomme, som indbefattede alle Landene østen for det nuværende Østrig og det adriatiske Hav, bestod endnu i 1000 Aar, men havde kun lidt indvortes Fasched og forsvarede sig for det Meste kummerligt imod Naboenne. I det 6te Aarhundrede syntes Noget etter at skulle hæve sig til Verdensherredommets, da Justinian den Førstes udmærkede Feltherre Belisar erobrede Nordafrika og siden overvandt de tapre Østgoter, som den gang havde Herredommets i Italien. Disse tilbøde Belisar Kongeværdigheden over Italien; han var sin Keiser tro og afslog det, men den mistænksomme og utaknemmelige Justinian kaldte ham tilbage midt under hans Sejr. En anden dygtig Feltherre Narses fuldførte Erobringningen af Italien, som nu blev en Præriens af det græske Kejserrdomme. Dette varede dog kun fort, thi da Narxes ogsaa blev tilbagekaldt af den følgende Kejser, hidkaldte han i sin Brede de stridbare Longobarder, som Nogle mene varer komme fra Jylland. Disse bemægtigede sig det Nordlige af Italien, som efter dem endnu kaldes Lombardiet. Justinian den Første er ellers blevet berømt ved den Lovbog, som han lod forfatte af latinske Lærde, og som under Navn af Romer-Mette n har haft Indflydelse paa de fleste Landes Lovgivning. Under de følgende Kejsere blev Persernes farlige Angreb stedse hyppigere; Øvrer stiftedes rundt omkring, og Konstantinopel var Skuepladsen for idelige Thronstridigheder og blodige Kampe.

55. Denne sorgelige Tilstand var for en stor Del en Folge af, at Christi Land veg bort fra de Steber, hvor hans Menighed først var blevet grundfæstet. Den christelige Biddenstab, som i de første Aarhundreder saa herligt havde blomstret i de græske Lande og baaret velsignede Frugter for alle følgende Tider, blev i det 5te og 6te Aarhundrede stedse mere

527—65.

fortrængt, og de Lærdes Stridigheder udvartede til forargelige Kjærligheder over deres egne Ord og Sætninger. Lastefulde og despotiske Kejsere og Kejserinder vilde raade over, hvem der skulde gælde for retroende Christne; kun enkelte fromme Mænd havde nogen sand Iver for Troen, og den største Del af Almuen nedfandt i Overtro eller Slyshed. Dersor blev det muligt, at en ny og falsk Lære kunde trænge sig ind i hele Østerland og ved Bold og Magt opnøre sin Bøgning, hvor Kirken havde havt sin første synlige Grundvold. Denne falske Lære kaldtes Islam (d. e. Troen) og blev forkyndt af Mohammed.

56. Den store Halvs Arabien mellem det røde Hav og den persiske Havnbugt var fra Oldtiden behoet af Hyrdestammer, der udlede deres Slekt fra Abrahams og Hagars Søn Ismael. De store Dræner og vilde Ørger, som findes i Landets nordlige Del, havde bidraget til, at ingen fremmed Trobrer nogensinde havde angrebet dem, medens de selv uhin-dret plyndrede Karavannerne mellem Asten og Egypten.

570. Abul Kasem med tilnavnet Mohammed (Den Priselige) var født i Mecka og hørte til den mest anseete Beduinerstamme, som havde Opstigt med det hellige Tempel Kaaba, hvor den øverste Gud blev tilbedet tilsigemed Stjernerne og forskellige Afghuds-billeder. Efter at han som Hyrde og siden som rejsende Kjøbmand havde grundet meget over Religionen og lært Lidt af Jødedommen og Christendommen at hjænde, fattede han pludselig den stolte Tanke, at han af Gud vor bestemt til at blive sit Folks Frelser, Profet og Konge. Han fortalte, at Gud ved sine Engle aabenbarede sig for ham og sagde ham, hvad han skulde lære. I flere Aar havde han fun nogle saa Tilhængere og blev endog haardt forfulgt, saa at han fun ved en Lykkesret undgik at blive myrdet og maatte flygte fra Mecka til Medina. Her fandt hans Lærdomme Tilstro, og fra denne Flugt, som Mohammedanerne kalde Hegira eller Hedschra, begynde disse deres Tidsregning. Nu drog han som Røverhøvding omkring fra Sted til Sted for at ud-
622. 711. 732.

brede sin Lære med Sværdet, og snart var hele Arabien ham underbanigt. Hans personlige Skønhed og glimrende Veltalenhed bidrog meget til hans Fremgang, men ogsaa hans Lære var vel stillet til at gøre Indtryk paa et sandseligt og med levende Indbildningskraft begavet Folk. Næst efter den øverste Troessætning om een Gud og een guddommelig Profet indstørper Islam, at Mennesket ubetinget og tanke-løst skal hengive sig i sin Skæbne, da denne fra Evighed af er saaledes bestemt af Gud, at han ikke har givet Menneskets frie Villie nogen Betydning. Vel lærte Mohammed, at Livet paa Jorden skal være en Forberedelse til Evigheden, men denne Lære tabte al sand Velstignelse derved, at han indbilda sine Ell-hængere, at de ved udvortes Gjerninger, ved Bonner, Hafte, Almissé og især ved Kamp imod Islams Hjender kunde fortjene Paradisets Glæder, og at disse skulde bestaa i sandselige Rydelsser. Denne Religion er saaledes en Blanding af Sandhed og Løgn, og kun i Sammenligning med Aghuderiet kunde den kaldes et Fremstridt. Mohammed døde forgivet af en Jodinde, just som han var i Hærd med at angribe Perserne og Kejseren i Konstantinopel. Hans Efterfølgere, som kaldtes Chalifer, arvede baade den præstelige og den kongelige Magt. Den første af disse, hans Solgersader Abu-Bekr, samlede hans Lære i Koranen, som er alle Moslemen's (d. e. Troendes) hellige Skrift.

57. Chaliferne erobrede i faa Aar Jerusalem og hele Palestina, Syrien, Egypten og Persien.

Fra Afrika trængte Araberne i det følgende Aar-hundrede over til Spanien, hvor de efter 9 Dages Blodbad ved Xeres de la Fróntera forjoge Vestgoterne. Herfra gif de over Pyrenæerne ind i Frankrig og truede med at oversvømme hele det sydlige Europa. Da blevde de af den tapre Franker Karl Martel slagne ved Tours, men i Spaniens skønne Dale blomstrede det mauriske Rige, som tidlig løsrev sig fra Chalifatet i Asten, næsten igennem hele Middelalderen. Hovedstaden Kordova blev

en af Verdens prægtigste Størder, Agerdyrkning, Handel og alle fredelige Haandhængere, ja endog Biderne trivedes bedre end i noget christeligt Land paa den Tid, indtil Vestgoterne etter samlede Kræfter og begyndte en berømmelig Kamp, hvorved Maurerne (eller som de ogsaa kaldes Saracenerne) mistede det ene Lanstab efter det andet. Daa summe Tid svakledes deres Rige ved indvortes Uroligheder, og deres sidste Ejendom i Spanien, Granada, blev 1492. erobret ved Middelalderens Ende.

58. Imidlertid vedblev Mohammeds Lære at gjøre Fremstridt i Asien. Vel opstod der snart Stridigheder om Troen, Islams Tilhængere deltes i to Partier, og paa Chalifernes Throne, der fra Mecka flyttedes til Damaskus og derfra til Bagdad ved Tigris, fordrov den ene Familie den anden, men der fandtes dog i Bagdad flere udmarkede Regenter, under hvis Herredomme Biderne og Konster blomstrede ligesom i Spanien. Harun al Raschid blev for sin Viisdom og Omsorg for Biderne berømt over hele Verden og vang den græske Kejser til at betale sig en aarlig Skat. Hans Son Al Mamun lod en stor Mængde af de gamle Grækeres bedste Skrifter oversætte paa Arabisk og fikstede berømte Skoler, hvor Mathematiken og Naturvidenskaberne især blomstrede. Men fra den Tid af udslykkes Riges Glæds. Tyrkerne, et tappert og rovbegjærligt Hyrdefolk fra Uralsoen, trængte ind i Rige, antog Islam og tilrev sig ved Eist og Vold den højeste Magt. Endelig i det 13de Aarhundrede, da Mongolerne, et voldt og grusomt Folk fra Landene syd for Sibirien, oversvømmede Asien og en stor Del af Europa, kaldte Chalifen af Bagdad dem til Hjælp imod Tyrkerne. Disse blev paa det Grusomste forfulgte, men ogsaa Bagdad blev aldeles ødelagt af disse Ummenester, som nedrev alle Bygningerne, brændte alle Bogerne og drabte 200.000 Mennesker. Men da Mongolernes uhyre Rige snart oplostede sig, oprettede Tyrkernes Sultan et Rige i Lilleasien, som blev endnu farligere for de Christne,
- 786—809
- 1258.
- 1300.

end Chalifernes havde været, især da den tapre og dygtige Sultan Murad den Anden havde slaaet 1444. Ungarerne ved Barna. Murads Son Moham med den Anden indtog da til sidst Konstantinopel 1453. med Storm, og fra den Tid af have de Christne maatte tale, at deres Troesbrødre ere blevne forfulgte i vor egen Verdensdel.

XII.

Gotter og Germaner. Karl den Store og hans Slægt.

59. De nordiske Folkestammer, som omfrytede det romerske Rige, lærte ikke blot Christendommen af de Overvundne, men de mistede esterhaanden deres Sprog og øvrige Ejendommelighed, om de end bdroge til at vække en ny og kraftig Land i det sydlige og vestlige Europas Lande. Kun i et Land beholdt Nordboerne for det Meste deres Modersmaal, og dette var hos Angelsachserne i Britannien. Her havde Romerne i Folkevandringens første Tid tilbagekaldt deres Armeer, og da Britterne ikke kunde forsvarer sig imod Skotterne, søgte de Hjælp hos de tapre Vikinger, som plejede at giæste dem fra Nordsøen, nærmest Jyderne, Anglerne (fra Slesvig) og Sachserne (fra Holsten), der siden alle faldtes Angelsachserne. Disse lode sig Hjælpen saa dyrt betale, at Britternes mistede hele Landet og maatte flygte til Galliens nordlige Del (Bretagne). Kun en ringe Del fandt et Tilflugtssted i det nuværende Wales, hvor de endnu udgjøre et føregent Folkesærd. Angelsachserne, som oprettede 7 Kongeriger, var som de øvrige Nordboer Hedninger, og Christendommen, som tidlig havde hersket hos Britterne, blev først igjen indført i England, da Kong Edelbert af Kent formalede sig med en frankisk Prinsesse. pave Gregor den Store sendte ved denne Lejlighed et Gesandtschap af Benediktinermunke til England, som havde stor Fremgang hos Fyrster og Folk, og da Irland og Skotland allerede længe
- omtr. 450
- omtr. 600

havde været christnede, funde disse Det gøre sig højligt forsiente af deres Raboer paa Fastlandet ved at sende dem en Række af fromme og lærde Munk, der prædikede Evangeliet med Standhaftighed og Held. De angelsachsiske Konger gjorde sig ikke blot berømte ved deres Gudsfrigt, men forgede med Blisdom for Alt, hvad der funde oplyse og gavne deres

871—901 Føl. 9Elfred eller Alfred den Store af Westsex har især i denne Henseende indlagt sig et udødeligt Estermale. Han maatte under hele sin Regering uophørligt kæmpe imod de danske og norske Wittering (Normannerne), som allerede havde faaet

† 940. fast hold i Landet. Hans Sønnesøn 9Edelsten (Aethelstan) overvandt dem i et morderisk Slag, i hvilket 5 Konger og 7 Jarler siges at være faldne, og fra denne Tid havde England Fred i 40 Aar; men i det 11te Aarhundrede blevе de Danske under Svend Eveskjæg Herrer i Landet. Hvorledes derved christelig Tro og Bidskab udbredtes i Morden, navnlig under Knud den Store, siende vi af vort Fædrelands Historie.

66. Blandt de øvrige nordiske Udvandrere opnaaede Østgoterne for en fort Tid stor Anseelse. De havde af Kejseren i Konstantinopel tiltrønt sig en Del af Ungarn, som dengang kaldtes Pannonien, men droge ved Slutningen af det 5te Aarhundrede under deres hætte og sloge unge Konge Theodorich eller Ejdrik til Italien, som de ganste erobrede, men de lode Kejseren i Konstantinopel beholde Navn af Overherre. Theodorich boede snart i Ravenna, snart i Verona og regerede med udmarket Kraft

† 525. og Metfærdighed i 33 Aar, der for de af saamange Ulykker plægde Italienerne var en lykkelig Tid. Han bestiftede Konster og Bidskaber og levede i Vensteb med Paverne, skjønt Østgoterne befjendte sig til den arianse Christendom. Hvor langt hans Verommelse naaede, ses deraf, at han under Navn af Diderik af Bern (Verona) prises baade i de gamle tydiske og nordiske Folkesange.

Med Theodorich var Rigets Glands forbi. Hans Datter Amalasuntha, som fulgte ham paa Thronen, blev dræbt af en Slegting, og det var under Paaskud af at hævne dette Mord, at Kejser Justinian, som ovenfor (54) er fortalt, sendte Belisar og siden Marses til Italien. Longobardeerne, som Marses indkaldte, havde deres Hovedsæde i Baeria og overvandt til sidst ganste den græske Kejserens Stattholder (Exarch), som residerede i Ravenna. De blevé igjen overvundne af Frankerne, som nu blevé det mægtigste Folk Europa.

61. Disse Franker havde tilligemed andre germaniske Folk nedsat sig i Gallien, hvor deres Konge Chlodwig eller Ludvig, som antog Christendommen, udbredte sit Herredomme til alle Sider. Han omtr. 500. og hans Sønner erobrede endog en stor Del af Tydfland og sogte med det Samme at slappe Christendommen Indgang. Men da de frankiske Biskopper i deres Iver for Kirkens Kærdomme sette ikke vilde læmpe sig efter Folkenes ejendommelige Tænksmaade, hængte Tydferne i mange Egne endnu fast ved Fædrenes Afghuder. Da fik Christendommen i den engelske Monk Bischof, som antog Navnet Bonifacius (Den Velgjærende) en udmarket Apostel. Efter at han af Paven var udnevnt til Tydflands Erkebiskop, arbejdede han i 30 Aar utrætteligt paa at undervise og omvende Hedninger dg. udbrede Sædelighed og Orden blandt Kirkens Tjenere. I sin høje Alderdom drog han som Missionær til de vilde Friser i det nordvestlige Tydfland, hvor han til sidst døde Matyrsdøden.

Paa den Tid havde Frankernes uduelige Konger efter mange blodige Thronstridigheder ganste overladt Regeringen til deres Minister, hvis Værdighed var blevet arvelig. En af disse var den tapre Karl Martel (Hammer), som frelse Europa ved at slaa Maurerne ved Tours (ved Loire-floden). Hans Son Pipin den Lille spurgte Paven, som nu begyndte at ansees for Christenhedens højeste Dommer, om det ikke var billigt, at Den, der var Konge

715—55.

732.

af Gavn, ogsaa blev det af Navn. Paven havde intet derimod at indvende, Franke-Kongen blev sat i et Kloster, og Pipin hjalp til Gjengæld Paven imod Longobarderne, som dengang truede Rom; han slog dem i 2 felttoje, fratog dem Exarchatet eller det Land, som havde staet under den græske Kejser, og fænkede det til den hellige Petrus, saa at Paven, som allerede ejede betydelige Godser, nu blev en verdslig Fyrste.

62. Denne Pipin var Fader til Karl den Store, som ikke blot var den mærfælgste Mand i sin Tid, men ved sin udmarkede Regierung til Indflydelse paa hele Middelalderen. Han besteg Frankenernes Throne i en Alder af 26 Aar, efter at han 15 Aar i Forvejen af Paven var blevet kronet til sin Faders Eftersølger. Han var efter de Tiders Stik ikke opdragen ved Begej, men han viste tidlig en dyb Erbodighed for christelig Oplysning og Tro og en levende Erfkendelse af disses Rødvendighed for Høje og Lave. Efter at han ved sin Broders Død var kommen i Besiddelse af hele Frankrig og havde med Held begyndt en hellig Krig imod de heideniske Sachser i Tydfland, blev han af Paven anraabt om Hjælp imod Longobarderne, som etter harde anfaldet Rom. Karl ledede over Alperne, slog Longobarderne, fængede deres Konge Desiderius, der maatte gaa i et frankisk Kloster, og tilsvor paa Sankt Peters Grav Paven et evigt Venstab. Karl blev nu hyldet som Herre over den største Del af Italien, stadsfæstede sin Faders Gave til Paven og føjede endnu nogle Landskaberertil. Krigen med Sachserne, der i det Hele varede over 30 Aar, fortæs med Fortbitrelse paa begge Sider, da Karl og hans Mænd ikke vidste bedre, end at de tjente Gud, naar de paatvang Hedningerne Daaben med Ild og Sværd, og Sachserne med Ilgesaa oprigtig Tro forsvarede deres Faders Guder og deres egen Frihed. Derfor gjorde de stedte paa Ny Opstand imod Frankenrne, vaar disse havde trunget dem til Fred, og først da mange Tusinde varde faldne for Karls Kri-

geres Sværd og hans Bodlers Ører, og hans mange nye Hæstninger gjorde al Modstand umyttig, indfandt deres to frugtelige Ansørere Wittekind og Albi o sig frivillig hos Sejrherren, modtog Daaben og sovte ham Trostabsed, som de fra nu af holdt ubredligt. Nu naaede Karls Rige til Ejderen, og da den jydske Konge Gottfred derved troede sig fornærmet, erklærede han Karl Krig og loede at ville gjæste ham i Aachen, hvor han residerede. Men han blev fort efter dræbt, og hans Eftersølger Hemming sluttede Fred og lod Frankenrne beholde Landene indtil Ejderen. Foruden Sachserne bleve mange andre germaniske og slaviske Stammer overvundne, og da Karl utrættelig sorgede for at oprette Bispedømmer, Kloster og Skoler, indsørgte Lov og Ret og hvad der ellers kunde oplyse og danne Folkene, til disse rigelig Erstatning for de Eldelser, som deres Omvendelse havde forvoldt dem. Karl erobrede ogsaa det nuværende Vajern og Østerrig indtil Floden Raab og Spanien indtil Ebro. Her overvandt han Maurerne, og af denne Kamp gik der saa stort Ny, at „Karolus Magnus“ og hans Helte, navnlig Roland og Olger Danske, mange hundrede Aar derefter pristes i Folkesangene. Da Karl saaledes paa alle Maader sorgede for Kirvens Udbredelse og Befæstelse, blev han snart betrægtet som Christenhedens verdslige Hoved, medens Paven kaldtes dens gejstlige. Hertil bidrog det meget, at han sit Titel af romersk Kejser. Da nemlig Paven af Karl var blevet befriet fra nogle Sammensvoerne, der beskyldte ham for store Forbrydelser, og Karl i Aaret 800 kom til Rom, overraskede den taknemmelige Pave ham med at sætte Kejserkronen paa hans Hoved, medens han Julemorgen knælede for Alteret i Kirken. Romerfolket raabte tre Gange: „Karl Augustus, som er kronet af Gud, Romernes store og fredbringende Kejser, han leve og setre!“ Paven svor høitideligt, at han erkendte Kejseren for sin Herre og Dommer, og i over 200 Aar beholdt Kejseren Ret til at bekræfte

det af Romersfolket foretagne Pavevalg. — Karl gav i det Hete de Gejstlige store Rettigheder og viste dem megen Agtelse, men de varo ogsaa de Eneste, som kunde fuldsore hans store og ødle Bestraebelser for Folkenes Oplysning; thi de verdslige Herrer paad den Tid varo for det Meste raa og uvindende. Karl indkalde en Maengde Munke fra England og Irlande, som hjalp ham med at indrette Skolevaesenet. Blandt disse udmerkede sig især den lærde Angelsachser Alkuin (eller Elqvin) fra den berømte Hojskole i York, der oprettede en næsten ligesaa berømt Undervisnings-Anstalt i Tours og var Lærer for Kejserens Børn. Karl var stolt af at kalde ham sin Ven og tog selv Del i Undervisningen, saa at han ille til sin høje Alderdom vedblev at give Fremstift i forskellige Sprog og Videnskaber. Skrivenkonsten kaldt ham meget vanskelig, og der fortelles, sit han bestandig havde Table og Griffel liggende under Hovedpuden, for at han kunde øve sig, naar han iste kunde sove.

63. Paas Karl den Stores Tid blev Lehnsvæsenet almindeligt i Europa. Saaledige de gotiske og germaniske Folk vare Hedningerne, var Jagt og Fædrist de frie Mænds vigtigste Næringsvej, og Krig deres fjerreste Syssel. Da sandtes der ingen store Stæder eller faste Slotte; Landene vare fulde af Skove og Morader, og fun i Kampen mod Fienderne samledes Folke-Stammerne under de taprreste Mænd, som de kaldte Grever og valgte til Dommere i deres Stridigheder. Agerdyrkningen var overladt til Oldinger, Drinder og især til Trællene, som fra først af vare overvundne Fiender. Christendommen frembragte nu en stor Forandrings. De blodige Fejder bleve sjeldnere, Slaveriet affaffedes, Jordens opdyrkedes og der dannedes større Miger, som stode under Konger og Hyrster. Disse overdroge da Landssaberne til deres tro Mænd, der hidtil havde fulgt dem som Ansørere. Disse Mænd kaldtes Vasaller eller Lehnsmænd, og Godserne Lehn.

Lehnsmændene vare pligtige at følge deres Lehnsherre i Krig, men havde ellers for det Meste fri Besiddelse af Lehnnet, saaledige de levede. Karl den Store oprettede et almindeligt Landeværn, som stod under hans Vasaller, der tillige skulde have Forsædet i de Forsamlinger, som skulde haandthæve Lov og Ret. Saaledes kom hans Rige til at bestaae af en Maengde Herstaber (Hertugdommer, Markgrevstaber, Grevstaber) og disse Herrer bortfæstede igien Dele af deres Godser til de Mægtigste blandt deres Undergivne, der saa blevde deres Lehnsmænd. Karl den Store holdt med Bisdom og Kraft sine Mænd i Tomme og sendte Dommerne omkring, som skulde vaage over, at Ingen led Uret, men under hans svage Efterfølgere fik Vasallerne Arvet til deres Lehn og tiltog sig bestandig flere Rettigheder. Bonderne, som hidtil havde været frie Mænd, kunde ikke forsvere sig imod Herremændene og gave sig derfor under dem som deres Lehnsmænd, og saaledes kom eftersaunden al Magt og Rigdom i Hænderne paa Vasallerne, der for det Meste laa i indbyrdes Fejder og tids satte sig op imod Kongerne og Kejserne.

64. Den store Kejser døde i sit 73de Åar og efterlod sit mægtige Rige, som dengang naaede til 814. Floderne Ebro, Tiber, Raab, Øder og Ejder, til sin Son Ludvig den Fromme. Det var ham, som sit den jydske Konge Harald Klak til at lade sig dybe i Ingelheim og gav Anledning til, at Nordens store Apostel Ansガr drog til Danmark. Hverken Ludvig eller hans Efterkommere (Karolingerne) havde Stamfaderns store Egenstaber. Selv blev han 2 Gange assat af sine Sønner, og da disse efter hans Død kom i Krig med hverandre, blev det frankiske Rige deelt i 3 Kongeriger, nemlig Frankrig, Thyskland og Italien. I Frankrig regerede Karolingerne i over 200 Åar, men de fleste iblandt dem vare uduelige og kunde hverken vedligeholde deres Anseelse imod de mægtige Vasaller eller forsvere Landet imod Normannerne, som paa den Tid ideligt anfaldt Kysterne og bemægtigede sig Stæ-

826.

843.

- derne langs med Floderne. Ludvig den Frommes Sønnesøns Søn Karl den Enfoldige maatte endog astaa Normannerhøvdingen Gang er Rolf en hel Provinds (Normandiet) og give ham sin Datter til Ægte. En anden megetig Basal, Hertug Hugo Kapet, blev til sidst efter Kong Ludvig den Dornes Død erkjent for Konge i Frankrig, og fra ham nedstamme alle de Konger, Frankrig siden den Tid har hørt.
65. Heller ikke de tydsske Karolinger havde nogen Besignelse paa Thronen. De fleste døde i en ung Alder, og Riget led meget ved Normanners og slaviske Folks Anfaab. Da den sidste af dem var død, og Konrad af Franken, som var blevet valgt til Konge, merkede, at han ikke havde bedre Held end hans forgængere, sammenkalde han paa sit Dødsleje sine Stægtninge og Rigets megetigste Herrer, og sagde til dem, at hans Ejende Hertug Henrik af Sachsen var den Eneste, som nu kunde forsvarer Tydssland imod de Fremmede, hvorfor han til Rigets Bedste vilde udnævne ham til sin Efterfølger. Saaledes kom den dygtige sachsiske Familie paa Thronen med Henrik den Første, ogsaa kaldet Fuglesangeren, der førte en berømmelig og lykkelig Regering. Hans Søn Otto I. eller den Store blev endnu mere berømt. Han slog Ungarerne i et stort Slag ved Floden Lech, saa at deres Anfaab for bestandigt ophørte, førte mange andre hellige Krigs og twang den danske Konge Harald Blaaatand til at antage Christendommen. I Italien var Karolingers Magt endnu af ringere Værighed end i Tydssland og Frankrig, uagtet de der havde beholdt Kejserværdigheden. Ungarerne anfaabt ogsaa dette Land, og Araberne erobrede Sicilien og det sydlige Italien; flere Hyrster floges om Kejserværdigheden, og kun Paverne forstode at udvide deres Herredomme, sjældt ogsaa disse paa Otto den Stores Tid table deres Anseelse. Otto blev kaldet til Rom, hvor han først blev kronet som Konge og siden som romersk Kejser, saa at Kejser-
911. 987. 918. 936—73. 962.

værdigheden fra nu af var forenet med Kongemagten over Tydssland, hvilket vor det Nestre varede lige til 1806, da Napoleon havde overvundet Tydsskerne. For Resten havde hverken Otto eller hans Efterfølgere nogen Gavn eller Glæde af deres Herredomme over Italien. Selv maatte han 4 Gange drage over Alperne, inden han kom i rolig Besiddelse af hele Halvøen; thi den græske Kejser gjorde endnu dengang Fordring paa den sydlige Del, og Paverne i Rom begyndte nu, som vi siden skulle høre, at see med mistænksamme Øyne til Kejserens vorende Magt. I det 11te Aarhundrede kom de tapre Normanner fra Normandiet i Frankrig til Italien, hvor de under Anførel af Grev Lanfred af Hauteville's Helteslægt først erobrede Apulien i Nedre-Italien og siden Sicilien, hvilke Lande de beherskede som et Lehn af Pavestolen i Rom.

VIII.

Paverne og Kejserne.

66. I Slutningen af det 6te Aarhundrede havde pave Gregor den Store, som forhen er fortalt, fattet den Tanke, at Sankt Peters Efterfølgere i Rom af Gud vare kaldede til at føre en christelig Regering over hele den oplyste Verden. Dette syntes virkelig at gaa i Opfyldelse i Middelalderen, ikke fordi der dengang fandtes mange udmærkede Paver, thi det Modsatte var ofte tilfældet; men fordi de Christne trængte til et saadant almindeligt Overherredomme, hvorfor det ved Forsynets Førelser efterhaanden blev en fast Overbevisning hos Høje og Lave i alle det vestlige Europas Lande, at Christus havde sat den romerske Bisshop til at herske i sit Sted, for at han ved sit hellige Embedes Magt og Anseelse skulde straffe og bønne, tæmme og lede al den Vold, Uretfærdighed, Egenmyte og Begjærlighed, som herskede i Verden, og forbinde alle Mennesker til eet stort, christeligt Samfund. Dette gjorde Paverne virkelig i mangfoldige Tilfælde, og uagtet der i de første

200 År efter Karl den Stores Dage sandtes mange lastefulde og slettænrende Paver, forsøgedes dog bestandig den høje Anseelse, som Karl ved sit eget gudsfrugtige Eksempl og sine strenge Bud havde forstørret Pavedømmet. Karolingernes Iduelighed, Aftmagt og Uenighed, Vasallernes bestandige Kampe og de mange af Paverne udfendte Missionærers heldige Bestrebelser bidrog meget hertil. Thi medens Karl den Stores vise Foranstaltninger for Oplysningen var glemte, og Troen mere og mere blev til Overtro, vilde baade de tostelsløse Vasaller med deres vilde Stridsmand og de raa, nyomvendte Hedninger gjerne trøste sig med, at Paven med sine Bisper, Præster og Munke kunde støtte dem Sallighed efter Døden, naar blot de vilde øre og lyde disse Lællige Mænd og skænke dem Gods og Guld.

Naar nu en enkelt klog og kraftig Mand blev Pave, var det ham ikke vanskeligt at bestyrke denne Tro og at benytte den paa en velgjørende Maade. 858—67. En saadan Mand var pave Nikolaus den Første. Kong Lothar af Lothringen, en Synneson af Ludvig den Fromme, forelskede sig i en lastefuld Dronning Balrade og forstod for hendes Skuld sin ædle Dronning Theutberga, som han beskyldte for Utrøstbar. Alle var overbeviste om hendes Ustyldighed, men Kongen trang hende ved Mishandlinger til at tilstaa, hvad hun aldrig havde gjort, fik derved sit Lends Bisstopper til at erklaare Eglesiaet for hævet og lod da Balrade udraabe til Dronning. Men pave Nikolaus, som blev anraabt om hjælp, sendte sine Legater (d. e. Gefandter) til Lothringen, at de skulle undersøge Sagen. Den rænkesulde Konge løstede dem ved Bestikkelse til at domme efter sit Ønske, men Nikolaus til Sandheden at vide, assatte de uredelige Bisstopper og Legater, og tvang Kongen til at stille sig ved Balrade og after modtagte Theutberga.

Med samme Bestemmed støttede Nikolaus sig Lydighed hos de øverste Gejstlige i andre katholske Lande, ja blev endog af den græske Kejser kaldet til Dommer over Patriarchen i Konstantinopel, hvilket

før Resten fun bidrog til, at den græske og latiniske Kirke kom i et fiendtlig Forhold til hinanden og siden for bestandigt adskilles. At Paverne i den følgende Tid kunde beholde og forøge denne Anseelse, var et stort Bewiis paa, at deres Højhed var grundet i Folkenes Tanfemaade, thi efter Nikolaus fulgte en lang Række af usle og udsværende Paver, hvis Levnet var til almindelig Forargelse. Da nu paa samme Tid de dygtige tydiske Kejserer af den saakkalte Familie blevet Italiens Herrer, maatte Paverne finde sig i at indsettes og assættes af dem. Saaledes assatte Kejser Otto I. den Pave, der havde kronet ham til Kejser og sooret ham Trostab, men siden gik over paa hans Hjenders Parti. Men efter Ottos Død blevet Paverne flere Gange udvalgte og beherskede af Romerfolket og dets verdslige Herrer, som bestandig gjorde Oprør mod Kejseren. Den saakkalte Otto II., som i en ung Alder besteg Kejserthronen efter sin Fader, maatte ligesom han bestandig kæmpe mod de overmodige Vasaller i Tydfland, blev til sidst slaget af Grækerne og Araberne i Nedre-Italien og reddede kun Livet ved at svømme ud til et græs Stib, hvorfra han etter maatte flygte til Land. Kort efter døde han i Rom. Hans Syn Otto III., dengang fun 3 År gammel, var allerede højtidelig kronet til Kejser. Da han endnu neppe var voren, drog ogsaa han til Italien, gjorde en Tydster til Pave og lod sigrone i Rom. Da Romerne fort efter atter gjorde Oprør og assatte Paven, som snart efter døde, satte Kejseren sin Larer Gerbert paa Pavestolen, hvor han kaldtes Sylvester II. Denne Gerbert besød stor Verdom og ansiges af sine uvidende Samtidige for en Troldmand. Han skal have forarbejdet et konstigt Uhr, som dreves med Lodder, hvilket dengang var noget ganske Nyt, da Man før fun havde kendt Timeglas med Sand eller Vand i. I Året 1000 drog Kejser Otto 3de Gang til Rom, som han vilde gjøre til Hovedstaden for sit store Rige; men Romerne gjorde atter Oprør, saa at Kejseren

973.

† 983.

drog bort. 2 Aar efter blev han forgivet af en italiensk Fyrstinde.

67. De 3 følgende Kejserer Henrik II., Konrad II. og Henrik III. var også udmaerkede Mænd, tapre, virksomme og gudfrygtige, men også disse måtte ideligt kæmpe i Italien, hvor de forskellige Partier bestandigt rasede imod hinanden, meddens Normannerne, som forhen er omtalt, erobrede Apulien og Sicilien. Paverne var på denne Tid også dybt sunkne, at Kejseren ganske måtte besørge dem, og Henrik III. affatte endog 3, som på en Gang var udvalgte, og indsætte en ny.

1056. Men efter Henriks Død indtraf en mærkelig Forandrings. Da Kejseren 8 Aar før sin Død udvalgte sin Fætter til Pave traf denne i Tydskland en fattig ung Munk fra Rom, som var blevet opdragen i et Kloster i Frankrig. Denne Munk, hvis Navn var Hildebrand, blev af den nye Pave anmodet om at følge med til Rom, men han svarede, at han ikke vilde tjene en Pave, der var valgt af en verdslig Fyrste. Paven forstod denne Bevredelse, aflagde sine Bryderier og drog som Piligrim med Hildebrand til Rom, hvor Folket efter gammel Skik udvalgte ham til Pave. Fra den Tid var Hildebrand, der snart lagde sine store Egenskaber for Dagen, i 25 Aar Pavernes højre Hand eller snarere deres Hoved; thi han bestemte, hvem der skulle vælges til Paver, og ledede disse aldeles ved sine vise Raad. Da Romerne engang i hans Graværelse havde sat en uvildende Bisshop paa Thronen, hvilte Hildebrand ikke, før han fik dette gjort om igen, og han udvirkede ved samme Lejlighed, at de romerske Kardinaler for stede sit Eneret til at vælge Paver. Endelig bes
1073—85. steg han selv Pavestolen under Navn af Gregor den VII. og stræbte nu at fuldbyrde sine store Planer. Disse gif fornemmelig ud paa, først at rense Kirken ved at afskaffe og fortrænge al den Uvidenhed, Usædelsighed og verdslige Begjærlighed, som han med Smerte fandt hos de fleste Gejstlige og mest hos Bisshopperne, der var Fyrsternes Lehnsmænd; dernæst at befrie

Kirken fra de overmodige verdslige Herrers forærværtige Raadighed, og endelig at beholde den christelige Verden ved Kirkens aandelige Magt. Dette var Gregors Formaal, som kun havde den Heil, at han antog Christi hellige Samfund, som bestaaer af de sande Troende, for at være det Samme som det menneskelige Samfund, hvis Hoved var et synligt Menneske. Dog var han selv nær ved at næa sit Maal, fordi han virkelig ikke søgte Andet end Christi Ere. Med mageløs Kraft og Bestemthed nødte han alle Gejstlige til at leve i ugift Stand, for at de kunne leve alene for Kirken. Ved strenge Love afskaffede han det forærgelige Salg af geistlige Embeder, som varde været almindeligt, og affatte uden Barmhjertighed de Bisshopper, som havde kjøbt deres Embeder. Men da han også påstod, at Paven alene havde Ret til at bestille de geistlige Embedsmænd i alle katolske Lande, begyndte en mærkelig Kamp mellem Gregor og den tydske Kejser. Henrik IV., der som Barn havde besteget Kejserthronen, var en fremfusende, letindig og overmodig Engling. Han sorte et forærgeligt Lovnet, drev aabenlyst Handel med Kirkens Embeder, mishandledede de fælleske Bisshopper og haandede Pavers retsædige Klager. Paven indsternede ham til Rom, at han kunne forsvere sig, men Kejseren samlede i det Sted sine underdanige Bisshopper og lod dem erkære Gregor for affat. Nu satte Paven Henrik i Vand, d. v. s. udelukkede ham af Kirkens Samfund, hvorved alle hans Underfatter, efter hvad der dengang længe havde været antaget af de Christne, vare løst fra deres Trofastbed. Henrik var hverken øget eller øffset af sine Vasaller, dersom maatte han ydmyge sig for Paven, om han vilde beholde Thronen; og nu oplevede de Christne det Særsyn, at den mægtige Kejser maatte som en fattig Piligrim med sin Hustro og sit spøde Børn drage til Italien og med ydmyg Bon om Raade indfinde sig hos Gregor, der dengang opholdt sig paa Slottet Kanossa hos den fromme Marsgravinde Mathilde af Toscana. Enge

maatte hun og Gregors andre Venner anraabe den strenge Dommer om Barmhjertighed, og først da Henrik midt i Vinterens Hjerte hadde tilbragt 3 Dage i Slotsgaarden med bare Fodder og kun Isort en ilden Kjortel og havde froret høst og dyrt paa, at han vilde forbedre sig, til sagde Paven ham Syndsvorladelse og meddelte ham Nadveren. Men aldrig faaenart havde Kejseren forladt Rom, før han, op-hidset af de lombardiske Hertuger og understøttet af nogle tydiske Vasaller, som vare ham troe, rustede sig mod Paven og tilstdt belejrede og indog Rom samt indsatte en ny Pave. Gregor, som var indsluttet paa Engelsborg, var endnu lige ubøjelig; han blev befriet af sin Lehnsmand, Normannerhertugen Robert Guiscard, en Søn af den ovennevnte Tanfred, men Kampen havde udmattet ham, og han døde fort efter med den Bevidsthed, at han havde kampet for en retsordig Sag. Gregor var ikke blot stor som Kirkehøste, men ogsaa udmarket ved Kærdom og et monsterværdigt Levnet. Men da hans Kamp mod Henrik havde fort ham for vildt, og hans Efterfølgere efter hans Græmpe forbredte et ubetinget Herredomme over Christenheden uden som han at vaage over, at de Geistlige vare værdige deriil, og da de for at vinde dette Herredomme kaldte sig ufejlbarne og forlangte at raade over de Christnes Tro, saa at de fortængte og forvanskede Guds Ord, blev Gregor VII. af den Grund anseet for at have handlet af lutter Hovmod og Herteskylge. Henrik IV. havde tilsyneladende sejret i Kampen, men i Virkeligheden sit Paverne Kampens Løn, ligesom Henrik selv fun styriede sig i Ulykke. Gregors Efterfølgere, som vare dannede af ham, sit først Bajernes Hertug Welf og dennes Søn Welf den Yngre, som blev gift med Mathilde, til at gjøre Opstand mod Kejseren, fordi han var i Vand. Siden lode ogsaa hans egne Sønner sig forlede til at befriuge ham. Han døde af Græmmelse herover, og hans Lig maatte ej enqang begraves førend 5 Aar derefter, da Paven havde ophævet Vandet. Hans mange Ulykker havde renset

Januar 1077.

1085.

1106.

og forædlet hans Sind og tjente til at stafte ham et godt Estermæle.

68. Striden om Bisoppernes Valg fortsatte med Hestighed af Kejser Henrik V. og endtes tilstdt med den Overenskomst, at Paven skulle have Ret til at befrije det Valg, som Domkirkerne Geistlige (Domherren) havde fuldbyrdet, men at Kongerne fulde beholde Ret til at meddele Bisperne deres Lehns-godser. Ved Bandsættelsen, som Gregor for første Gang havde udøvet over en Kejser, fik Paverne en frugtelig Magt over Folkene, især da dermed ofte var forbundet det saakaldte Interdikt, hvorfed et helt Land udeluktes af Kirken: al Gudstjeneste op-hørte, alle Kirker lukkedes, Daab og Nadvere blev ikke foretagne, Eigene jordedes paa Marken o. s. v. Af Hædrelandshistorien vide vi, at der saaledes 3 Gange lyktes Interdikt over Danmark (i Christoffer I's, Erik Glippings og Erik Menveds Dage), men tillige, at det ikke overalt blev strengt overholdt. Men i de Lande, som laa nærmere Rom, funde Paven i en qudfrigtil Tids-alder, da Geistlighedens Bud gjaldt for Guds Bud, ved dette Middel stafte sig Lydighed overalt. Kort efter Gregors Død viste Middelalderens Gudsfrugt og Pavens Magt sig paa en mærkværdig Maade ved Korstogene, som tillige blev et Middel til at lære de Christne, at deres Tro paa Christus havde for-vilbet sig paa farlige Afveje.

IX.

Korstogene.

69. De Christne i Europa havde bestandig, som billigt var, anseet det for en herlig Ting at besøge det hellige, minderige Land, hvor Christen harde levet som Menneske, og hvor han havde udgydt sit Blod for Menneskenes Styld. De, som droge til Jerusalem for at opbygges derved, kaldtes Piligrimmer, og deres Kejser Valfarter. Da Araberne erobredt Palestina og Syrien, blevе Valfar-

terne dog ved, thi Landet havde Fordel deraf, og Chaliferne var tilbids velsindede Mænd. Men da Landet erobredes af Egyptens Chalifer, og siden endnu mere, da det blev et Vyttre for Tyrkerne, maatte Piligrimmene taale mangfoldige Mishandlinger. Og dog havde der aldrig før været saa Mange, der søgte de hellige Steder, som netop i det 11te Aarhundrede, ikke blot fordi der dengang virkelig fandtes en indersig Gudsfrigt hos Mange, men endnu mere, fordi Troen dengang var blevet saaledes blandet med sandselig Overtro, at Man bldste sig ind at kunne fortjene Syndsforgåelse og evig Salighed alene ved at bede paa Christi Grav eller ved at medbringe en synlig Levning (Relique) fra hans eller en af de hellige Mænds (Helgenernes) Grav. Gregor VII. hørte med Smerte om Piligrimmenes Udelser og besluttede at samle en stor Hær for at tilbageerobre det hellige Land. Men Kampen med Kejseren hindrede ham i at bringe sin Beslutning i Værk. Nogle Aar efter drog en Monk Peter af Amiens i Frankrig til det hellige Land. Han var her Blidne til, at Tyrkerne paa alle Maader vanhelligede de christelige Kirker, og saa blandt Andet, hvorledes de en Dag grebe Jerusalems Bisshop i Haaret og slæbte han hen ad Gaderne. Da han derefter i Opstandelsens Kirke indslumrede under en brændende Bon, drømte han, at Christus aabenbarede sig for ham og befalede ham at hente Hjælp hos de Christne i Vesten. Strax begav han sig paa Rejse til Rom og bragte pave Urban II. sit Budskab. Derefter drog han med den hellige Faders Befsignelser gennem Italien og Frankrig for at kalde Unge og Gamle, Høje og Lave til Baaben for Christi Skuld. Hans store Bestalenhed, ynkelige Udseende og utrættelige Æver gjorde en magelys Virkning; han blev alle vegne modtagen som en Profet, og da Paven et Aars tid efter selv kom til Frankrig og paa den store Kirkeforsamling i Clermont tiltalte den forsamlede Mængde og bed Enhver, som vilde blive salig „at jortægle sig selv og tage Christi Kors paa for at

vinde Christum,” udraabte mange Tuisinde som med een Mund: „Gud vil det! Gud vil det!” hestede et rødt Kors paa den høje Skulder og tilsvore Paven, at de vilde drage i den hellige Krig. Saaledes blev det første Korstog besluttet, og over en halv Million Mennesker, mest fra Frankrig, Italien og Tydfland, hvori blandt mange berømte Prindser og Riddere, beredte sig til at forlade alle Ting og vove Liv og Blod for at erobre Christi Grav tilbage. Mange droge visstnok med af Lust til Eventyr eller af Begejstring efter at vinde Gre og Vytte; men de Fleste tænkte dog paa, at de tjente Gud derved; thi der var i den Tid en almindelig Frygt for den yderste Dom udbredt blandt de Christne; Mange troede, at Verden skulle forgaa, da nu 1000 Aar vare forløbne efter Kirvens Stiftelse, og Paven lovede alle Korsfægere Del i Guds Riges Salighed.

70. Det første Korstogs vigtigste Ansætter var Gotfred af Bouillon, Hertug til Lothringen, en af de tapræste og gudfrigste af den Tids Riddere. Munkken Peter havde imidlertid ikke Taalmodighed til at vente, til Gotfred brød op. Han og en fransk Ridder Walter, der for sin Faatligdom kaldtes v. Habenichts eller Pengelss, samlede hver en stor Skare af alle Slags Folk, som næsten uden Baaben og Levnetsmidler droge igjennem Tydfland og Ungarn til Bulgarien, hvor de rovede og plyndrede og til Gjengjeld blev nedfablede i Tustnvid. Kejseren i Konstantinopel skyndte sig med at blive af med dem ved at lade dem sætte over til Asten. Her blev de næsten alle tilintetgjorte af Tyrkerne, og da Gotfreds Hær Aret efter kom til Lilleasien, fandt den en Høj af Menneskeben, som forkyndte de Ulykkeliges Skæbne. Walter faldt; Peter tabte Modet og undkom med en lidet Flot til Konstantinopel. Flere Skarer fra forskellige Lande fulgte Peters Eksempl og havde samme Held, saa at over 100,000 havde tilsat Livet, først det første ordnede Tog begyndte. Disse Ulykker affrækkede dog ikke Gotfred af Bouillon og hans tapre Med-

fæmpere. I Konstantinopel samledes de Hærer og Hære, som sluttede sig til Gotfred, og i Foraaret 1097, da han i Lilleasien mænstredte sin Hær, udgjorde den 600,000 Mand. Men her maaatte næsten hver Godbred Land kjøbes med Blod, og da Korsfarerne endelig naaede Syrien, maaatte de i 9 Maaneder belejre Antiochia. Da denne Stad var indtagen, nærmede Tyrkerne sig med en stor Hær, og nu maaatte de Christne udholde en frygtelig Belæring, under hvilken Hungersnoden steg til det Højeste, og fun Gotfreds fromme Tillid og utrættelige Kraft formaaede endnu at vedligeholde Mødet hos de udmattede Krigere. Efter usædige Trængsler naaede Levningerne af Hæren Hjælpe ved Emmaus, hvorfra de funde see den hellige Stad, og nu var det som om alle Videler være glemte; de udtræde Korsfarere fald med Glædestaarer ned paa deres Knæ og tafede Gud for hans Raade. Efter nye frygtelige Anstrengsler blev Korsfarerne Herrer over Jerusalem, og nu gif det ud over Hjænderne. Som glubende Dyr ragede de hellige Kæmper imod Tyrker og Jøder; fun Gotfred islede i Piligrimsdragt til sin Frelsers Grav for at knæle og tilbede, og først efter 3 Dages grusomme Blodbad samledes Hæren i Opstandelsens Kirke for at takke Gud, i den Indblanding, at de uskyldige Drivnders og Børns Blod, som de havde udstøtt, var ham et velbehageligt Offer. Saaledes fornægtede de Christne deres Fresser, just da de troede af have fundet ham. Gotfred blev valgt til Konge i Jerusalem, men han vilde ikke bære en Guldkrone paa det Sted, hvor Herren havde blodd under en Tornekrone, hvorfor han kaldte sig den hellige Gravs Beskytter. Denne fromme Helt døde efter et Aars Forløb, og da hans Eftersølgere jarmede den Viisdom, hvormed han havde forsvaret det nye Rige, og dette led af alle de Mangler, som paa den Tid svækkede de europæiske Stater: Strid mellem de geistlige og verdslige Herrer og de voldsomme Lehnsmænds Selvraadighed og indbyrdes

Hedder, kunde Kongeriget Jerusalem fun med Nod forsvarer sig imod Tyrkerne Magt.

71. Dersor udfordredes befandig nye Korsstog fra Vesten, og virkelig forisattes disse i henved 200 Aar, uagtet alle de affstrukkende Eksempler. Saa stærk var Troen paa Pavernes Forståing: at Gud vilde det. Da Kongeriget Edessa, som Korsfarerne havde oprettet for at beskytte det hellige Land, i Aaret 1144 var falset i Tyrkernes Hænder, gavaven sin Lærer og Raadgiver Bernhard, Abbed i Klosteret Klairvaur i Frankrig, det Hverv at opfordrede Christne til et nyt Tog. Og neppe funde Kirken have valgt en bedre Talsmand, thi Bernhard var for sin store Lærdom, Gudslykt og Viisdom anset for en Helgen i alle katholske Lande. Det lykkes ham virkelig at overtale de to mægtige Hærster, Kejser Konrad III. af Tyroland og Kong Ludvig VII. af Frankrig, til at gøre Korset for at assone deres Synder. Men dette Tog mislykkes aldeles. Ved Dovsternes og Franskændenes Uenighed og ved den græske Kejserers Uwillie og List blev begge de prægtige Hære et Bytte for Hunger og Tyrkerne Vaaben, saa at Hærsterne maaatte vende tilbage med de usle Levninger af deres Stridsmagt uden at have udrettet Noget. Den hellige Bernhard, som havde lovet dem Sejr, stod ikke uden Grund Skylden paa de mange uchristelige Mennesker, som fandtes iblandt Korsfarerne, og træstede sig selv ogaven med de Ord: „Jeg vil hellere, at Menneskene skulle knurre imod mig end imod Gud.“

72. Dette ulykkelige Udsald affrækkede i lang Tid de Christne fra nye Anstrengsler; men da den tapre egyptiske Sultan Saladdin, en Mand, der for sin Retkærdighed og Edelmodighed endog var højt agtet af sine christne Hjænder, udbrættes sin Magt i Afien og til sidst indtog Jerusalem, kaldte denne Hjælpsøstatter de christne Hælte til Vaaben. Paa Tyrolands Kejserthrone sad dengang den store Frederik I. med Tilnavnet Barbarossa (d. é. Rødsæk) af Hohenstaufernes berømte Has

millie. Allerede som Ungling havde han fulgt sin Farbroder Kejser Konrad III. til det hellige Land. Siden havde han i 30 Aar kæmpet med Paverne og deres mægtige Tilhængere om Herredemmet i Italien. Nu besluttede han at sætte Kronen paa sit berømmede Livs Bedrifter ved at give Korset. Efter at han ved kluge Underhandlinger havde banet sig Vej gennem Ungarn og ved streng Tugtelse afvunget de troløse Græker Fred og Bistand, forte han sin glimrende Hær, der alene talte 60000 Ryttere, igennem Villestiens Bjergergne. Ved sit saa ofte prøvede Heltemod trængte han frem til Syrien, men da den 70aarige Olding med ungdommelig Ubestindighed vilde tilhæft fætte over den lille Flod Kalkadnus ved Seleucia, blev han bortrevet af Strommen og druknede. Hans næstældste Son Hertug Frederik af Schwaben og den største Del af Hæren bortrev Pesten $\frac{1}{2}$ Aar derefter udensor Ptolomais eller Afkon (Siden Afke), som Jerusalems fordrevne Konge længe havde belejret.

73. I midlertid havde ogsaa Frankrigs og Englands Konger Filip II. med Tilnavn Augustus og Henrik II. vilagt deres Stridigheder for at forene deres Magt til Christi Øre. En almindelig Stat, som under Navn af Saladdins Eienden endog maatte udredes af Kirker og Kloster, skaffede dem Penge til Krigen, og i Aaret 1191 sejlede Filip og Richard I. med Tilnavn Lovelhjerte (som 1189 havde besteget Englands Throne efter sin Fader Henrik II.) til Ptolomais og understøttede Belejrerne. De franske og engelske Krigere sogte at overgaa hinanden i foroven Lapperhed, og Richard visste især ved utrolige Bedrifter, at han bar sit Navn med Rette. Ptolomais blev erobret, men da Lovelhjerte ved sit overmodige Forhold harde frænket baade Filip August og den tapre østrigiske Hertug Leopold, vendte disse tilbage til Europa, men gjorde først Ed paa, at de ikke vilde angribe hans Lande. Dette gjorde Filip alligevel, og Richard maatte uden at have betrædt den hellige Grav slutte Stilstand

med Saladdin paa det Viskar, at Piligrimmene skulle i 3 Aar, 3 Maaneder og 3 Dage have uhindret Adgang til Jerusalem. Da han derefter forlædt som Pilgrim drog igjennem Tydfland, faldt han i sin Ejende Leopolds Hænder og blev af denne solgt til Kejser Henrik VI., som overtimod al Folkeret hemmeligt holdt ham i et langvarigt Fængsel paa et af sine Slotte. Forgjæves henvendte Richards Moder og Englands Stænder sig til Paven og Kejseren, da først da en trofast engelsk Ridder, som der fortelles, ved at synde en Bise udenfor sin fængsle Konges Fængsel, havde opdaget hans Opholdssted, funde han mod uhyre Lovpenge vende tilbage til sit Rig. Her maatte han først forlæge sin troløse Broder Johan, som havde bemægtiget sig Thronen, og siden kæmpe mod sine oprørste Vasaller. I en saadan Kamp faldt han saa Aar efter i Normandiet, men endnu længe efter brugte tykiske Mødre hans Navn for at forstærke deres uartige Børn. Han var en ægte Ridder og havde alle Ridderstabets Dyr der og Lyder: Lapperhed, Standhaftighed, Edelmodighed og trofast Kærlighed forenet med raa Grußomhed, Fremfusenhed og Hormod.

74. Da saaledes det tredje Korstog var mislykket, begyndte Begejstringen at føles i Europa. Saladdin døde kort efter Stilstanden, og Tyrkerne beholdt Jerusalem, hvis Konge maatte flygte til Den Egypern, som Lovelhjerte havde frataget den græske Kejser. Bel lykkedes det den mægtige Pave Innocens III. at formaa Grev Baldwin af Flandern til at forene sig med Venetianerne, som under deres 94aarige blinde, men endnu kraftfulde Doge Dandolo skulle føre Korshæren over Middelhavet; men de sogte kun deres egen Fordel, erobrede Konstantinopel og indsatte Baldwin til Kejser. Den fordrevne græske Kejser flygtede til Villestien, hvorfra en af hans Eftersølgere først efter et halvt Aarhundrede forløb tibageerobrede Riget.

Ogsaa Ungarns Konge Andreas og en østerriksk Hertug Leopold gave efter for Pavens Bonner

og Trusler; men de næede ikke Jerusalem, mistede deres Hære og bragte kun nogle Reliqvier med sig tilbage.

75. Den unge Kejser Frederik II., Barba-
rossas Sønnesøn, havde lovet Innocens III., som
var hans Formynder, at han vilde gjøre et Korstog,
men efter Paven's Død opsatte han det hæftigst,
uagtet alle Opfordringer fra Rom. Men da han
havde øgtet Prinsesse Isolanthe, som var eneste
Datter af den sidste Konge til Jerusalem, og Paven
truede ham med Vand, hvis han ikke opfoldte sit
Øfste, indstibede han sig endelig med en stor Hær.
Paa Flaaden blev han syg og vendte tilbage til
Italien. Paven kaldte hans Sygdom Slange-Renfer
og erklærede ham for bandsat. For at vise sin Op-
richtighed drog nu Kejseren Året efter til Palæstina,
uden at være løst af Bandet, og sik ved Vaaben-
stilstand med Egyptens Sultan Herredømmet over
Jerusalem. Men da han vilde begive sig til Øpstan-
delsens Kirke for at krones, forkyndte Erkebispen
Forbandelse over ham, og han måtte selv sætte
Kongekronen paa sit Hoved. Frederik ilede tilbage
til Italien for at fortsætte Kampen med Paven, og
imidlertid erobrede Tyrkerne Jerusalem tilbage.

1228. 76. Endnu en Gang steg Begejstringen for
den hellige Kamp saa højt, at Tusinder vilde opstre
sig deraf. Den ædle og gudfrugtige Kong Ludvig
IX. af Frankrig, siden kaldet den Hellige, havde
i en farlig Sygdom lovet Gud at gjøre et Korstog.
Han vilde angribe den egyptiske Sultan i hans
Hjem og erobrede virkelig en Del af Landet, men
Hungers og Pest ødelagde hans Hær, og til sidst blev
han selv, uagtet han kæmpede med udmarket Tapper-
hed, fanget af Tyrkerne, saa at han måtte høbe sig
løs med Alt, hvad han havde erobret, og desuden
en stor Sum Penge. Dog havde han ikke glemt sit
Øfste. Efter 20 Års berommelige Regering sik han
st Høf, som elskede ham højt, til at vove et nyt
Forløg og forte sin Hær mod Tunis, fordi han
haabede derfra at kunne erobre Egypten. Men

medens han belejrede Tunis, gjorde Pesten Ende paa
den fromme Helts Liv, og hans Søn Filip III.
maatte stunde sig at bringe Resten af Hæren tillige-
med Faderens Lig tilbage til Frankrig. Dette var det
sidste Korstog, og 20 Åar derefter indtog Tyr-
kerne Korsfarernes sidste Ejendom Ptolomais.

1270.

1291.

77. Saaledes havde de Christne i 2 Århund-
dreder forsgjores utsat deres bedste Kraft. Omrent
7 Millioner Mennesker, hvoriblandt de edleste og
tæreste Fyrster og Riddere, havde efter usigelige
Trængsler fundet en tidlig Død i de fjerne Lande;
Sorg og Sawn vare derved udbredte allevegne i Eu-
ropa; mangfoldige blomstrende Familier vare tilintet-
gjorte, hele Lande forarmede. Og dog viser ogsaa
disse Århundreders Historie, at Guds Blisdom
fører Begivenhederne til Menneskeslægtens Bedste.
Chi uagtet Korstogene udsprang af en falsf Tro og
fortes i en falsf Land, aabenbarede der sig dog en
hellig og mægtig Kjærlighed til Christus og hans
Rige midt i Korsfarernes Overtrø. Denne Kjæ-
rlighed drev dem til at søge Samfundet med ham paa
de hellige Steder, og da de ikke fandt, hvad de søgte,
saal fandt de, hvad de ikke havde søgt, nemlig den
Erfaring, at Paven og Præsterne funde tage fejl, og
deres Øfster bedrage. Endforsind dersor den katolske
Kirkes Magt og Rigdom foregedes utroligt ved Korstogene,
da Fyrster, Riddere og Folk handlede som
Kirke's Tjenere, og næsten alle de Faltnes Ejendomme
tilfaldt Kirken, tjente disse mislykede Krige
dog i det Hele til at aabne Øjnene paa de Christne;
og da de illige vare en vigtig Årsag til, at Bor-
gerstanden, der hidtil havde været forknet under
Gestilitgheden og Adelen, begyndte at faa Betydning
som den tredie Stand, fordi Alle, som toge
Korset, aagedes lige, og fordi Handel, Skibs fart og
alle Slags nyttige Kundsfaber fremmedes ved de
hellige Rejsen til Østerland, saa viste det sig tydeligt
i den følgende Tid, at Korstogene vare et stort Middel
til at vække de Christne til Selvstændighed, nedbryde

Overtroen paa Pavens guddommelige Magt og alt-saa til at forberede Reformationen.

78. Den samme mægtige Aand, som aabenbarede sig i Korstogene, frembragte ogsaa Ridder-væsenet. Da Adelsmændene var pligtige at tjene deres Lehnherrer med fuldtbevæbnede Ryttiere, var det allerede fra Korstogenes Tid almindeligt, at Adelsmænd fra Barndommen af ved alle Slags Legemis-oveller, ved at tunle deres Stridsheste og vænne sig til i tunge Rustninger med Hjelm, Panzer og Skjold at segle med Sværd og Vandse, stræbte efter den ære at blive slaaede til Riddere, hvilket under adskillige Ceremonier udførtes af en Fyrste eller en anden anseet Ridder. De, som havde modtaget Ridder slaget, ansaaes forpligtede til mere end andre Mennesker at vage over deres ære og især at forsvarer alt, hvad der var helligt og uskyldigt. Ved Høfslighed, Anstand, Grædighed for Kirken og for Dvinderne, og ved deres Sands for Sang, Musik og Digtekunst (som især blomstrede i Frankrig og Spanien, hvor Ridderne lenger efter Korstogenes Tid vedbleve at kæmpe imod Maurerne) bidrog de meget til at standse Tidens Naahed og Boldsomhed. Under Korstogene forenedes Middelalderens mægtigste Stander, Adel og Gejstlighed til særegne Samfund eller Ordener af Ridderne, der ligelom Munkene aflagde et højtideligt Lovte om beständig Fætligdom, Kydsched og Lydighed imod deres egne og Kirkens Forsatte og desuden forpligtede sig til en uafbrudt Kamp imod Tyrker og Hedninger. De vigtigste geistlige Ridder-Ordener varo Johanniterne, Tempelherrerne og de tydiske Riddere. Saalænge Begejstringen for Korstogene varede, nøde de hos Anseelse for deres Ædmighed og Taprerhed og udrettede store Ting i Kampen mod Tyrkerne; men da deres Magt og Rigdom derved vorte, var det snart forbi med Ædmigheden, og da de ikke længere behovedes i Østerland, kom de i Strid baade med Geistlige og Verblige. Dette var især tilfældet med de stolte Tempelherrer, som til sidst af den lumfse og egennytige franske Konge Filip

den Smukke blevet beskyldte for Afguder og mange Rester, hvorefter deres ødle Stormester Jacob Mo-lav og 54 Ridderne blevet offentlig brændte. Pavel, som dengang boede i Frankrig og var afhængig af Kongen, maatte finde sig heri og ophæve Ordenen. Dog findes der endnu Tempelherrer i Frankrig. 1314.

Johanniterne boede først paa Den Cypern, siden paa Rhodus og til sidst paa Malta, hvor de fra 1530. fortsatte Kampen mod Tyrkernes Søroverstøbe. Da Englelanderne ved dette Aarhundredes Begyndelse bemægtigede sig Malta, adspættedes Ridderne i forskellige Lande.

De tydiske Ridderne, som fra først af varer Kjøbmand, der havde forenet sig for at pleje syge Korsfarere, droge efter Tabet af Palastina til det nuværende Preussen, hvor de befrigede Hedninger og erobrede Landet. Men imod Middelalderens Slutning blev de overvundne af Naboerne, som bemægtigede sig deres Lande.

X.

Hohenstaufene i Tyskland. De mindre Slaters Opkomst.

76. De tydiske Konger, som valgtes af de fornemste verblige og geistlige Lehnsmænd, havde fra Otto den Stores Tid forenet Kejserværdigheden med Kongemagten og derfor stræbte efter at betragtes som hele Christendommens verdslige Hoveder. Men da Lehnsmændene, efterat deres Herredomme var blevet arveligt, beständig søgte at blive mere uafhængige, da Paverne, som fulde kunde Kejserne, beständig trægtede efter at beherske de verdslige Fyrster, og da de italienske Fyrster og frie Stæder altid gjorde Modstand imod Kejserens Overherredomme, maatte alle dygtige eller herlægste Kejsere bestaa en haard Kamp imod alle disse Magter, hvilken naturligvis altid gik ud over Undersætterne. Den Kejserfamilie, som førte denne Kamp med stor Kraft og Dygtighed, var de i Korstogenes Historie omtalte Hohenstaufere,

1137. som nedstammede fra Kejser Konrad III. af Hohenstaufen, Hertug til Franken, der valgtes til Kejser efter Lothar af Sachsens Død. Han kom strax i Strid med Henrik den Stolte, Hertug til Bayern og Sachsen, som havde ventet at blive Kejser, og denne Strid, der forlisades imellem Konrads Brodersøn Kejser Frederik I Roskif og Henrik den Stoltes Søn Henrik Lore, delte hele Tyskland og Italien i 2 Parter, Ghibelliner og Welfer^{*)}, der med bittert Håb bekämpede hinanden i 200 Aar. Frederik Roskif, som med Kraft og Held tugtede Basallerne og udvidede sin Magt i Tyskland, maatte 6 Gange drage til Italien, hvor Paverne og de mægtige lombardiske Stæder ideligt paa my forbant sig med Welferne. Forsjerves blevet Majland og flere store Stæder aldeles ødelagte, Paven flere Gange forføjet og nye Paver udvalgte, og først da den stolte og standhaftige Pave Alexander III. var død, funde Kejseren slutte Fred med Fristæderne og højtideligholde Rigsdagen i Mainz, hvor der mødte saa mange Fyrster og Gesandter fra alle Kanter, at det virkelig saa ud, som om Kejseren var Europas Herre. Frederiks Korstog og Død er ovenfor (72) fortalt. Hans Søn Henrik VI. arvede Neapel og Sicilien efter sin Svigersøster og var nærvært at fåe Kejserværdigheden arvelig for sin Familie, da han pludselig døde i en ung Alder. Sønnen Frederik II. var et Barn paa 3 Aar og Moderen Constantia maatte, for at sikre ham Siciliens Kongerige, udvælge Paven til hans Formynder, mens Hohenstafer og Welfer sløges om Kejser-Thronen i Tyskland. Den Pave, som netop dengang blev udvalgt, var Innocens III., en Mand, der 1198 til 1216. i Lærdom, Kraft og Begejstring for Kirkens og Papedommets Høshed signede Gregor VII., hvem han

^{*)} Ghibellinerne havde Navn af Konrad III's Slot Waiblingen i Schwaben, som Italienerne kaldte Ghibellinum; Welferne af Henrik den Stoltes Stam-fader Hertug Welf af Bayern.

overgik i Lykke, saa at Pavemagten under hans Regering næede sin største Høje. De stridende Kejser og mangfoldige Fyrster og Konger betragtede Paven som deres guddommelige Dommer, Englands Konge blev med Vand og Interdit tvungen til at tage sit Rige som et Lehn af Paven, og denne ansaaes virkelig for Christenhedens uselbare Hoved og Herre. Men fra Innocens Død deghndte denne Magt at dale; Hohenstaufene høvede sig igjen, og da de vare fældede, visste det sig tydeligt, at Pavernes Høshed ikke længere blev understøttet af Folkenes Trø. Innocens havde fort for sin Død oploftet den unge Frederik II. paa hans Fædres Kejser-Throne, da han troede at have opdraget ham til Edighed imod Kirken. Men da de følgende Paver fordrede Underdanighed af den mægtige Kejser, angreb denne dem baade med Sværd og Pen, erobrede Rom og forsoq Paven, og det uagtet han da anden Gang var sat i Bond (Hans første Bandsættelse er omtalt under Korsstogene). Fem Konger, som Paven kaldte til Hjælp, undsløge sig, forbi de erkendie, at Netten var paa Kejseren's Side, og Frederik II. døde uovervunden. Vel hævnede Paven sig paa Hohenstaufernes øde Stegt ved at sælge Siciliens Throne til Ludvig den Helliges løstige og grusomme Broder Karl af Anjou og ophidse ham imod den sidste Hohenstafer, Frederik IIdens Sonnen Konradin, der blev overvunden, forraadt og halshugget, og Tyskland blev nu ødelagt ved Stridigheder mellem forskellige Familier, der trætede efter Kejser-Thronen (det store Interregnum eller den herreløse Tidsalder 1250—73), men fra nu af hævede de mindre Stater i Europa sig til større og større Selvstændighed og Magt, og den Oplysning og Frihedsstørelse, som herved næredes hos de forskellige Stæder, blev en Forberedelse for Reformationen.

80. I Italien havde Staderne Venetia og Genua i Lombardiet, som ved at tage Del i Korsstogene fik Herredomme i Middelhavet og det sorte Hav, samt Pisa og Florentia i Mellemitalien høvet sig til mægtige Fristater, hvilke Represen-

1216.

1250.

1268.

tanter bestyrede deres Unliggender, og som kunde tage virksom Del i Kampen mellem Ghibilliner og Welser.

81. I Nordtyskland indgik Hamborg, Lybeck og sidens henved 80 Handelsstæder et Forbund, som kaldtes Hansa og tilcrev sig hele Søhavdelen i Østersøen og de tilgrændende Haver, forte Krigs med de ståndinavisste Riger og vedligeholdt sin Overvægt gennem hele Middelalderen, uagtet Valdemar Aftenrags og Dronning Margrethes Bestrebelsler.

82. De øvrige tydiske Stater blevne ligeledes mere selvstændige og uafhængige af Kejseren. Bel

lykkesedes det den kloge og dygtige Rudolf af Habsborg, som blev Kejser efter det store Interregnum, at forene de østerrigske Lande med sine Besiddelser i Tydskland, men da hans Søn Albrecht I. paa en uretsfærdig Maade vilde forene Skovlandene i Sveits med sine østerrigske Lande og beroeve Sveitserne deres lovlige Rettsigheder, viste disse ham og hele Europa, hvad et fætligt, men frit og enigt Folk formaaer, naar det kämper for en retsfærdig Saq. Thi da Kejserens Fogder begik den enc Grusomhed

esther den anden, traadte 33 Bønder hemmeligt sammen og svore, at de vilde blive hinanden troe og vove Livet for Friheden. De samlede deres Landsmænd og erobrede næsten uden Blodsudgydelse de kejserlige Borge. Den værste af Fogderne, Geesler, som skal have twunget den kjælle Wilhelm Tel til med sin Pil at Skyde et Abole af sin egen Sons Hoved, blev stukt af Tel, og da Kejser Albrecht vilde drage til Sveits for at hævne sig, blev han dæbte af en Slægtning. De følgende østerrigske Hertuger blevne med alle deres stolte Ridderes aldeles overvundne af de tapre Sveitsere, som siden bestandig have besvaret deres Uafhængighed, uagtet de ikke have funnet vogte sig for indbyrdes Evedragt.

83. Af vort Fædrelands Historie erindre vi, at ogsaa de nordiske Folk, som ved Holstevandringen havde bidraget saa meget til det sydvestlige Europas Gjenfødsel efter Romerrigets Oplossning,

i Middelalderen samlede sig i mægtige christelige Stater. Danmarks Herredomme over England og Norge ophørte vel ved Knud den Stores Død, men Svend Estridsens Stamme gav det adskillige udmarkede Konger, blandt hvilke Valdemar den Store og hans Sonner Knud VI. og Valdemar Sejr kuede de hedenske Bønder ved Østersøens 1157 til sydlige Kyster. Da Riget ved Niels Ebbevens 1241. Daab og Valdemar Aftenrags Klogslab i Tide var reddet fra Tydkernes truende Overmod, forenede Margrethe hele Skandinavien, og denne Forening vedvarede endnu, sjældt imod de Svenskes Billie, under de første Konger af den oldenborgske fra 1448. Stamme; men da Adelen og Bisperne tilcrev sig Energi til at vælge Kongerne, og paa alle Maader indskrankede deres Magt for at berige sig selv, da at Handel var i Hansstæders Hænder, saa at Kjøbstæderne ingen Betydning kunde saa, og da den latiniske Dannelses, som de katholske Bisper og Munke indførte, fortrængte al Lærdom paa Modersmaalet, tabte det egentlige Folk steds mere den gamle Kæmpemand og succede i Trældom efter bedre Tider.

84. I Frankrig havde Kongerne fra Korsogenes Tid af snildt forstaet at indskränke de mægtige Lehsmænds Herredomme ved at forene sig med Borgerstanden. Ludvig den Hellige (76), som 1226-70. i alle Henseender udmarkede sig fremfor de øvrige Kapetingier, modsatte sig, uagtet sin store Fromhed, Pavernes Overmagt, og hans Sonnesen, den ugudelige Filip den Smukke (78), forte en heftig Strid 1285 til med den stolte Pave Bonifacius VIII., der vilde udøve samme Magt som Innocens III. Paven satte illsidst Kongen i Vand, men denne sammenkalde Rigets 3 Stænder, som erklærede, at Paven ingen Magt havde over Frankrig i verdslige Ting, og stævnedede Paven for en almindelig Kirkeforsamling. Filip lod endog Paven lumpkelt fængsle og mishandle, og da han var død af Græmmelse, nødte han de følgende Paver til at boe i Avignon i Frankrig, hvor de maatte rette sig efter hans Willie.

1323. 85. Med Filips Sonner uddøde hans Stamme, og med hans Broderson kom nu Familien Valois (Valoå) paa Thronen. Men da Kongen af England, som var en Dattersøn af Filip den Smukke, herved troede sig forbigaet, udbrød herover en Krig, som varede i over 100 Aar og i lang Tid var ulykkelig for Frankrig, da mange franse Lehnsmænd holdt med de engelske Konger, der som Herrer over Normandiet hørte til de mægtigste Vasaller i Frankrig. Den unge franske Konge Karl VII., hvis Fader døde i Vandret, og hvis Moder gift over til Ejendens Parti, havde til sidst fun een By tilbage, og den engelske Konge var allerede erkjent af Rigets Stormænd, da en vidunderlig Begivenhed forandrede Alt. En 17-årig Boudepige Johanne d'Ark forlangte at føres til Kongen og fortalte ham, at Gud havde sendt hende for at støtte ham og Frankrig Sejr over Engænderne. Da hun omstod havde støttet sig Tiltro, lovede hun at ville undsætte det belejrede Orleans og føre Kongen midt igennem Ejendernes Hære til Rheims for at krones. Hun forbød de ryggesløse Leje-Soldater, med hvilke Krigten dengang fortes, at plyndre, bande og sville, stillede sig med en hvid Dame med Frelsersens Billeder paa i Spidsen for de franse Riddere, førte dem overalt til Sejr og udførte virkelig, hvad hun havde lovet. De franse sik nyt Mod, de frasaldne Vasaller forenede sig efter med Kongen, og Krigten endtes nægtet Karl XIIdes Udnægtighed med Engændernes fuldkomne Fordrivelse. Da Johanne (som de Franse kaldte Iomfruen af Orleans) havde fuldbyrdet sin Hensigt, forlangte hun at vende tilbage til sin Landsby, men Hofmændene vilde ikke tillade det. Hun blev da til sidst, som hun selv havde forudsagt, fangen af Frankrigs Ejender Burgunderne, der solgte hende til Engænderne, og disse mishandlede hende paa det Strengeligste, bestyldte hende for Trolddom og lode hende brænde.
1423. 86. Karl XIIdes Son, den Kløge, men lummiske og slettænkende Ludvig XI. benyttede sig af den elendige Tilstand, hvori de blodige Krigs med Eng-
1429. 1461-83. land havde bragt hans Undersætter, til ved mangfoldige nedrige og grusomme Midler at støtte sig vindstyrket kongeligt Magt ved at undertrykke Vasallerne. Den mægtigste af disse, Karl den Dristige, Hertug af Burgund, hvis Lande indbefat: 1467-77.

land havde bragt hans Undersætter, til ved mangfoldige nedrige og grusomme Midler at støtte sig vindstyrket kongeligt Magt ved at undertrykke Vasallerne. Den mægtigste af disse, Karl den Dristige, Hertug af Burgund, hvis Lande indbefat: 1467-77. tede hele det nuværende Belgien og en Del af det nordøstlige Frankrig, var ganse det Modsatte af Ludvig: hidtil, fremfusende, ørgjerrig og lignede ham kun deri, at han ikke kendte sand Gudsfrøgt. Imellem disse to herskede bestandig Had og Misundelse, som tilstdt udbrød i en aabenbar Kamp. Det lykkes des den falske Ludvig at bringe Karl i Kamp imod Sveitserne, der ved flere Gange at slaa ham knækkede hans Overmod, saa at han i en fortvilet Kamp mistede Livet i Slaget ved Nancy; men Ludvig gift dog Slip af de rige burgundiske Lande, hvilke Kesser Frederik IIIdes Son Maximilian ved at øgte Karls Datter Maria forenede med Østerrig. Her ved lagdes Grunden til det Had, som siden herskede mellem Frankrigs og Østerriks Hærstafamilier. I Frankrig næaede Ludvig sin Hensigt: han gjorde Vasallerne afmægtige ved Borgerstandens Hjælp og beroveede ogsaa denne al Andel i Regeringen, saa at Kongerne næsten funde skatte og valte med Undersætters Liv og Ejendom som de lyttede. Den langvarige Undertrykelse, som heraf fulgte, indeholdt Spire til den franse Revolution.

87. England blev i Aaret 1066 erobret af Hertug Vilhelm Grobreren fra Normandiet, som indførte den franse Lehnsvæsen og bdrog til, at Angelsaxernes nordiske Sprog og Danskelse blandedes med det franse. Siden blev England næsten gennem hele Middelalderen mishandlet ved de omtalte Krigs med Frankrig og endnu mere ved Kongernes, Prinsernes og Lehnsmændenes indbyrdes blodige Kampe. Richard Lovehjertes Broder, den trofse og skatte Johan med Lægnænet Udenland, (73), der tog sit Rige som Lehn af Pavestolen, var bleven nødt til at tilstaa Rigets Baroner 1215. store Nettigheder, der blev Spire til det engelske

1485 til
1509.

Folks nuværende Frihed; og under de følgende Krigsbleve Kongerne, som bestandig behøvede Venge, nødte til at sammenfalde baade Gejstighedens, Adelens og Borgernes Repræsentanter for at raadslaa med dem, men Bønderne blev her, som i de fleste andre Lande, behandlede som Trælle. I det 15de Aarhundrede færted Borgerkrigen mellem de to Kongesamfller York og Lancaster (Den hvide og røde Rose) med en saadan Grusomhed, at Landets mægtigste Slægter næsten ganske udryddedes. Herved blev Kongernes Magt etter vindstrenget, og Stænderne (Parlamentet) tabte deres Betydning; men Frihedsaanden uddøde dog aldrig ganste i England, og Henrik VII. af Lancaster, som Lester at den afskyelige Thran Richard III. af York var falden i Slaget ved Bosworth) gjorde Ende paa Borgerkrigene og regerede med Kraft og Lykke, kunde ikke uden Parlaments Samtykke paalægge nye Skatter eller give nye Love.

XI.

Ten katholske Kirkes Fordærvelse; Pavens astagende Magt.

88. I Korstogenes Historie have vi allerede set, at den christelige Tro hos Middelalderens Folk efterhaanden mere og mere asveg fra Guds Ords Anvisning og blandedes med menneskelig Overtro; men tillige, at denne Overtro endnu havde saa meget af Sandhedens Kraft og Indertlighed i sig og passede saa godt med Tidsalderens hele Tænksmaade, at Kirken just i disse Tider frembragte de stolteste Værker og vandt de største Sejre i Verden. Korstogene selv og Pavernes vindstrenkede Magt varer Beviser derpaa, og voro dejlige gotiske Kirkebygninger fra det 12te og 13te Aarhundrede vidne endnu det Samme. Men da de Christnes Tillid til Pavernes guddommelige Høghed begyndte at tage sig, og disse for at vedligeholde Magten med Glid søgte at lukke Øjnene paa de Christne og øste forsvarede

deres falske Lærdomme med Bold, blev Pavensommet en forståelig Magt og forspilte selv Lynnen og Tætten for den store Myte, det havde stiftet ved Middelalderens Begyndelse.

89. I Aaret 1229 forbød Paven og Bisshoperne alle Lægfolk (Christne, som ikke var Gejstlige) at læse i Bibelen, og det blev tilige bestemt, at fun d en lantinske Oversættelse, som Paven bifaldt, maatte ansees for den rigtige. Al Gudstjeneste paa Mødersmaalet var ogsaa forbudt, og saaledes blev Almuen's Uvidenhed hver Dag større. Paa samme Tid blev den Lære besatet af Paven, at Vinen og Brødet i Mædren blev forvandlet til Herrrens Legeme Blod, og da saaledes Christus icke legemlig nærværende i Kirken, enten Folk troede paa ham eller ikke, naar blot de Gejstlige foretoge de hellige Handlinger, forlangte disse at øres som de eneste Mæglere mellem Gud og Menneskene. Men den værste Folge af denne Tro var dog den Lære, at Christus havde givet Paven Ret til at meddele hvem han vilde Syndsforsladelse ved at lade de Helliges og Christi egen Fortjeneste komme dem til Gode. Thi i Stedet for at kræve et bødsædigt og troende Sind forlangte Pavenerne snaré fun, at Synderne skulde udfore en eller anden Gjerning (f. Ex. et Korstog) og til sidst fun, at de skulde betale et Bidrag til Kirker eller Klostre for at slippe for Straf. Dette kaldtes Aflad, og der sendtes endog Afladskrammere omkring, som for en ringe Betaling folgte Pavens Syndsforsladelse baade for allerede begaaede og for tilkommende Synder.

90. Den sjonne Skif at ihukomme Martyrerne og andre fromme og forhjente christelige Mænd og Kvinder udartede til en afgudisk Tistedelse af Dem, som Paven erklarede for Hellige eller Helgener, og disses Antal varte i det Uendelige, da Man i disse Tider gjerne troede paa de Mirakler, som fortaltes om dem. Tomfru Maria (Madonna, Guds Moder, Vor Frue) blev især i Riddersiden tilbedet med en saadan Fier og Andagt, at det syntes som

om Man for hendes Skyld havde glemt baade Gud og hans Enbaarne.

Bed alt dette Nyøsen gif den christelige Oplysning tilbage, medens Overtroen iltog; Gejstligheden var for det Meste uvidende eller søgte dog at standse Øvsets Udbredelse hos Folket; de vigtigste Sager blevne afgjorte ved de saakaldte Guds-Dome, saa som Erekamp, Ildprove (at bære eller gaa paa gloende Jern) Vandprove o. s. v., og mangfoldige Mennesker blevne af Præsterne forfulgte som Hære og Troldmænd og dømt til at brændes.

Bel savnedes der ikke vise og lærde Mænd i Middelalderen; men saalænge Pavens Magt og Anseelse var saa stor, at Ingen turde modtage ham, søgte de Lærde for det Meste kun ved spidsfindige Grunde at berøse Pavens Lærdommme, og først mod Middelalderens Slutning indtraadte en markelig Forandring til det Bedre.

91. Munkene, som i den gamle Kirkes Tid havde stiftet saa stor Mytte, blevne i Middelalderen saa talrige, mægtige og rige, og derved saa verdsliginddede, at de fleste glemte baade Fattigdommen, Lydigheden og Sydsheden, som de havde lovet at bevare. Bel forbød Innocens III. at stiftte flere Munkesordener; men han stadfæstede dog selv to nye Ordener, som fil langt større Indflydelse end alle de foregaaende, nemlig *Frangermunkenes*: *Franciskanerne* (Graabroddrene) og *Dominikanerne* (Sortebroddrene). Thi disse vandrede omkring i alle christne Lande og tiltogte sig næsten Eneret til at være Religionslærere paa Højskolerne. Dominikanerne gjorde sig dog til sidst forhadte overalt, da de satte sig i i Spidsen for *Inquisitionen*, en frygtelig Domstol, som skulle opsoge og straffe Kætttere, men som (især i Spanien) lige saa ofte forfulgte Sandhedens Venner og paa det Grusomste martyrede dem til Døde, ofte kun for at kunne røve deres Ejendomme.

92. Men fra Innocents III. Tid af var det, som forhen (79) er fortalt, at Pavemagten begyndte at dale, fornemmelig da den gamle, kraftige, men

1215

stolte Bonifacius VIII. var blevne overvældet 1294 til ved Filip den Smukkes List, og Paverne fort efter 1309. ved den samme Konges Konstreb og deres egen Svaghed lode sig bevæge til at residere eller boe i Avignon i Frankrig. Thi disse franse Paver 1309. 1378. nyde ikke nær den Anseelse hos Europas Christenhed som deres Forængere i Verdens gamle Hovedstad, og da det forbitrede romerske Folk endelig efter 70 Mars Forløb valgte en italiensk Arkebisshop til Pave, valgte ogsaa det franse Partis Kardinaler en Pave, som tog Bolig i Avignon, og saaledes opstod det saakaldte Schisma (d. e. Spaltning) i Pavedytmet, idet der i 30 Aar sandtes Paver baade i Rom og i Avignon, som gjenstig forbandede hinanden. Da nu nogle Lande holdt med den ene Pave, og andre med den anden, da endog i de samme Lande Gejstligheden og Familierne ligeledes delte sig i to Partier, medens alle pavelige Misbrug, saasom Salg af Embeder og andre Udsugelser, tiltog, saa opstod en uiaalelig Forvirring i den katolske Kirke. Nu indsaa endelig baade Høvster og Folk, at det var paa Tiden, at Menigheden atter gjorde Brug af sin gamle Dommer-Rettighed, og i Pisa samledes en almindelig Kirkesamling af Gejstlige og Munk, Højskolernes Lærere og Høvsternes Gefandter. Her blevne de to Paver assatte og en ny udvalgt; men da de to ikke vilde tafte af, havde Kirken 3 Paver i Stedet for een, og Kirkens Reformation, som var det Vigtigste, der skulle have været foretaget, blev udsat til en ny Forsamling. Denne blev da ogsaa afholdt i Koelnits, hvor de 3 Paver blevne assatte og den Seetning anerkendt, at en almindelig Kirkesamling staar over Paven, men den nye Pave havde dog endnu saa megen Anseelse, at den saa ofte lovede Reformation blev til Intet, og at 2 af de ædleste og gudfrugtigste Mænd paa den Tid, Huss og Hieronymus, blevne brændte, fordi de harde tal og frevet imod de værste Misbrug. Paa den 3die store Kirkesamling, som nogle Aar der- ester samledes i Basel, lykkedes det virkelig Gesandt 1431—43.

1409

1414—18.

terne efter langvarige Forhandlinger at få nogle Misbrug aflagt, men da Paven forbirret herover forlod Forsamlingen og satte den i Vand, var det tydeligt nok, at en Reformation, som den katholske Kirke selv godwilligt skulle foretage, ikke funde blive til Noget. Kun i Frankrig havde Kongerne berevet Paven Myndighed over de Gejstlige; i de andre Lande sukkede alle oplyste Christne i Stillhed efter den belejelige Tid til at sonderbryde Agnet.

XII.

Store Opdagelser og aandelige Fremskridt i det 15de Aarhundrede.

93. Ligesom den katholske Kirkes Tilstand i det 15de Aarhundrede vidnede om, at der maatte komme en Reformation, saaledes indtraf det i det samme Aarhundrede mange vigtige Vigivenheder, der vare Tegn paa, at Gud vilde lade en ny Tid oprinde. En af disse var den nye Verdens Opdagelse. Allerede fra Koniciernes Dage havde Europeerne kjendt og benyttet Indiens Frembringelser, saasom Silke, Bomuld og Kryderier, og Alexander den Stores og Romernes Trobringere i Østen lettede Handelen. Men da Mahomedanerne i det 7de Aarhundrede erobrede Landene ved Middelhavet og det røde og persiske Hav, maatte Kibmændene bruge lange og besværlige Omveje for at forsyne Europa med Indiens Skatte. De sorte dem opad Indusfloden og derfra over det kaspiske og sorte Hav til Konstantinopel, hvorfra Venetianerne og Genueserne henteede dem. En anden Bes fulgte Mahomedanerne, som tilssø bragte Barerne igennem den persiske Bugt opad Eufrat og derfra med Karavaner til Middelhavet. Men fra Korstogenes Tid, da denne Bes var sparet, og Genueserne havde facet Ejendomme paa Halsven Krim ved det sorte Hav, sogte Venetianerne, som var misundelige over Genuesernes voxende Vælde, atter at benytte Oldtidens Handelsvej over det røde Hav og Alexandria; dette lykkeses vel, men

Egyptens Sultan lod sig Gjennemgangen dyrt betale. Det var dersor Mange, som ønsede paa at finde en Søej til Indien, og da den kjække og udholdende Sømand Prinds Henrik af Portugal + 1460. i over 40 Aar foretog Opdagelsesrejser langs Afrikas Vestkyst, sic de portugisiske Skippere tilsidst Mod til at gaa endnu videre end han var kommen, saa at Vasko de Gama endnu før Aarhundredeis Udgang sejlede forbi det gode Haabs Forbarg og landede i Indien. Men allerede 6 Aar før dette Stede, 1498. udførte en anden Sømand en endnu langt dristigere Plan, som ogsaa havde et langt større Udfald.

94. Kristoffer Kolumbus fra Genua (hvor han kaldtes Colombo; i Spanien kaldtes han Christoval Colon) havde allerede som Dreng udmarket sig som en modig Søgut og samlede som Ungling mange Kundskaber ved at deltage i de portugisiske Opdagelsesrejser og studere aldré Sømands Dagbøger og Søkort. Allerede Oldtidens Vice havde lært, at Jorden er rund, og Kolumbus satte nu den Plan at opføge Indien ved at sejle mod Vest; thi at der ligger en hel Verdensdel imellem Asiens Østkyst og Europa, vidste hverken han eller Nogen paa den Tid uagtet det i nyere Dage er oplyst, at nordiske Sømænd fra Island i det 11te Aarhundrede ej blot havde fundet Grønland, men ogsaa Nordamerika, som de kaldte Vinland. Kolumbus forelagde først sin Plan for sin Fødestads Regering, men han blev afvist som en Daare. Dernæst henvendte han sig til Portugals Konge; men denne opholdt Kolumbus med gode Løfter og udsendte imidlertid hemmeligt en af sine egne Sømand, som skulde benytte hans Oplysninger. Denne lummse Plan mislykkeses vel, men Kolumbus var endnu lige nær. Dog tabte han iffe Modet, men drog til Spanien. Her regjerede den gøgg den troldse Ferdinand den Katholske af Aragonien og hans fromme Dronning Isabella af Kastilien. Disse raadsørte sig med Landets vice Mænd, men sic af dem det Svar, at det var baade dumdristigt og ugudeligt at forsøge en saa-

dan Sejlad. Efter flere Aars Anstrengelser lykkes det dog endelig den standhaftige Kolumbus at vinde Isabella for sin store Plan, der tillige havde det Maal at omvende Hedningerne i Indien, og da nu paa samme Tid Ferdinand og Isabellas langvarige Kamp med Mauren e lykkelig endtes ved Granadas Inntagelse, blev der overladt Kolumbus 3 smaa Skibe paa det Vilkaar, at de opdagede Lande skulde tilhøre Spanien, hvorimod han skulde være Storadmiral og arvelig Vice-Konge eller Statholder med Ret til en Tiendedel af Landenes Indkomster.

I August 1492 sejlede Kolumbus ud fra Havnene Palos i Andalusien og stredte bestandig mod Vest, alene vejledt af Kompasset, der over 100 Aar i Førvejen skal være opfundet af Italieneren Flavio Gioja eller Giota. Det varede ikke lange, førend Skibssolkene tabte Modet, og da Bryganten begyndte at svinde, lønkte Nogle af dem endog paa at fiske Admiralen over bord for at vende tilbage. Men Kolumbus var fast i Haabet, satte Mod i de Førsagte, og efter 2 Maaneders Hart viste sig om Morgen den 12te Oktober et snukt, frugtbart Land for de henrykte Somænd. Nu vare alle Trængsler glemte, Alle takkede Gud med høj Lovsang og kysede med Eresygt Admirals Hænder. Det opdagede Land var Guanahan i iblandt Bahama-Øerne, men Opdageren, som højstideligt tog den i Besiddelse som spansk Ejendom, kaldte den San Salvador (d. e. den hellige Frøsler). Kolumbus opdagede paa denne Rejsse flere af de større Øer i Vestindien og vendte nu tilbage til Spanien, hvor han blev modtagen med Jubel af Folket og med kongelig Hæder af Ferdinand og Isabella. Men den trolose Konge fortrød dog snart sine glimrende Løfter, og uagtet Kolumbus paa 2 fulgende Rejsse stedse viste den største Dygtighed og Standhaftighed og den ødlestede Trofob mod sin Konge, laante dog denne villigt Dre til hans Misunderes Bagvadstelser og lod endog den store Mand lægge i Lænker og føre som en Mis-

døder til Spanien. Vel blev han frisladt for alle Beskyldninger og gjorde endnu en Rejsse; men Statholder blev han ikke, og Kongen saa med Glæde, at han bulkede under for de Strabads, hvorved han havde gjort Spanien rigt og mægtigt.

95. Kolumbus havde paa sin 3die Rejsse opdaget Amerikas Fastland ved Mundingen af Orinoko; men da en Italiener Amerigo Vespucci fort efter udgav sig for Fastlandets Opdager, sit den nye Verden senere Navn efter ham. De guldværtige Spaniere gjorde nu i fort Tid en Mængde Opdagelser og Erobringer og kom snart til det stille Hav, saa at de erfarede, at Vestindien ikke var en Del af Asien. Den portugisiske Admiral Cabral, som vilde sejle uden om Afrika for at gjøre Erobringer i Indien, blev af en Storm drevet for langt imod Vest og opdagede Brasilien, hvorfra han sejlede over 1500. over Verdenshavet til Ostindien. Tyve Aar efter gjorde Portugiseren Magelhan den første Rejsse omkring Jordben, gik igjennem det farlige Stræde, som har Navn efter ham, og kom efter usigtede Besværheder og Farer til de filippinske Øer syd for Asien. Men her blev han dræbt af de Indsøde.

96. Ferdinand den Katholiske, som med stor Klogtak havde forenet Neapel med Spanien, giftede sin Datter Johanna med den tydiske Kejser Maximilians Søn Filip af Østrrig, som efter sin Moder Marla af Burgund arvede Nederlandene. Deres Søn Karl blev efter sin Farfaders Død Konge i Spanien under Navn af Karl I. 1516 og valgtes efter sin Farfathers Død til tydsk Kejser under Navn af Karl V. Han var Verdens mægtigste Herre 1519—56. på den Tid og funde som Konge over den nye Verden sige, at Solen aldrig gik ned i hans Riger. Under ham udvidedes det spanske Herrandomme i Amerika overordentlig.

97. Den sjække, kloge og standhaftige Hernando Cortes sejlede med 500 Mand fra Cuba til det 1519. store og mægtige Rige Mexico i Nordamerika, som han efter mangfoldige Farer og Besværheder erobrede.

1521-41.

Den raa og grusomme Frants Pizarro, som i sin Barndom kun havde lært at vogte Svin, opdagede og erobrede det guld- og sølvriga Peru i Sydamerika. De Indsøgte blev overalt i den nye Verden mishandledes af de Christne, men den umenneskelige Grusomhed, hvormed de uquidelige Spaniere martrede Perus ulykkelige Folk, før at de funde samle Rigdomme, overgik Alt, hvad Man kan forestille sig. Kun Dominikanermunko og Gesellige søgte at formilde deres Glædighed; men den udartede katholiske Christendom, som de vilde lære dem, gavnede ikke meget, og da de for at staane Indianerne i Amerika begyndte at hente Negere fra Afrika, som bedre funde udholde Arbejdet i Bergværkerne, lagde de herved Grunden til den uchristelige Slavehandel, som Man først i vore Dage for Alvor stræber at afskaffe.

98. Amerikas Opdagelse havde de vigtigste Folger ikke blot for Spanien, men for hele Verden: nye Producter blevet bekendte og benyttede, Handel og Sosart fremmedes overordentligt, Menneskenes Kunstud til Jorden og Naturen gjorde mægtige Fremstridt, og den nye Verden selv vil i den følgende Tid blive en vigtig Del af Historiens Skueplads.

99. I det 15de Aarhundrede blev ogsaa Krudtets Brug, som omrent 1350 skal være opfundet af Munken Berthold Schwarz i Tyskland, almindelig i Europa. Allerede i Krigene mellem England og Frankrig i Slutningen af det 14de Aarhundrede bruges Kanoner, og de spanske og portugisiske Grobrere anvendte med stort Held deres Ilbvaaben imod de Indsøgte i Amerika og Ostindien. Krudtet forandrede ganzte Maaden at føre Krig paa, da de enkelte Stridsmænds Tapperhed nu blev af mindre Vigtighed. Herved ophørte Riddervæsenet ganzt, og Lejetroppen og staende Hære trædte i dets Sted.

100. Den vigtigste af alle denne Tidsalders Opfindelser var dog Bogtrykkerkonsten. Man havde længe forsøgt at udskære former til Spillefort og Helgenbilleder af Træ; da opfandt Johan

Gutenberg i Mainz at udskære enkelte Bogstaver af Træ og sidén at støbe dem af Metal. Den første Bibel blev trykt 1456 paa Latin. Da nu ogsaa Kludepapiret trædte i Stedet for det kostbare Bergament og Bomulds papir, funde Menneskenes Tanker i en Hast føres Verden rundt, og de Gamles Skrifter blev ikke længere glemte i Klosterne. Dog vilde selv denne store Opfindelse kun have gavnnet Menneskenes Ilbet, dersom ikke Gud havde sørget for, at det Mørke, hvormed de romerske Paver og den hele katholiske Kirkes Overtro havde omgivet Folkene, paa samme Tid begyndte at adspredes. Vel var der allerede midt i Middelalderen oprettet Universiteter eller Højskoler både i Frankrig og Italien, siden ogsaa i Spanien og Tyskland. Her skulde alle Videnskaber læres, men Paverne sit snart Tilsyn med dem, for at ingen Kærdom, som var farlig for deres Magt, skulde indsnige sig, og der var Ingen, som tenkte paa at undervise paa Modermaaleet, da alle Skoler var latinse. Kun nogle danske, franske og tyske Folkesangere, som sangte Viser om Ridderne og Heltene, og nogle tyske Prædikanter, som forkyndte de dybeste christelige Kærdomme uden at blive forstaaede, vovede at benytte Folkenes Sprog. Da fremstod der i Italien nogle lylige Digttere, fornemmelig Dante og Petrarcha, som i deres sjælle Modermaal sjænkede deres Landsmænd herlige Kærlighed, og da nu i Midten af det 15de Aarhundrede Konstantinopel blev erobret af Tyrkerne, blev denne store Ulykke i en Henseende en Lykke for Menneskenes. De græske Kærlighed havde nemlig aldrig ganzte forsømt Videnskaberne og havde især med stor Glid afstrevet og bevaret både den græske Oldtids og Kirkefædrenes herlige Skrifter. Ved Tyrkernes Fremtrængen mod Konstantinopel flygtede nu Tid efter anden en talrig Skare af lærde Mand til de vestlige Lande, fornemmelig til Florentia, hvor de fandt Beskyttelse og Opmuntring hos de berømte Fyrster af Familien Medici, der fra rigtige Købmænd vare komne til Herredømmet over Florentia. Vel gik nu

1453.

snart Iveren for de hedeniske Vises, især Aristoteles' og Platons, skarpsindige Lærdomme saavidt, at Christendommen ofte blev glemt derover; men den livlige Sands for Bidensfab, som derved udbredtes, tjente dog ej blot til at vise Munkenes Uordenhed og Kirkelærens Usandhed, men ogsaa til at udbrede grundigere Bekjendtsfab til den hellige Skrifst i Grund-sprogene, og er derfor med Rette kaldet Reformationens Mørgensøde.

C. Den nyere Tid.

XIII.

Reformationen.

101. Allerede midt i Middelalderens Mørke sandtes der hist. og her i den katholiske Kirke baade enkelte lære Maend og hele Samfund, som indsaa og udtalte, at den pavelige Lære ikke stemmede overens med den oprindelige Christendom; men dels var Folkenes Oplysning dengang alt for ringe, til at de kunde finde almindeligt Bisfal, dels var Paven endnu saa mægtig, at han kunde undertrykke dem med Bold. Saaledes blev den hjelpe Arnold af Bresecia, der i Lombardiet og Rom vakte en farlig Opstand mod Paven, 1155. illsidst hængt i Rom, og Valdenserne eller Albigenserne i Sydfrankrig og Overitalien blevne, alene fordi de satte Bibelen over Pavens Bud, paa det Grusomste udryddede, da pave Innocens III. endog sit et Korstog bragt i Stand imod dem. Den mærkligste af Pavens Modstandere for Reformationen var dog den lære og fromme Jo han Huss (92), Præst og Professor i Prag i Bohmen. Ogsaa han forsvarede Bibelens Anfeelse og forlangte især, at Gudsstenesten skulle holdes paa Moversmaalet, og at Vinen skulle ud-

deles ved den hellige Mævere saavelsom Brydet. Hertil blev han af Paven færdømt, og da den tydste Kejser Sigismund havde givet ham et Sikkerhedsbrev, indfandt han sig ved Kirkeforsamlingen i Konstnits. Men Forsamlingen dømte ham, som ovenfor er fortalt, til Baaret, og han døde med det faste Haab, at Christus vilde vække storre Stridsmænd for sin Lære. Hans trofaste Staldbroder Hesronymus, som ikke vilde færdømme sin Mens Minde, havde Aaret efter samme Skebne og spaade, idet han besøg Baaret, at Sandheden skulle lejre efter et Aarhundrededes Forløb. 1415.

Denne Spaadom gik i Opsyldelse; thi da 100 Aar vare forløbne, var Alt saaledes ordnet, at den Mænd kunde fremtræde, hvem Gud havde udset til Ansører i Kampen for den levende Christendom.

102. Morten Luther, en fattig Bjergmandsson, var født i Eisleben i Kurfyrstendømmet Sachsen, 1483. gift i Latincole i Magdeborg og Eisenach og blev i sit 18de Aar Student i Erfurt. Her saa han første Gang en (latinisk) Bibel, som han læste med stor Beundring, men studerede tillige alle de skarpsindige Lærdomme, som dengang forkyndtes ved Universiteterne. Da hans bedste Ven nogle Aar efter blev dræbt ved hans Side, blev han opsyldt af Frygt og tungsfndige Tanker og gik imod sin Faders Billie i et Kloster. Men Munkenes Andagtsovelser, som han deltog i med største Iver, gav ham ingen Fred, og da hans store Lærdom og Gudsfrugt havde støffet ham Belyndere, blev han indviet til Præst og Aaret efter udnevnt til Professor i Wittenberg. Her begyndte han snart at ublægge de hellige Skrifter for Studenterne, blev Doktor i Theologien og gjorde som Gesandt for Munkeordenen en Rejse til Rom, hvor han med Smerte og Usty var Bidne til de romerske Geistliges Leitstnidghed og Usædelighed. Saaledes var Luther paa alle Maader rustet til Kampen, da Tiden var kommen. 1507.

103. En af de værste katholiske Bisdfareller var den, at Paven paa Grund af Hælgenernes Fortjene-

ster kunde meddele hvem han vilde forladelse for alle Synder, hvilket kaldtes Aflad. Paa den Tid vilde den pragtige pave Leo den X. fuldføre Peterskirken i Rom, og da han ingen Penge havde dertil, udstedte han en Mængde Afladsbreve, som for en ringe Sum kunde kjøbes af Enhver. En slettænrende Monk Johan Tetzel drog paa Pavens Begne denne Handel i Tyskland og bedrog den overtroiske Mængde paa den frækkeste Maade. Luther harmegns-Af des over dette forigelige Urvæsen og opslug efter den d. 31. Oktober. 1517. Kardes Skt 95 Sætninger paa Slotskirkens Port i Wittenberg, hvilke han tilbød sig offentlig at forsvarer. Uagtet Luther dengang endnu havde den højeste Grejagt for Paven og blot harde tvret imod Misbruget af hans Aflad, blev dog dette Skridt Begrundelsen til Reformationen; thi da de katholske Munke tvrigt forsvarede alle Misbrug, kom Luther derved efterhaanden til Erkjendelse af Kirkens store Fordærvelse, forsvarede sig stedse driftigere baade mundtligt og skriftligt imod alle Modstandere, og da Paven satte Luther i Vand og domte hans Skriften til at brændes, bestemte han sig i Guds Navn til et mere afgørende Skridt: I Syldsen for Wittenbergs Studenter opbrændte han højtideligt Pavens Vandbulle og den katholske Lovbog og opdagde saaledes Paven Huldkab og Troskab. Uagtet om denne begyndte Kamp udbredtes i en Hast over hele Tyskland og de tilgrændende Lande; mange lærde og gudfrugtige Mænd stillede sig ved Luthers Side, og da hans velsindede Kurfyrste Frederik den Vise tog ham i Beskyttelse, til han tilladelse til at forsvere sine Kærdomme paa den store Rigsdag i Worms. Uagtet han nu her med ødel Frimodighed paa det Klarest beviste, at alle hans Baastande imod Helsingørskelse, Skjærsild, Munkevæsen og den pavelige Uselbarhed grundede sig paa den hellige Skrift, blev han desvagter af Kejser Karl V. og de forsamlende Herrer erklæret fredlös, men til dog Lov til ubindret at forlade Worms. Paa Besøg derfra lod kurfyrsten ham gribe og sætte paa Slottet Bart-

Allehelgen d. 31. Oktober.

1520.

1521.

borg, hvor han kunde være i Sikkerhed. Her tilbragte han henved et År med lærde Arbejder og begyndte paa den fortreflige tydste Oversættelse af Bibelen, som siden bedrog meget til at fremme christelig Oplysning.

104. Fra den Tid af udbredte Reformationen sig med rafte Skridt i Kur-Sachsen, Hessen og flere Lande. Luther og hans trofaste Ven og Medhjælper, den lærde og gudfrugtige Professor Philip Melanchthon viste ved mange opperlige Skrifter, at de ikke blot forstode at nedrive det Falske, men ligesaavel at opbygge og befæste den sande saliggjørende Tro paa Grelsener. Under deres og deres Venners Beledning blevé de katholske Ustikke afstakke og hele den evangeliske Kirkes Forsatning ordnet med Kraft og Bestindighed; Frederik den Vise og hans Broder og Esterfolger Johan den Bestandige samt Landgreve Filip den Holmodige af Hessen gave ved deres fromme Ivær for Evangeliet andre Fyrster et sjællt Erempl. Den Sidste fik et Forbund bragt i Stand imod de katholske Fyrster, og da disse paa en Rigsdag i Speyer havde sat igennem, at det blev forbudt de Evangelistre at udvide deres Samfund, protesterede de højtideligt herimod (deraf Navnet Protestantter) og udtalte i den Augsburgske Troesbekjendelse, som Melanchthon forfattede, Luther billigede, og som højtideligt blev op læst paa Rigsdagen i Augsburg, deres christelige Tro og deres Forkastelse af de katholske Bildsareller. Nu tiltraadte flere Fyrster og Lande det protestantiske Forbund, og da Kejseren var indvist i idelige Krige med Frankrig og Tyrkiet, funde han ikke begyndte nogen Krig mod Forbundet, saa at Luther opnæaede sit inderligste Ønske: at bortfaldes forend den Religionskrig udbrod, som han vel forudsaa ikke kunde undgaaes.

Luther døde i sin Bydeby Eisleben den 18de Februar 1546 og efterlod sig den Røes blandt alle Protestantter, at han ved sin mægtige christelige Troesraft, Viddom og Kjærlighed havde været en af

1525-32.
1518-67.

1529.

Berdens ædlest Mænd og en af Menneskenes største Belgjørere.

- 1532-54. 105. Samme Åar blev Kurfyrst Johan Frederik den Højmodige af Sachsen og Landgreve Filip af Hessen erklærede for Landsforrædere mod det tydste Rige, Paven forhundte et Korstog mod de lutheriske Kejserere, og en Religionskrig udbrød, som efter et uhyggeligt Slag ved Myhlberg og begge de edle Fyrsters Hængensstab endtes med Protestanternes Undervringelse. Dette varede dog kun fort; thi den unge, kjelke Kurfyrst Moritz til Hertugdommet Sachsen, som havde holdt med Kejseren, kendt han var Protestant, blev pludselig opfylt med Skamfuldhed over sit tidligere Forhold, overvandt Kejseren og tvang ham til et Forlig, hvorved de fangne Fyrster blev frigivne, og Protestanterne fik fri Religionsøvelse, hvilken, efter at Morits var falden, blev støttet ved Freden i Augsburg.
106. Samtidig med Luther havde den lærde, retskafne og modige Præst Ulrik Zwingli i Sveits begyndt at tale og skrive imod de katholiske Bildfærelser. Han fandt saa stort Bisald hos det frihedsstende Folc, at Reformationen strax blev sat igennem i de nordlige Kantoner, og at alle katholiske Skolte afstafedes. Men de sydlige Kantoner vilde blive ved det Gamle, Præster og Munke opbidsede Folket, og en Borgerkrig udbrød, i hvilken Zwingli faldt. De sejerrige Katholiske sonderbuggede og opbrændte hans Legeme, men Guds Ord, som han havde kaldt til Livre, funde de ikke standse, især efter at den grundlærde og sharpindige Grammatik Jo han Kalsvin, der som Universitetslærer levede i Basel, Strasborg og Genf, havde sat sig i Spidsen for Reformationen i Sveits.

Uagtet de tydse Reformatorer forsvarede de samme christelige Grund sætninger som de sveitsiske, modsatte Luther sig dog bestandig, at disse skulle optaegne i de Evangelistess Samsund, fornemmelig fordi de ikke vilde behende sig til Skriftenes Lære om Christi virkelige Nærverelse i den hellige

Madvare. De blev da kaldte de Reformerte, medens de Protestantter, som antog den augsborgske Troesbekendelse, ivertimod Luthers Billie kaldte sig Lutheraner

207. I midlertid trængte Reformationen med raske Stridt igjennem forskellige af Europas Lande. Næst efter Nordtykland var Skandinavien det første Land, hvor Evangeliet vandt en fuldstændig Sejr. Om Hans Tausens og Johan Bugenhagens udødelige Fortjenester og den lutheriske Læres Sejr i Danmark, Norge og Island læse vi i Fædrelandshistorien. Af denne vide vi også, at Christian II. for at understøtte sit Herredømme i Sverrig havde forbundet sig med den katholiske Gejstlighed, uagtet han hædte Luthers Lære. Dersom havdede Svennerne de katholiske Bisper ligesaa meget som de danske Herrer, og da den store Gustav Basa, som efter det stockholmske Blodbad befriede sit Fædreland og karede til dets Konge, truede Folket med, at han vilde nedslægge Regeringen, dersom det ikke antog Reformationen, blev dette besluttet paa 2 Rigsdage i Besterås. Det sogte siden en af Gustav I. Sønner Johan III., som var gift med en polsk Prinsesse, der var af den katholiske Tro, at sammenblande den gamle og den nye Lære; men Folket holdt fast ved Evangeliet, og da Johans Søn Sigismund, som tillige var Konge i Polen, med Magt vilde gjenindsøre den katholiske Lære og Forsatning, kostede dette ham den svenske Throne, og Gustav Basas yngste Søn Karl IX. blev valgt til Konge. Fra den Tid af gjorde den evangelistiske Oplysning glædelige Fremskridt i Sverrig, og snart funde en svensk Konge blive de betrængte tydse Protestantters Frelser.

108. Imedens nemlig de Christne i Norden fuldkommen løsrevé sig fra den katholiske Kirke, havde denne i Syden paa syd forstet sin Magt, dels ved en stor Kirkesamling i Trident i Tyrol, hvor Papaven og de Gejstlige forbandede Protestantterne og støttede de falske, menneskelige Lærdomme, dels ved

1520

1537 og
44

1604-11.

1545-63.

- Oprettelsen af Jesu Selskab, en ganske ny Munkesorden, hvis Medlemmer, Jesuitterne, snart i Tyskland droge Verden rundt for at prædike Kyrlighed imod Paven. Protestanterne blevne da paa mange Steder mishandlede, og mange gudfrygtige Mænd og Dvinder maatte gaa i Døden for deres Tro ligesom i de gamle Martyrs Dage. De første tydse Kejsere efter Karl V. overholdt nogenlunde Religionsfreden i Augsburg, men under Keiser Matthias blevne Protestanterne haardt forurettede, især i Böhmen, og nu udbrod den blodige og ødelæggende
- fra 1612. Tredivearskrig, i hvilken Katholikene stæbte at overvælde de tydse Protestantter. I de første Aar af Krigen saa det ud, som om deres Hensigt fulde gaa i Opfyldelse. Bohmerne, som havde losrevet sig fra Kejserens Herredomme og valgt sig en Konge, blevne tilligemed deres Forbundne slagne og understyrtede af den nye Keiser Ferdinand II., hvis dygtige Fælle, den grusomme Tilly og den høvmodige Wallenstein satte alle Protestantter i Skræf. Vel besluttede nu den høvmodige Christian IV. af Danmark at vove Liv og Rige for sine tydse Medchristne, men da de andre Fyrster svigtede ham i Færens Stund, led han et stort Nederlag ved Kutter am Baremberge, og da Fjenden oversvømmede Jylland, maatte han slutte Fred i Lybef og opforsigte sig til at overlade Tydsterne til deres egen Skæbne. Nu troede Katholikene, at Pavens Magt etterfulde befæstes i hele Europa, men de toge Fejl. I dette Tid drog Sverrigs store Konge Gustav II. Adolf over Havet for at kæmpe til sin Fællers Rige. Tydsterne modtoe ham som en Engel fra Himlen, saa snart han havde begyndt at sejre; den gamle Tilly, som pralede af, at han aldrig var bleven overvunden, blev aldeles slaget ved Leipzig og snart efter dødelig saaret ved Floden Elbe, og Kejseren mistede i saa Maaneder Alt, hvad han havde vundet ved 12 Aars heldige Anstrengelser. Desvagter bevarede den sejrlige Gustav sin fromme, christelige Ædmighed, læste sin Armee at
- 1616-48.
- 1626.
- 1629.
- 1630.

begynde Alt med at bede til Gud og forte Krigen med en Krigstugt og en Mennesselskærlighed, som baade før og efter hans Tid var ukjendt i Tydland. Kejseren maatte nu i sin Angst tage sin Tilflugt til den stolte Wallenstein, som han havde og frugtede. Dog ogsaa han blev i Slaget ved Lützen i Sachsen 16. Novbr. overvunden af den svenske Helt; men Heltten offrede sit Liv for sine Troesbrødres Frihed; thi da han i Kampens Hede trængte næsten ene ind iblandt Fjenderne, blev han truffen af flere Kugler, segnede af Hesten og sonderhuggedes af de Kejserlige.

De dueltige svenske Generaler fortsatte endnu i flere Aar hæderligt den Kamp, som var begyndt med jaa megen Ere. Tydland blev næsten ødelagt, Kejseren tabte Modet, og Katholikene læste omsider, at Evangeliet ikke kunde standses med Ild og Sværd. Ved den vestfalske Fred; sit baade Lutheraner og Reformerne i Tydland samme Friheder og Retigheder.

109. Ogsaa Nederlænderne i det nuværende Holland sit ved denne Fred baade Religionsfrihed og borgerlig Uafhængighed. Disse Lande var, efter at Kejser Karl V. havde nedlagt Regeringen, tilfaldne hans Son Filip II. af Spanien, der var 1556-98. en grusom Tyran og af blind Fier for den katholske Tro forfulgte sine reformerte Undersætter paa den unmeneskligste Maade. Disse grebe da til Maaben og kæmpede i mange Aar med udmarket Tapperhed for deres Frihed og Tro, saa at den overlegne Fjende maatte give tabt. Fra den Tid af blev Holland snart megetig og anseet ved sin Handel og Comagt.

110. I England og Frankrig maatte den reformerte Lære ligledes bestaa en haard Kamp, der kun i det første Land forte til Sejr. Den høvmodige Tyran Henrik VIII., der regerede i England, 1509-47. paa Luthers Tid, var ligesaa ustadicig i sin Tro som i sit øvrige Liv, og forlangte, at hans Undersætter fulde rette sig efter hans Luner. Forst udgav han et heftigt Skrift imod Luther og sit af Paven Titel af „Troens Forsvarer.“ Men da han siden blev

vred paa Paven, fordi denne ikke vilde bifalde, at han forstod sin Dronning for at ægte en Anden, af hvor han pludselig den katholiske Tro og tvang med Grusomhed Englænderne til det Samme. Heraf be-nyttede Protestanterne sig for at faa den reformerte lære indført, og under Henriks Son Edvard VI's Regering, ordnede den dygtige Arkibiskop Thomas Cranmer Kirkevæsenet. Men Edvard døde, forend han blev voren, og hans Habsøster Dronning Maria var fuld af Ærer for den katholiske Tro. Hun lob Arkibiskoppen og mangfoldige Bisper, Prester og andre standhaftige Protestanter brende, men sit herover tilnavnet "den Blodige" og døde af Grammelle over Folks Had. Under hendes Habsøster Dronning Elisabeths lange og lykkelige Regering antogte Englænderne en Troesbændelse, som stemmer temmelig nojé overens baade med Luthers og Kalvins Kerdomme; men da Bisshoperne beholdt deres store Magt, kaldtes Kirken den biskopelige. Det blev dog endnu udgydt meget britisk Blod for Religionens Skyld; thi mange Reformerte vare forbittrede over, at de Bisshopelige afsværg fra den store Simpelhed i Kirkeslægten, som Zwingt og Calvin havde indført; de kaldte sig Presbyterianer eller Puritaner og havde gansse Overvægt i Skotland. Da nu Kong Jakob I. af Skotland, som efter Elisabeths Død blev Konge over alle 3 Riger, begunstigede Katholikene, saa at disse i Irland fandt anrette et rædsomt Blodbåd blandt Protestanterne, og da hans Søn Karl I. vilde twinge Skotterne til at affaa fra deres Stikk og Troesbændelse, udbrød en blodig Borgerkrig, som endte med, at Kongen blev offentlig halszugget og Puritanernes Ansæter Oliver Cromwell ophejet til Regent. Han styrede Rigerne med Klogskab og Strenghed i 5 Aar; men efter hans Død modtog Folket igjen den henrettede Konges Søn Karl II. Ogsaa han gjorde sig forhadt, og hans Broder Jakob II. vilde atter med Magt indføre den katholiske Religion. Først da han var blevet assat, og hans Svigersøn Vilhelm af Oranien, som var

1558-
1603.

1649.

Statholder i Nederlandene, havde besteget Thronen, 1688. sit Landet Mælighed og Samvittighedsfridhed. Dog blev Katholikene i Irland endnu lange tilsidesatte og have først i vore Dage ved den store Folketaler O'Connells Bestrebelser facet lige Rettigheder med + 1847. Protestanterne.

111. I Frankrig havde Regering og Folk i flere Aarhundrede dristig modsat sig Paverne. Det var derfor naturligt, at Calvin, som var en Frankemand, sit mange tilhengere rundt omkring i Landet. Men disse Hugonotter, som de kaldtes, blev snart forfulgt af Kongerne, som troede, at de lettere kunde underkue deres Undersætter, naar de vare uvidende og slaviskindede Katholikker. Dersor understøttede Francis I. Protestanterne i Tydssland, 1515-47. ligesom de, var Kejserens Fiende, men paa samme Tid brændte han dem i Frankrig. Endnu værre gif det under hans vellystige Søn Henrik II. og hans falske og nedrige Dronning Katharina af Medici, og da hun efter Henriks Død stvrede Frankrig for sine umyndige Sønner, blev Hugonotterne ved de grusomste Mishandlinger twungne til at gibe til Baaben. Da Guiseptronningen og hendes Søn Karl IX. efter en Række af blodige Krige tilsidst mærkede, at de ikke kunde undertrykke Protestanterne med Magt, besluttede de at anvende List. Kongen sluttede Fred med Hugonotterne, gifstede sin Søster med en af deres Ansætere, Henrik af Bourbon, Konge i Navarra, og indbød alle deres Hærdinger til Bryllup i Paris, hvor de blev modtagne med storstil Venlighed og Erbædighed. Men Brylluppet blev et Blodbryllup; thi midt om Natten lod Kongen og hans Moder ringe med Slots-Klokkens, og ved dette Tegn begyndte Katholikene at myrde alle Protestantter i hele Staden. I 7 Dage og Nætter varede Blodbabet; alle Huse blev gjennemføgt af de umenneskelige Mordere; ingen Alder, intet Køn, ingen Stand blev staaret; Kongen selv fornøjede sig ved at skyde sine Undersætter, og da han havde las det den samme Udryddelse foretage over hele Landet,

23-24
August
1572.

blev der i Kirkerne afholdt Takkefest for Kjætternes Tillintetgørelse. Dette var dog for tidligt; Forselgelserne styrkede de Forsulgte i deres Tro, deres Anatal vorste, Karl IX. døde under frygtelige Samvættighedsqualer, Katholikene blevе indbyrdes uenige, og efter nye Borgerkrige besteg Henrik af Bourbons den franske Throne under Titel af Henrik IV.

1574-
1610. Af Stats-Kloftskab gik han over til den katholske Kirke, men blev derved i Stand til ved en Lov (det nantiske Edict) at staffe Protestanterne lige Rettlighed med Katholikene. Han var den viseste og bedste Konge, Frankrig har havt siden Ludvig den Helliges Dage, men blev midt under sine ødle Bestrebelser for sit Folk myrdet i sin Bogn af en Sværmer, som Man mener var tilskyndet dertil af Jesulermunkene.

XIV.

Det 18de Aarhundrede med dets 4 store Krige.

112. Det 18de Aarhundrede var i mange Henseender en markelig, men ikke just glædelig Tidsalder. Den oprigtige christelige Gudsfrugt, som havde hersket hos Protestanterne efter Reformationen, forsvandt i Aarhundredets løb stedse mere og mere, idet Guds Ord efter blev til sidesat for menneskelige Lærdomme. Dertilmod tiltog Mennesketens Kundskaber om verdslige Ting i en overordentlig Grad, især ved tydste, franske og engelske Lærdes Bestrebelser. Ved denne Oplysning blev derfor Overtroen og Bankundigheden bortryddet tilsligemed den sande Tro, og Folkes Længsel efter Frihed og Selvstændighed blev vakt; men da denne sjeldent havde sin Grund i Erkendelse af Menneskets rette Bestemmelse, var den kun en Forberedelse til den blodige Omvæltning, hvormed Aarhundredet endte, og kunde først i det 19de Aarhundrede føre til Belsignelse.

De fleste Konger og Fyrster betragtede i forrige Aarhundrede deres Lande som deres Ejendomme og ansaa det derfor for deres Pligt at udvide deres Be-

siddelser, om de end derved skulde opføre Undersæternes Liv og Lykke. Denne Hærsksyge fremkaldte i Aarhundredets Begyndelse store og ødelæggende Krige i Europa, nemlig den spanske Arvefølges Krig og den store nordiske Krig.

113. Den første af disse Krige foranledigedes af den ørgerrige, hovmodige og vellystige franske Konge Ludvig XIV., som Frankmændene kaldte den Store. Denne Konge var en Sønnesøn af den store Henrik IV. og en Søn af Ludvig XIII., i hvis lange Regeringstid Frankrig var blevet beskyret af den skøge Minister Kardinal Richelieu (Risjelius), som forsulgte Protestanterne og udvidede den Kongelige Magt. Ludvig XIV. regerede mere end dobbelt

1643-
1715. saa længe som Faderen, men var kun 5 Åar gammel, da han kom paa Thronen, hvorfør Frankrig indtil hans 23de Åar bestyredes dels af hans hærsksyge Mødre, dels af Ministeren Kardinal Mazarin, der ligesom Richelieu stræbte efter at berøve Folket al Frihed og staffe Kongen Enevoldsmagt, hvilket dog først lykkedes efter mange blodige Uroligheder. Efter Mazarins Død begyndte Ludvig strax at befri sig sine Råboer. Først vilde han berøve Spanierne

1661. Belgien, men Spømaglerne (d. e. England og Holland) forenede sig imod ham, saa at han måtte slutte Fred uden synderlig Fordel. Sidens udrustede han en frygtelige Hær for at erobre Holland og

1663. forbant sig med England og Sverrig. Men Hollænderne forsvarede sig tapvært baade til Lands og Bands og fuldkraftig Bistand af Kurfyrst Frederik Vilhelm den Store af Brandenborg og den danske Konge Christian V., hvis udmerkede Smagt flere Gange slog de svenske Blæber, samt af Spanien og Østrig. Saaledes blev Holland reddet, men Ludvig forstod ved List og Uretfærdighed at slappe sig Fordale ved Freden, og uagtet Krigen havde udplint Frankrig, tilstog dog Rigets Anseelse i høj Grad.

Den overdrevne Pragt og store Overdaadighed, som herskede ved det franske Hof, betragtedes overalt i Europa, som et Mønster for alle Regens

1679.

1685.

ter, det franske Sprog og den franske Høflighed udbredtes tilligemed de franske Moder og Skifte; og da Ludvig belønnede Skribenterne og Konstnerne, for at de skulde rose og opnøje ham, blev han næsten overalt anset for en stor Mand. Vel fremmedes Handel, Fabrikker og Haandværker under hans Regering, men Agerdyrkningen blev forsømt, Landmændene forarmede, Almuens Oplysning ringeagtet, og da Kongen, som selv aldrig havde læst et Ord i Bibelen, af sin hellige Jesuiter og overtroiske Fruentimmer lod sig indbilde, at han funde assone sine Læster ved at udbrede den katholske Tro, opnørrede han det nantiske Edikt, hvorved Henrik IV. havde beskyttet de Reformerte, og mishandlede disse med umenneskelig Grusomhed, hvorfra Folgen var, at mange Tuisinder af Landets dygtigste og flittigste Haandværkere flygtede til andre Lande. Paa samme Tid opholdede og understøttede han Tyrkerne, som angrebe Katholikerne i Østrig, ødelagde store Landstrækninger og først havde erobret Wien, som fun frelstes ved den tapre polske Konge Johan Sobiesky's Bistand.

1700.

Med det nye Aarhundrede begyndte nu den spanske Arvefølgekrig, som skulde ydmyge den overmodige Ludvig. Den svage Karl II. i Spanien døde uden胤kom; Ludvig havde ved List og Bestikkelse fået sin Sonneson Filip udnevnt til Arving af alle hans Lande. Men den tydse Kesser Leopold I. i Østrig ansaa sin Son Karl for mere berettiget til Spaniens Throne og sik England, Holland og flere Land til at forene sig med ham imod Frankrig. Saaledes udbrød da en ødelæggende Krig, som især rafede i Belgien og ved Rhinen og næsten allevegne var uehdig for de Franske. Den lille Prinds Eugen af Savoien, som ansatte de østrigiske Hære, efter at Ludvig XIV. havde forsmaet hans Fæneste, gjorde sig hersomt som sin Tids største Feltsherre og blev udmarket godt understøttet af den engelske General Marlborough. Imod disse tapre Ansørere funde de Franskes Krigskonst ikke staa sig,

og efter en Række af store Nederlag nødtes Ludvig til at bede om Fred, men hans Fjender, som varer blerne overmodige af Sejren, vilde ikke standse med Krigen. Da indtraf der pludselig Begivenheder, som frelste Frankrig. Dronning Anna i England som havde efterfulgt sin Svoger Vilhelm III., blev af fra 1701. en ubetydelig Aarsag vred paa Marlboroughs Kone, og dennes Modstandere, som nu sic Magten, ønskede Fred. Desuden døde Kesser Leopolds Efterfolger Josef, og da hans Broder Karl VI. blev Kesser 1711. efter ham, vilde de øvrige Magter ikke tillade, at han tillige sic Spanien. Saaledes opnørrede Ludvig ved Freden i Utrecht, at Filip beholdt Spanien 1713. og Amerika, imod at afsætte Belgien, Mailand og Neapel til Kesseren.

Efter denne Krig var Ludvigs Stolthed bøjet; med bitter Sorg over Frankrigs Elendighed, som han var Skyld i, døde han 76 Aar gammel. Hans胤kom var næsten gansté uddød, saa at hans Sonvens Son Ludvig XV., et Barn paa 5 Aar, kom 1715-74. paa Thronen, og nu blev Frankrig endnu slettere reguleret end under Ludvig XIV.

114. Samtidig med den spanske Arvefølgekrig begyndte den store nordiske Krig. Sverrig havde ved Gustav II. Adols og Karl X. Gustavs Sejrvindinger hævet sig til stor Magt og Anseelse. Bohus, Halland, Skåne og Blekinge vare fratagne Danmark ved Freden i Roskilde, og de frugtbare Lande ved Østersvens sydlige Kyste vare næsten alle forenede med Sverrig, hvormod Rusland gansté var udelukket fra Havet. Da nu Karl XIIs Son Karl XII. besteg den svenske Throne i en Alder af 15 1697 til 1718. Aar, troede hans Nabover, at de let kunde fratauge ham disse Lande, saa meget mere som Rygetet gik, at den unge Konge var enfoldig og uwirksom. Zar Peter I. af Rusland, Kong Frederik IV. af Danmark og Kong August II. af Polen og Sachsen sluttede Forbund imod ham. Danmark begyndte Krigens med at angribe Hertug Frederik IV. af Holsten-Gottorp, som var Karls Svoger og 1700.

haade sluttet Forbund med ham. Men Karl XII's
Fjender skulde snart erføre, at de havde taget fejl af
ham. Aldrig saa snart var Krigen erklæret, forend
den unge Konge sendte en Flaade til Øresund for i
Forening med engelske og hollandske Krigsskibe at
skyde København i Brand. Selv gik han i Spidsen
for en Hær i Land paa Skælland og vang saaledes
den danske Konge til Freden i Travendal, hvor-
ved Holstens Hertug fik store Hordede. Deraf ledde
han til Østland, hvor Jar Peter belejrede Hæftningen
Narva, og uagtet Russerne vare 10 Gange saa
talrige som de Svenske, angreb han dog strax og
vandt en fuldkommen Sejr. Karl fangede 4 Gange
saa mange Soldater som han selv havde; Resten
faldt eller flygtede. Nu kom Ruden til August i
Polen. Ogsaa han blev i en Hast overvundet
ved Floden Dyna, og Karl havde saaledes i 3 Hjer-
dingaar vdmigt 3 mægtige Konger og forbausest hele
Europa. Men herved var ogsaa hans Lykke forbi.
Da han ikke vilde nøjes med en fordelagtig Fred,
men tvertimod alle sine gamle Ministres Raad paa-
stod, at Polakkerne skulde afdætte Kong August og
vælge en anden Konge, forsatte han Kampen i Polen
og Sachsen i 8 Aar. Vel næaede han sin Hensigt,
saa at August endog blev tvungen til at lykonne den
nye Konge, som Polakkerne efter Karls Besættung
havde valgt; men imidlertid kom Russerne sig af
deres Stret. Peter erobrede de svenske Provindser
ved den finske Bugt, som han længe havde attræet,
og anlagde endog Staden Petersborg i et Morads
ved Nevas Munding. Da nu Karl endelig bød op
for at gaa imod Russerne, lod han sig af Kosak-
kerne i Ukraine forlede til først at drage ind i dette
af Skov og Morader opfyldte Land, og uagtet
han med beundringsværdig Kraft satte Mod i sine
folk ved at dele alle deres Besværigheder, saa at
han ofte gik i Vand og Dvnd til midt paa Lvet
og taalte baade Kulde og Salt, blev Hæren dog
omslidt udmattet og forsigt, og tilstdt maatte de
tapre Svenske ganste busse under for Overmagten i

1703.

det frygtelige Slag ved Poltava. Karl, som var
saaret, undkom med Mod tilligemed en siden Hob til
den tyrkiske Grænde. Tyrkerne behandlede den be-
rumte Helt med stor Erbødighed, og Sultanen sendte
ham baade Penge og Levnetsmidler i Mengde. Men
Karl besluttede med sin sædvæntige Halsstarrighed,
at han ikke vilde drage bort, forend han kunde føre
en Hær midt igennem Rusland. Ved List og Be-
stikkelse fik han virkelig Sultanen til at angribe
Jaren. Denne trængte for hurtig ind i Fjendens Land
og blev indslutet med sin hele Hær. Men hans
Gemalinde Katrina bestak den tyrkiske Feltherre
og reddede Russerne. Da Karl efter 5 Aars For-
løb endnu forblev i Tyrkiet, besalede Sultanen, at
han skulde jages bort med Magt; men Karl modsatte
sig med sine saa folk den hele tyrkiske Armee og blev
først efter en rasende Modstand fangen. Der forløb
endnu næsten et Aar, inden han vilde reise hjem;
men da han fik Efterretning om, at Sværtig var
haaadt betrængt af Fjenderne, red han i 14 Dage
280 Mile gennem Ungarn, Østerrig og Tyskland
og kom til Stralsund, som de Danske og Preusserne
belejrede. Frederik IV. havde nemlig ligelom Jaren
benyttet sig af Karls forunderlige Nolen i Tyrkiet
til at begynde Krigen paa Ny. Vel sejrede den
tapre svenske General Magnus Stenbock ved
Helsingborg og siden ved Gadebusch; men da han i
Lønning i Slesvig havde maatte overgive sig med
sin Hær, og de Danske harde vundet 2 store Sejre
til Søes, forenede baade Preussen og England sig
med Karls Fjender.

1709.

Fra Stralsund, som maatte overgive sig, sejlede
Karl under mange Farer til sit ulykkelige Rig; men
i Stedet for at afhjælpe Folkets Elendighed ved at
trachte efter Fred, besluttede han at angribe Norge.
Men ved Nordmændenes Tapperhed og den danske
Sohelt Tordenskjold's Kærlighed blev han nødt
til at vende tilbage med Uforrettet Sag. Næste Aar
drog han attet til Norge og belejrede Frederiks-
halds Hæftning. Ogsaa her var Lykken ham imod.

1714.

En talrig Hær, som han havde sendt over Øjergene til Trondhjem, omkom paa det Onkeligste af Hunger og Kulde. Karl selv var nærværet at erobre Fæstningen, da han en Søndag Aften blev dræbt af en 1718 den 11. Decbr. sjældlig Kugle. Uagtet Karl XII. var en stor Helt af edel Tænkemaade, blev han dog ved sin Egensindighed og Forvovenhed en Uløkke for sit Folk. Men hans Bedrifter ville stedse leve i de Svenskes Minne og opflamme deres Mod i Færens Dage.

1721. 115. Ved Freden i Frederiksborg maatte Karl XII's Søster affaa Toldfriheden i Øresund, som Christian IV. havde tilstaaet Sverrig 1645. Zaren i Rusland vilde ikke lade sig nøje med mindre end de trugbare svenske Provindrider Ingemanland, Estland, Öland og en Del af Finland og tvang ved grusomme Ryertog Sverrig til ved Freden i Nykøbing at tilstaa ham alle hans Fordringer. Peter havde saaledes den største Fordel af Krigen. Han lod sig fra den Tid af kalde Keiser og har formedelst den Dygtighed og Kraft, hvormed han optugtede de raa Russere og tvang dem til at efterligne Europas dannede Folk saaet Navn af den Store. Virkelig har han først givt Rusland til et mægtigt og ansætt Rige. For Resten var han selv raa, grusom og øste troless. Han Gemalinde Katrina, af Godeslæn svenska Bondepize, som han ægtede, efter at han skammeligt havde mishandlet sin første Dronning, havde megen Magt over ham og fulgte ham i Regeringen. Peter den Store havde bestemt, at Kejseren i Rusland altid funde ubrygning hvem han vilde til sin Efterfølger. Dette gav Anledning til mange blodige Omvälvninger ved det russiske Hof. Desvagtet tiltog Rigets udvortes Anseelse ved heldige Krigsmed Tyrkerne, som maatte affaa den ene Brovinds efter den anden, og Kejserinde Katrina II., som lod sin Mand Peter III. af Holsten-Gottorp myrde, sik paa en uretfærdig Maade det uløkelige Polen, som var svækket ved indvortes Uenighed, 3 Gange delt, saa at den største Del af Landet

forenedes med Rusland, og Resten kom under Østerrig og Preussen.

116. I Midten af det 18de Aarhundrede udbrød den tredie store Krig, som efter den Tid, i hvilken den varede, kaldtes Syvaarskrigen. Vi have forhen omtalt den store Kurfyrste Frederik Wilhelm af Brandenburg, som tillige var 1640-88. Hertug af Preussen. Han var en Hader for sit Folk og gjorde sit Rige til det mægtigste i Tyskland næstester Østerrig. Hans Son Frederik I. antog Titel af Konge af Preussen. Dennes Son Frederik Wilhelm I. var en haard og streng Mand, 1713-40. men forstod ypperligt at exercere sine Soldater og at fulde sit Skatsammer; og da Hær og Folk i den Tid overalt antog, at Penge og Armeer kunde udrette Alt, var Preussen efter hans fredelige Regering mægtigere end nogensinde før. Denne Anseelse blev i høj Grad forsøgt af hans Son Frederik II., der 1740-86. baade som Fæltherre og som Regent blev anset for et fuldkommen Mønster og derfor ogsaa kaldtes den Store. I sin Ungdom maatte han doje Meget af Haderens Haardhed, da han ingen Lust havde til Exercitisen, men derimod elskede fransk Digtekunst og Bidenskab, som Frederik Wilhelm forsagtebe. Han forsøgte endog at flygte, og var nær blevet henrettet, da Planen blev opdaget. Da han 28 År gammel havde tiltraadt Regeringen, deltog han først i den østrigiske Arvefolge-Krig, som flere Magter sorte imod Karl VI's Datter Maria Theresa for at dele de Lande, hendes Hader havde efterladt hende. Frederik sejrede i flere Slag, hvor han selv anførte sine Tropper, og erhvervede sig det Meste af Slesten. Men da Maria Theresa ved de trofaste Ungarerhs Hjælp havde sejret over sine andre Hænder og saaet sin Mand Grants I. udnevnt til Tysklands Keiser, sik hun den russiske Kejserinde Elisabeth, den franske Konge Ludvig XV., samt Kurfyrsten af Sachsen og Kongen af Sverrig til at forene sig med hende imod Frederik, paa hvem

de alle vare misundelige. Saaledes udbrød Syv
1756—63. aarskrigen.

1757. 117. Frederik begyndte med i en Hast at omringe hele Sachernes Armee, som ved Hunger blev nødt til at overgive sig. De østrigiske Hære, som mest ansortes af den duelige General Daun, stræbte efter at bevare det gode Navn, de havde erhvervet sig under Eugen, men Frederik sejrede dog næsten altid over dem. Ved sin Kjælhed og sit milbe Wæsen gjorde han sig i høj Grad elsket af sine Officerer og Soldater og indgåd dem Mod og Standhaftighed. I Slaget ved Prag var en stor Del af Preussernes Hær allerede ødelagt og Resten i Begreb med at flygte. Den 73 Aar gamle General Schwerin rev en Fane fra en flygtende Frederik, tilraabte sine Folk: Fremad, mine Børn! syrtede sig ind blandt Fjenderne og bragte dem til at vige, men blev selv gjenemboret af flere Kugler. I Slaget ved Kolin blev hele Frederiks Hær uagter hans egen Tapperhed næsten tilintegjort af en dobbelt saa stor østrigisk Hær, og det saa galt ud for Preussen, da Russerne og de Franske hører fra sin Side rykkede frem med 100,000 Mand. Men de Franske vare daarligt ansortet, da den velflyttige Ludvig XV des Frille, Madam Pompadour, som styrede Frankrig, kun undævnede dem til Generaler; der havde indsmigret sig hos hende. En af disse blev i Gotha, hvor han og hans Folk just skulde til at spise, saa forstørret ved nogle preussiske Rytters Ankomst, at han over Hals og Hoved flygtede med sin Hær og overlod det vel besatte Vorb samtid alle sine Ejendomme og hele sit Folge til Fjenden. Kort efter vilde Fransmændene hævne sig over denne Skam og omringede ved Rosbach Kongen, der kun havde en Trediedel saa mange Folk som Fjenden; men Frederik vandt ved sine snilde og rafte Bevegelser en fuldstændig Sejr, sangede en stor Stare og satte en saaban Strek i de Øvrige, at Nogle først standfæste deres Flugt ved Rhinen. Mere Umage havde han med at værge sig mod Russerne, som trængte ind i Østpreussen og Brandenborg og

rasede værre end glubende Dyr. Vel slog han dem i det blodige Slag ved Jorndorf, men da Østrigerne havde adsplittet hans Hær ved Hochkirchen og siden i Forening med Russerne overvundet ham ved Kunnersdorf, hvor hans Liv var i første Fare, blev endog Hovedstaden Berlin besat af Fjenden, og Frederik, som nu manglede baade Folk og Penge, væntede flere Gange paa at dræbe sig selv. Men hans trofaste Folk, som under de store Trængsler beholdt Tilliden til ham og villig bar alle Savn, reddede ham fra Fortvivelse; han vandt endnu nogle store Slag, og imidlertid foregik der en Forandring i Rusland, som støttede Preussen en hederlig Fred. Frederiks bitræste Fjende, Kesserinde Elisabeth døde, og hendes Søstersøn og Esterfolger Peter III. 1762. var saa stor en Beundrer af Preussens Konge, at han ikke blot strax sluttede Fred med ham og tilbagegav ham det Grobrede, men endog lod en Armee forene sig med hans. Vel blev Peter, som forhen er fortalt, samme Aar assat og myrdet, men Katrina II. 1763. stadsfæstede Freden, og de andre Fjender fandt sig da ogsaa i at tiltræde den. Krigen havde saaledes Ingen gavnnet og bragt alle tydste Lande i Glendighed. Men nu var det især, at Frederik viste sine store Egenskaber Ved en streng Husholdning og en klog Anvendelse af Statens Indtægter ophjaldt han i saa Aar de ødelagte Provindser; ved utrættelig Virksomhed og redelig Omsorg for Alt, hvad han ansaa for Folkeets Læv, stræbte han at være sine Undersætters Fader; og uagtet han ikke spurgte Folket til Raads, uagtet han ringeagtede sit Modersmaal og var ilqeaghblig for sine Fædres Tro, blev han dog elsket af sit Folk og beundret af hele Verden; thi hans Grudcænninger tilhørte den Tidsalder, hvori han levede. Derfor forsøgte flere Regenter i den Tid at tage Frederik „den Eneste“ til Myster; men da de oftest savnede hans faderlige Sind og ikke agtede enhver Nations Ejendommelighed, savnede de ogsaa hans Lykke.

- 1765—90. 118. Saaledes bragte Kejser Josef II. af Østerrig, der ved voldsomme og ubefindige Love vilde indføre Forbedringer i sine Lande, Nederlænderne til at gjøre Opstand, og Ungarerne truede med det Samme. Hans mange Bestræbeler for Religionsfriheden forbitrede Katholikene og tilfredsstillede dog ikke Protestanterne, og saaledes gif det ham næsten i hele hans Regering, hvorfor han ogsaa sagde, at der burde sattes paa hans Grav: Her hvoller en Fyrste, hvis Hensigter alle vare gode, men som havde den Ulykke, at de alle mislykkes. — Ikke bedre gif det Ministeren Bombal, som paa samme Tid flyede Portugal og gif endnu voldsommere frem end Kejser Josef. Han fordrov de mægtige Jesuitermunk og sit Paven til at opheve deres Orden; men hans øvrige Foranstaltninger tilintetgjordes, saasnart han var affedtget. — Det Samme var, som vi vide, tilfældet her i Danmark med den tydste Minister
- 1750—77. 119. rede Portugal og gif endnu voldsommere frem end Kejser Josef. Han fordrov de mægtige Jesuitermunk og sit Paven til at opheve deres Orden; men hans øvrige Foranstaltninger tilintetgjordes, saasnart han var affedtget. — Det Samme var, som vi vide, tilfældet her i Danmark med den tydste Minister
- 1771—72. Struensee's Forbedringer, der alle ophævedes efter hans bratte og blodige Falb.

119. Frederik den Store og de Regenter, der toge ham til Münster, indbilda sig, at de alene vidste, hvad der hente til deres Undersatters Bedste. Men nu begyndte Folkenes Lyst til Frihed og Selvstændighed rast at vaagne tilliggemed den omtalte Oplysning om de nordiske Ting, og denne Frihedsaand blev i høj Grad næret ved den amerikanske Frihedskrig.

Medens Dronning Elisabeth regerede i England, havde den hælle Sommand Walther Raleigh opdaget Virginien i Nordamerika. I det følgende Aarhundrede, da Religionsstridigheder og Borgerkrige plagede England (Pag. 106), droge mangfoldige engelske Familier til Nordamerika, hvor de nedsatte sig paa Kysten, opbrænde Skovene, opdyrkede Jorden, forsøksdese sig mod de vilde Indføde og efterhaanden anlagde talrige Stæder. Ogsaa Hollænderne og Hydskere anlagde Kolonier, men de erkendte alle den engelske Konge for deres Herre og sit af ham Ret til i ethvert Landstak at bestyre deres egne Anliggender og kun svare Afgifter til deres egne For-

- nsdenheder. Da nu Engländerne som Frederik den Stores Bundsforvandte i Syvaarskrigen havde forsvarer Kolonierne imod Frankrigsbene, som ved den Lejlighed mistede Kanada og flere Besiddelser, begyndte de at anlægge Fabrikker og nødte dem til at fåske alle fremmede Varer af Nederlandets Købmænd. Herved over blev Amerikanerne forbitrede og forlangte med Grund, at naar de skulde bære Undersatternes Byrder, maatte de ogsaa have deres Rettigheder og navnlig sende Repræsentanter til Parlamentet i England. Mange Statsmænd og Skribenter i England selv gav Amerikanerne Medhold og bestyrkede dem i deres Modstand mod Regeringen. Til sidst da Engländerne havde spærret Boston's Havn og besat Staden med Tropper, traadte Kolonierne Repræsentanter sammen i en Kongres i Filadelfia og forpligtede sig til ikke at handle med England, hvorefter den engelske Regering erklærede dem for Oprørere og sendte tydste Lejetropper over Havet. Til Lykke for Amerikanerne, som nu erklærede sig uafhængige, havde de fra Krigens Begyndelse af en fortæffelig Ansøger George f. 1732, Washington, der uagtet han i Forstningen var daarligt understøttet af Kongressen og fandt megen Modstand blandt de forsagte og egennytige Borgere, dog aldrig tabte Modet. Bel blev han flere Gange slaaet af den overlegne og velovede Fjende, men han gjorde altid den tapræste Modstand, og da først en hessisk og siden 2 større engelske Hære maatte overgive sig som Krigsfanger, fattede Folket Haab om Sejr, og dette Haab steg, da Frankrigs Konge af Amerikas Gesandt, den berømte Bogtrykker Benjamin Franklin, og af den offentlige Mening hos det franske Folk lod sig bevæge til at slutte Forbund med de forenede Stater. Ogsaa Spanien og siden Holland forenede sig mod Engländerne, og skjænt disse i den Søkrig, som nu udbrød, vandt store Sejre, erobrede mange franske og spanske Øer i Vestindien og med stor Duglighed og Lykke forsvarede Fæstningen Gibraltar, som Spanierne af al

1774.

1776.

1732.
1799.

1782.

Magt angrebe baade til Lands og Bands, saa maatte de dog erkende, at det ikke kunde nytte dem at fortsætte Krig'en i et saa langt bortliggende Land. De sandt sig da i at sluite Fred, først med Amerikanerne, der erkendtes for frie og selvstændige Stater, siden i Versailles 1783) med Frankrig og Spanien, som sik nogle engelske Kolonier, samt med Holland, der kun havde Tab af Krig'en. Fra den Tid af havde de forenede Stater i Nordamerika i høj Grad udvidet deres Magt og Betydning. Det oprindelige Land er blevet opdyrket, store nye Landstrækninger erhvervede, Handel og alle Næringsvæsen have blomstret, og den demokratiske Forfatning har udviklet sig saaledes, at mangfoldige Europæere have forladt deres Fædreland for i den nye Verden at finde den Frihed og Lykke, som de savnede i Hjemmet.

120. Endskønt Engländerne havde mistet saa store Besiddelser og anvendt uhyre Pengesummer paa denne Krig, tiltog dog just fra den Tid af deres Indstykke i Europa og deres Herredomme i alle Verdens Have, ikke blot fordi deres Somagt havde indlagt sig Heder og Anseelse i Krig'en, men især fordi deres Handel mægtigt udvidedes, fornemmelig i Østindien, hvor et Selskab af engelske Kjøbmænd ved en Række af heldige Foretagender mod de indiske Hyster erhvervede sig store og rige Lande. Det havde Frankmændene længe for den amerikanske Krig stræbt at indskrænke Engländernes Magt i Indien, og ved deres Understøttelse gjorde den mægtige og snilte Hyder Ali, som havde opfasket sig til Konge i Mysore, i lang Tid tapper Modstand imod dem. Men da Frankrig efter Freden 1783 tabte sin Magt i Indien, maatte Hyder Alis Son og Efterfølger Tipu Saib sluite Fred, og da han siden etter angreb sine havsbyge Øjender, blev han flere Gange slægt, mistede mange Lande, og til sidst blev hans Hovedstad Serangapatnam tagen med Storm, han selv dræbt, og hans Rige delt mellem Engländerne og deres Bundesforvante i Indien. I vojt Aarhundrede har ogsaa Maratternes store

1799.

Rige maatte underkaste sig, saa at Engländerne nu herske over 150 Millioner statsfuldige Østater. De behandle dem nu med større Menneskeskærlighed end forhen og fræbe ved Missionærer at bibringe dem Christendom og aandelig Dannelsel.

XV.

Den første franske Revolution. Napoleon.

121. Den Oplysning og Længsel efter Frihed, som udbrødte sig hos Europas Folk i det 18de Aarhundrede, frembragte hentimod Aarhundredets Slutning den store Omvæltning, som kaldtes Revolutionen. Dristige Strihenter gjorde Borgerne opmærksomme paa den Undertyrkelse, de saa lange havde taalt, men den nærmeste Anledning til Revolutionen gav den Pengetrang, som fulgte af Ludvig XIVdes Egerrighed og Herstslyge (113) og blev forsøgt under Ludvig XVdes lange og jammerlige Regering. 1715—74. Da han var død i sine Synder, havde Skatkammeret en Gæld af mange tusinde Millioner Rigsdaler, der hvert Aar blev større. Hans Sønneson Ludvig XVI. var godmodig og svag og lod sin stolte og ødsle Dronning Maria Antoinette og sine Hofmænd raade. Da den amerikanske Krig havde forsøgt baade Gælden og de frie Ideer, sammenfalde Regeringen i sin Forlegenhed Notablernes Forsamling, der bestod af Aristokrater. Disse vilde ikke give Slip paa deres Privilegier og bidrage til at lindre Landets Nød, og da Medlemmerne af den øverste Domstol, Parlamentet, som ikke vilde besvige sine Skattekuldg, vare blevne forviste, og dette vakte almindelig Misfornøjelse, maatte Kongen sammenkalde Rigsfæsterne. Disse, som ikke havde været samlede siden 1614, kom nu til at bestaae af 300 Adelige, 300 Gejstlige og 600 Borgere, og aabnede deres Forsamling i Rejsdensstaden Versailles d. 1 Maj 1789. Men Borgerne kom strax i Strid med de andre Stender og erklærede sig til sidst for Folkets rette Repræsentanter (National-

1787.

forsamling). Kongen lod deres Forsamlingssal lukke, men de samledes da i et Boldhuus, tilsvore hverandre, at de ikke ville adskilles, førend de havde giengivet Folket deis gamle Rettsigheder, og den vel-talende Grev Mirabeau, som havde forenet sig med Borgerne, sagde til Kongens Sedebud, der besølede dem at gaa fra hverandre: "Sig Deres Herre, at vi ere her efter Folgets Befaling, og at vi ikke funne drives bort uden ved Vajonnetter!"

122. Kongen turde ikke længere modsette sig og raadede selv Adelen og Gejstligheden at forene sig med den tredie Stand, som nu havde sejret. Men de forstækkede Aristokrater sat Kongen til at falde Tropper til Verfailles og forvise Finansministeren Necker, som Folket stoede paa. Da dette blev bekjendt i Paris, drog Bøbelen, som ophidsedes af Folketalerne, støjende gennem Gaderne, bemægtigede sig en Mængde Vaaben og stormede Bastillen, et besættet Slot, der var brugt til Fængsel. Kommandanten og nogle Soldater blev myrdede, og hermed var den blodige Revolution begyndt. Thi nu vare Lov og Orden forsvundne baade i Hovedstaden og i Provinderne. Adelens Slorte blev plundrede og brændte, mange Aristokrater ustraffet myrdede, og Bonderne holdt op med at frare Afgifter. I Stedet for at give nye og bedre Lovs begyndte Nationalforsamlingen med at erklære, at alle Menneske havde Ret til Frihed og Liqhed. Herved bestyrkedes Bøbelens Tyranni, som nu afsløste Kongens og Aristokraternes. Kongens Slot blev stormet, og han blev tvungen til at flytte til Paris tilligemed Nationalforsamlingen. Frankrig blev erklæret for et indskrænket Kongedømme; men da Kongen havde forsøgt at flygte og derfor blev bevogtet, sammentraadte en lovgivende For-sam-ling, som forelsigt fratog ham Magten og indkalde et Nationalkonvent, der skulle give Frankrig en republikansk Forfatning. Imidlertid vedblev Bøbelen at rase og blev bestandig op-hidsset af de ivrige Republikanere (Jacobinerne), som holdt idelige Sammenkomster. Det kongelige Slot

i Paris blev stormet og ødelagt, og 5000 Mennesker, hvoriblandt den trofaste Sveitsergarde, nedhuggede. De Adelsmænd og Gejstlige, som ikke godvillig vilde give Slip paa deres Godser og Indtægter, blevе forfulgte. Prindserne og mange andre af de fornemme vandrede ud og ophidsede Preussen's Konge og Østerrig's Kejser til at falbe ind i Frankrig, hvorfor Nationalforsamlingen twang Kongen til at erklære dem Krig. Og nu blev alle de, som varer misstænkte for at være Aristokrater, fængslede, og da Fængslerne vare fulde, lod den blodtörstige Abvakat Danton, som var blevet Minister, og hans ligesindede Venner de fleste af dem myrde paa den uretfærdigste og grusomste Maade.

Septemb.
1792.

123. Nationalkonventet begyndte sin Virksomhed med at erklære Frankrig for en Republik og afskaffe Christendommen og den christelige Tidsregning. Derefter blev den ulykkelige Ludvig XVI. 22. Sept. anklaget som Landsforræder, dømt til Døde og hals-hugget. Nu opkom der Strid iblandt Konventet, da Jacobinerne paastode, at de mest oplyste og maade-holdende Medlemmer (Girondisterne) skulle udstodes. Dette satte de også igennem ved at smigre for Bøbelen. Landets dygtigste Repræsentanter, Frihedens oprigtigste Venner, blev nu fængslede og henrettede, og Jacobinerne Hovedmænd, Robespierre, Danton, Marat, og andre Blodmænd udfendte Armeer, som paa den rædsomste Maade ødelagde de Stæder og Provinder, som modsatte sig deres Tyranni. Denne Rædselsregjering, under hvilken mange tusinde Mennesker (hvoriblandt Dronningen og Kongens Søster) blev henrettede, varede et helt Aar. 1793—94. Da begyndte Jacobinerne at anfalde hverandre indbyrdes, og da Robespierre og mange af hans tilhængere vare henrettede, overgav Konventet den udøvende Magt til 5 Direktører, som regjerede i 4 Aar. 1795—99.

124. Hvad der dengang reddede Frankrig, var især den farlige Krig, som blev det paasort af Nasboerne, thi Faren frembragte Enheds og kraftig Virksomhed hos Folket. Østerrigerne og Preusserne havde ikke været heldige og maatte trække sig tilbage,

de Franske trængte endog ind i Belgien og Tyskland, og uagtet Englænderne efter Kongens Henrettelse erklærede dem Krig og sat en stor Forening af alle Frankrigs Nabøer bragt i stand imod Republikken, beholdt denne dog Sejren næsten overalt; thi Folket væbnede sig i Masse. Toulon, som havde overgivet sig til Englænderne, blev tagen tilbage, Belgien og Holland blevere erobrede, og allerede 1795 maatte Spanien og Preussen slutte Fred i Basel. Holland blev en Republik i Forbund med den franske, og denne erholdt Preussernes Lande vest for Rhinen.

1795. 125. Krigens dannede udmærkede Fælherrer, saasom Dumouriez, Jourdan, Michelet, Moreau; *) men de blev alle fordunklede af den unge Napoleon Bonaparte. Han var født paa Corsika 1769, opdragen i Kadettsolen i Brienne og havde som ung Artilleri-Officer udmerket sig ved Toulons Indtagelse. Siden dæmpede han med Tapperhed og Klogskab en Opstand i Paris og blev derfor Overgeneral over den Hær, som blev sendt mod Sardinerne og Østrigere i Italien. Her udførte han i et Par Aar de største Bedrifter, erobrede forskellige Lande, som forenedes med Frankrig, fratog Østrigere Lombardiet, som blev gjort til en Republik, beryvede de smaa italienske Hyrster en utrolig Mengde Konstskatte, som han sendte til Paris, om-dannede Venetius og Genuas Republikker; og da vaar samme Eid General Moreau angreb Østrigere i Tyskland; maatte Keiseren slutte Fred i Campo Formio og aftage Lombardiet og Belgien.

1798. Derefter foretog Bonaparte med en stor Flaade og Hær et mærkelig Tog til Egypten, hvor han vilde stade Englænderne ved at tilintetgiøre deres Herredømme i Middelhavet og, om muligt, angribe deres Lande i Østindien. Han landede ved Alexandria, forsikrede Egypterne, at han tilbad Mahammed, som efter store Trængsler i Ørkenen til de gamle Pyramider ved Nilen og overvandt her Mammeluferne,

*) Udt. Dymurie, Gjurdang, Vissegry, Moro.

som dengang beherrede Landet. Men imidlertid havde den udmærkede engelske Admiral Nelson udenfor Abukir aldeles slaet og ødelagt den franske Flaade. Tyrernes Sultan tiltraadte det andet Forbund med Frankrig, som England, Rusland, Østrig og flere Magter stiftede, og Egypterne gjorde flere Gange Opstand. Bonaparte gif ind i Syrien, men blev her med stort Tab slaaet tilbage ved Akre (Det gamle Biolomais), som Tyrkerne ved Englændernes Hjælp heltemodigt forsvarede. Da nu Pesten udbredt blandt Tropperne, og der kom Efterretning om, at de Franske, som havde erobret det Meste af Italien, med stort Tab vare blevne uddrevne igjen af Russerne og Østrigere, lede Bonaparte tilbage til Frankrig for at sætte sig i Spidsen for Hæren og Staten.

1799. 126. Direktørernes Regjering var forhadt og sit Skyld for Armeernes Uheld i Italien. Bonaparte sit nu ved Magt og lyst en ny Regjering opretter, hvilken han selv forestod som Konsul. Derefter foretog han et hjælt og lykkeligt Tog over Alperne, slog Østrigere ved Marengo og tvang dem til at slutte en Fred i Lunéville, hvorved Frankrig sit alle tydse Lande vest for Rhinen. Englanderne havde imidlertid flere Gange slaet de Franske til Søs og tvunget dem til at forlade Egypten. Konsulen sluttede da Fred med dem i Amiens; men ingen at Varerne agtede at holde den længere end den var nødt til, og Krigen begyndte paa Ny.

1800. 1801. Under Rødselsregjeringen havde Frihedsmændene i Stedet for den katolske Gudstjeneste indrettet en latterlig og gudsbespottelig Tilbedelse af Hornuften. Robespierre lod Konventet offentlig erkære, at der var et højeste Væsen og et evigt Liv. Trangen til Religion var nu etter vaagnet, og Bonaparte indførte paa Ny den christelige Gudsdyrkelse. Paa samme Eid som Toget til Egypten gif for sig, havde de Franske bemægtiget sig Rom, oprettet en Republik og ført den gamle Pave Pius VI. til Frankrig, hvor han døde. Hans Eftersølger Pius VII. sit ved Russernes Sejre, etter Herredømmet i Rom, og

Bonaparte forsonede sig nu med ham, imod at han afgodt Herredømmet over Gejstigheden og Undervisningen i Frankrig til Konfisen.

127. Bonaparte havde indført Orden og Lovelighed i Frankrig og var deraf i Begyndelsen agtet af Alle. Men nu begyndte han at undertrykke Friheden, hvorfor ogsaa mange af de gamle Frihedsmaend trægtede ham efter Livet. Disse Anslag, som alle mislykkes, benyttede hans Tilsængere til at hæve ham, og i Aaret 1804 blev han udraabt til Kejser under Navn af Napoleon I. og salvet af Paven. Mange af Kongedømmets gamle Indretninger, saasom Arvedøl, Rang og Titler, blevet 1806. efter indførte tilgesom ogsaa de christelige Tidsregning; Folks republikanske Retigheder forsvandt, og Trykfreiheit indfrænkedes. Men Handel og alle Haandværker trivedes, Velstand sporedes efter alle vegne, prægtige Bygninger opførtes, Videnskaber og Kunster bestryedes, og de Fleste fandt sig godt i, at Landet styredes af en Despot, thi han var ikke blot en magelsv Fæltherre, men ogsaa en klog og hvidig Regent.

128. Kejser Napoleon, som tillige lod sig krone som Konge i Italien, sik snart nok at bestille for 1805. at værge sig mod sine Fjender. Den engelske Minister Pitt sik nemlig Ruslands og Østrigs Kejser og Sverrigs Konge til at støtte det 3dje Forbund mod Frankrig. Men Napoleon gik i en Hast over Rhinen med sine tapre Hære. En stor østrigsk Armee blev slaaet af General Ney, og maatte overgive sig ved Ulm, og snart efter blev baade Østrigernes og Russernes forenede Styrke aldeles overvundne af Napoleon selv i det blodige Slag ved Austerlitz, hvorefter Russerne maatte drage hjem, og Østrigerne ved Freden i Pressborg aftaae betydelige Lande til Kejseren og hans Bundsfærendie i Tyskland. Neapel og Holland blev med Magt og List bevaegede til at modtage Napoleons Brødre til Konger, og fort efter blev hele det tødske Rige oplost, den tødske Kejserværdighed fratagen fra kongen II. af Østrig,

og et Forbund (Rhins forbundet) oprettet af de sydtyske Fyrster, der nu stode under Napoleons Overherredømme.

129. Preussens Konge blev bange for Napoleons begjærlige Hensigter og forenede sig med hans Fjender. Men Napoleon lod ikke længe vente paa sig; den preussiske Hær blev slaaet og adspaltet ved Jena;

1806.

Lands stærke Festninger overgave sig uden Modstand, Kongen flygtede til Königsberg og søgte Hjælp hos Russerne, Napoleon drog ind i Berlin, ophidsede Polakkerne til Kamp ved at love dem Frihed, slog ved deres Hjælp af de tapre Russer og tvang ved Freden i Tilsit Preussens Konge til at aftaae over Halvdelen af sine Lande, hvoraaf Kongeriget Westfalen blev oprettet for Napoleons tredie Broder.

1807.

130. Kejser Alexander af Rusland for 1801-25. enede sig nu nu nojere med Napoleon for ved hans Hjælp at udvide sit store Rige i Syd og Nord (Finland) og i Forbindelse med ham beherre Europa's Fastland. Kun England lod sig ikke fræmme og beholdt Herredømmet over Havet. Vel havde Rusland, Sverrig, Danmark og Preussen for at beskytte deres Søhandel fornyet den saakaldte befæbne de Neutralitets Forbund, soin de havde indgaaet under den amerikanske Krig; men Nelson ødelagde i Slaget i Skagerræk 2 April 1801. svarede sig heltemodigt, og Sverrig og Preussen tiltraadte, som ovenfor er omtalt, det tredie Forbund mod Frankrig. Efter Tilsitfreden vilde Napoleon have alle Fastlandets Magter til at lufse deres Havne for Englandske Skibe. For at forebygge dette var det, at Englands Regjering ved at bombardere København tvang de Danske til at udlevere deres prægtige Glaade, uagtet de aldeles ikke havde Krig med England. Nu blev Engländerne virkelig udelukte fra Havnene; den sivindende Gustav IV. af Sverrig, som vedblev at bekrefte Napoleon, blev affat af Folks Stender, og hans Farbroder Karl XIII. antog ej længe efter den franske General Bernadotte 1809 (Karl XIV. Johan) til Thronfælger. Hanse-

Septemb.
1807.

stæderne og flere tydste Lande blevé indlemmede i Frankrig, men England beholdt dog Magten tilføjes, gjorde Grobringer i de andre Verdensdele og undersøttede kraftigt Frankrigs Hjender i Portugal og Spanien.

1809.

1811.

1812.

131. Portugal havde ikke villet afbryde Handelen med England, hvorfor Napoleon afsatte Kongen, der flyttede til sit Land Brasilien i Sydamerika. I Spanien var Kong Karl IV. ved en Opstand blevet nødt til at aftaa Regeringen til sin Son Ferdinand VII. Napoleon sik ved Trusler og Vist begge Konger til at overgive ham Magten, hvorefter han gjorde sin Broder Josef i Neapel til Spaniens Konge. Men de stolte og kjælle Spaniere gjorde snart Opstand ved Englands og Portugals Hjelp og myrdede mange Frankmænd. Napoleon gik nu med en stor Hær ind i Landet, slog Spanierne og fortrængte Engleterne. Østrigs Kejser, som indsaa, at hans Rige var i fare, begyndte atter Krig med Frankrig. Men Napoleon ledede uden Ophold til Donau, vandt flere blodige Slag og trang Kejseren til en ydmygende Fred i Wien. Derefter gistede han sig med Kejser Frans' Datter, efter at han havde skiftet sig ved Kejserinde Josefine, og opnaaede Alaret efter sit Ønske, at faa en Son, som kunde arve hans unaadelige Magt.

132. Napoleon stod nu paa Magtens højeste Trin, men var tillige nær ved sit Fal. Da Kejser Alexander ikke vilde opgive sin Selvstændighed og afbryde al Handel med England, men tværtimod forbant sig med England og Sverrig (som sit Østie om Norge), drog de Franskes Kejser med en halv Million Krigere ind i Rusland og besatte den gamle Hovedstad Moskou. Men da denne Stab blev brændt, og Indbyggerne flygtede, medens en haard og tidlig Vinter gjorde Landet øde, nødtes de Franske til et Tilbagetog, paa hvilket Hunger, Kulde og Hjendens idelige Angreb paa den rødhomste Maade ødelagde næsten hele Armeen. Napoleon ledede til Paris og udstrev en ny Hær, mest af ganske unge Mennesker. Preusserne forenede sig nu igjen

med Russerne. Vel sejrede de tapre Franske stede Gange, men da ogsaa Østrigerne traadte over til deres Hjender, lede de et afgørende Nederlag ved Leipzig; og da den engelske Feltherre Wellington (som havde hjulpet Spanierne med atter at forlade de Franske) kom til med sin Hær, og der i Frankrig selv var mange Misfornøjede, maatte den store Kejser nedlægge Regeringen og drage til den lille Ø Elba, som hans Hjender tilstode ham.

1813.

133. I Frankrig fulde nu Alt igjen vende tilbage til den gamle Tilstand. Den henrettede Konges Broder Ludvig XVIII. blev indskænket Konge, sluttede Fred med alle Frankrigs Hjender og aftod alle Grobringer. En Kongres af Fyrster samledes i Wien for at ordne Tydklands og Europas Anliggender efter den store Forstyrrelse og give Regenterne ligesaa mange Undersætter, som de forhen havde haft. Volkerne bleve ikke frie, men kom for Størstedelen atter under Rusland. Pave Pius VII., som haardnakken havde modsat sig Napoleon og dersor var holdt fangen af ham, sik sit Land og sin Magt tilbage. De tydste Folk maatte lade sig noje med Lovsæter om friere Forsatninger og Trykkesfrihed.

1814.

Men imidlertid sik Napoleon paa Elba Efterretning om, at Frankmændene atter var misfornøjede med deres Tilstand. I Spidsen for nogle saa hundrede Mand landede han i Frankrig, lovede Folket Frihed og Soldaterne Hæder, og da alle de Armeer, som sendtes ud imod ham, gik over til deres tilbedte Kejser, funde han atter holde sit Indtog i Paris. Men Kejserdommet varede dengang kun 100 Dage; Napoleon havde, ligefom Ludvig XVIII., "Intet lært og Intet glemt" i sin Ulykke; han vilde ikke give Folket en demokratisk Forsatning, og da hans forsækkede Hjender i en Hast havde samlet en vældig Hær under Blüchers og Wellingtons Anførsel, blev den franske Armee, efter at have vundet flere mindre Slag, til sidst aldeles ødelagt ved Waterloo, i Belgien. Nu tabte Napoleon endelig Modet. Flere af hans Generaler var ham utros; de Deputerede

1815.

18 Jun 1815.

i Paris forlangte, at han skulle nedlægge Regeringen, og da han forgjæves havde søgt at flygte til Amerika og overgav sig til Engländerne, førte disse ham til den lille Klippe Sankt Helena i det store Ocean. Her levede han i 6 Aar under en raa og haardhjertet engelsk Kommandants Bevogting. Græmmele svelagde hans Sundhed, og han døde allerede den 5te Mai 1821. Hans Stør blev 21 Aar derefter af den franske Konges Son bragt til Paris og bisat med stor Højstihilighed.

1842. 134. Efter Napoleons Forjagelse droge hans Hænder med 500,000 Mand ind i Frankrig, indsatte paa Ry Ludvig XVIII. og loede, at Ingen skulle strafses for sine Handlinger eller Meninger. Desvaguere blev Mange af Kejserrens Tilhængere landsforviste, ja Nogle endog domte til Døden og henrettede. Ved Freden i Paris blev Frankrigs Statsforfatning og Grænser nærmere bestemte. Kejser Alexander I. af Rusland, Kejser Frankreich I. af Østrig og Kong Frederik Vilhelm III. af Preussen sluttede nu det saakalde hellige Forbund, som næsten alle Regenter tiltraadte, hvorved de forpligtede sig til, efter Christendommens Bud at herske over deres Undersætter som Fædre og opretholde Religion, Fred og Retfærdighed i Europa. Paa denne Maade blev virkelig den udvortes Fred vedligeholdt i over 15 Aar; men da Folkenes Længsel efter Frihed og demokratiske Rettigheder kun var undertrykt med Magt, forberedes i Stilhed nye Statsomvæltninger.

XVI.

Grækerne og Tyrkerne. Polakkerne og Russerne. Spanierne og Portugiserne.

135. Eoden Konstantinopels Erobring 1453 havde Tyrkerne underkuet de fordum saa tapre og dygtige Græker. Da den russiske Kejserinde Kathrina II. i Aaret 1770 førte Krig med Tyrkerne, ophidsede hun Grækerne til at giøre Opstand; men

endførendt Russerne sejrede, overlode de dog Grækerne til deres egen Skæbne, og fra den Tid blev de endnu mere mishandledе end forhen. Længe ventede de efter en Lejlighed til at aftaste Agnet, og da Moldaus Hvrste Opsilanti og Paschaen Ali af Janina gjorde Opstand, grebe Grækerne overalt til Baaben og erklærede sig for frie. Tyrkerne rustede sig nu af al Kraft og besluttede at udrydde Grækerne. Disse havde stølet paa Hjælp hos de christelige Hvrster; men Kejser Alexander og Ministeren Mitternich, som styrede Østrig, ansag det for farligt at understøtte Oprørerne; Opsilanti blev nødt til at flygte til Ungarn, hvor han blev fængslet af Østrigerne; Moldau og Wallachiet blev frygteligt mishandledе af Tyrkerne; Ali Pascha blev fangen ved Forræderi og myrdet; Patriarchen i Konstantinopel og flere Bisopper blev hængte paa Kirkeporten, og de heltemodige Græker fandt ingen Bistand hos det hellige forbunds Medlemmer. Desvaguere tabte de ikke Modet. Mange Benner af Frihed og Christendom sendte dem Penge eller droge selv til Grækenland for at kæmpe mod Tyrkerne, og disse blevere flere Gange slagne baade paa Morea og i de græske Farvande. Da sit Sultanen en kraftig Bistand af sin mægtige Pasal, Mehmet Ali af Egypten, der havde dannet sig en udmærket Krigsmagt ved Officerer fra Europa. Han sendte sin Son Ibrahim til Grækenland med en stor Hær, og nu blev de tapre Græker endelig overvældede og grusom undertrykte. Paa samme Tid døde Kejser Alexander og blev efterfulgt af sin anden Broder Nikolaus. Den engelske Minister Canning sat nu et Forbund bragt i Stand med Rusland og Frankrig for at giøre Ende paa Tyrkernes blodige Tyranni, og da Ibrahim ikke vilde romme Morea, svelagde de 3 Magters Hlaade i Slaget ved Navarino Tyrkerne og Egypternes Sømagt. Dog blev Grækerne ikke frie forend 2 Aar derefter, da Tyrkerne paa flere Maader havde fornærmet Kejser Nikolaus, som efter 2 Aars Felktog tvang dem til Freden i Adrianopel, hvorved Rus-

1821.

nister Canning sat nu et Forbund bragt i Stand med Rusland og Frankrig for at giøre Ende paa Tyrkernes blodige Tyranni, og da Ibrahim ikke vilde romme Morea, svelagde de 3 Magters Hlaade i Slaget ved Navarino Tyrkerne og Egypternes Sømagt. Dog blev Grækerne ikke frie forend 2 Aar derefter, da Tyrkerne paa flere Maader havde fornærmet Kejser Nikolaus, som efter 2 Aars Felktog tvang dem til Freden i Adrianopel, hvorved Rus-

1825.

1827.

1821.

ferne fik store Fordele med Hensyn til deres Søfart, og Grækerne loste om Uafhængighed. Efter mange indvortes Uroligheder blandt Grækerne blev deres Lands Grænse bestemt og Prinds Otto af Bayern udnevnt til Konge. Men Tyrkerne havde endnu Herredømmet over de mange Græker, der boede i Tyrkiet Lilleasien. Det blev deres Magt truet, da Mehemet Ali gjorde Opstand mod Sultanen, og Ibrahim erobrede Syrien; men Engländerne tvang ham til Fred, hvorefter Mehemed beholdt Egypten for sin Livstid imod at afsætte Syrien.

136. Ved Kongressen i Wien var den største Del af Polen kommet under Ruslands Herredømme. Kejser Alexander forgede vel for Polens Opkomst, men Langselen efter den tabte Frihed, som Napoleon havde understøttet, var aldrig uddøet, og da Kejser Nikolau s' ældre Broder Konstantin, som havde afstaaet sin Ret til Thronen i Rusland, blev Statsholder i Polen og begik mange Uretfærdigheder, og Revolutionerne i Frankrig og Belgien (som siden skulle omtales) fik et heldigt Udsalg, gjorde Polakkerne Opstand, forsøge Konstantin og de russiske Soldater og oprettede en aristokratisk Regjering. Men da dennes Medlemmer efter Polakkernes gamle Skif vare indbyrdes uenige og ikke vilde vække Folkeets Kraft ved at give de livegne Bønder Frihed, forsømtes den beslægtige Tid. Russerne samlede en uhyre Hær under General Diebitsch, som havde udmarket sig ved at overvinde Tyrkerne. Fra Frankrig og England kom ingen Hjælp, som Polakkerne havde haabet, og efter det blodige Slag ved Ostroleka blev Warszau indtagen og det polske Folk etter underkuet. De tapre polske Krigere måtte overgive sig til Preusserne og Østrigerne, og flere Tusinde af dem drog til Frankrig og Sveits, fordi de ikke ventede Raade af Kejseren og hellere vilde leve af Almissé blandt Fremmede end see paa deres Hædrelands Undertrykelse. Polen blev siden gjort til en Provins af Rusland, og Kejseren stræbte ved strenge Love og Foranstaltninger at bringe Polakkerne til at glemme deres for-

dums Frihed og Selvstændighed. En ny Opstand, som begyndte i Krakau, blev ved Russernes, Østrer rigernes og Preussernes forenede Tropper snart undertrykt, og i Galizien, hvor Adelen med Magt vilde vinge Bønderne til at deltage i Opstanden, vendte disse deres Vaaben mod Herremændene, afbrændte deres Slotte og myrdede mange hundrede Mennesker, saa at Østrigerne fun med stor Anstrengelse kunde bringe Rørlighed tilbage. 1846.

137. Fra den Tid af har den mægtige og dygtige Kejser Nikolau s' i Hordindelse med de 4 andre Stormagter: Frankrig, England, Østrig og Preussen) havt mest at sige i Europas Anliggender. Tyrkiet er næsten ganse afhængigt af ham; i Aften er hans uhyre Riget blevet endnu mere udvidet, og fun de heltemodige Scherfesser paa Kaukasusbjergene imellem det sorte kaspiske Hav have hidtil med Held forsvarer deres Frihed mod Kejserens Hære. I Rigets indvortes Tilstand har Kejseren med stor Kraft strebt at indføre Forbedringer. Men saalænge de mægtige adelige Godsejere kunne modståtte sig Livegenstabels Opfævelse og det uvidende Folks Opførelse, og saalænge Regjeringen aftrygt for Oprør søger at holde Landet spærret for den Oplysning og Frihedsbaand, som ellers vilde trænge ind fra det øvrige Europa, saa kan det mægtige Riget, som er sammenfat af mange forskellige undertvungne Folkeslag, ikke opnaa nogen sand Fasthed.

138. Den pyrenæiske Halvø har lige siden Napoleons Krigs været hjemhøgt af blodige og ødeleggende Borgerkrige. Da Kong Ferdinand VII. af Spanien ved Engländernes Hjælp efter var kommen paa Thronen, ophævede han twentimod sine Lovter de Rettsigheder, som Rrigets Deputerede (Kortes) havde faaet 1812. Herover gjorde Spanierne Opstand og afflaßede Inquisitionen og de fleste Munker ordener. Men nu forenedes Stormagterne (undtagen England) om at undertrykke Friheden i Spanien med Magt, og overdrog dette til de Franske, som understøttedes af de spanske Gejstlige. Efter Kongens Død

- blev hans Datter Isabella udnevnt til Dronning under hendes Moders, Dronning Christinas, Formynderstaf; men da Ferdinand's Broder Don Carlos gjorde Fordring paa Thronen, og General Espartero, som i en blodig Krig overvandt hans
1841-43.
 Tilsængere (Karlisterne), for en Tid blev Regent og tilsidst endog forsøg Enkedronningen, vedblev Borgerkrigen at rase over hele Spanien, og den unge Dronning, som efter at hun var blevet myndig ægtede sin Fætter, men førte et forargeligt Levnet, har ikke funnet bringe Rolighed tilveje.
 Spaniens store og rige Kolonier i Nord- og Sydamerika havde imidlertid løsrevet sig fra Moderlandet og oprettet Republikker, men tillige lidt af mange indvortes Uroligheder og Krige.
1824.
 139. Portugal antog efter Spaniens Erempe
 en Cortes-Forsætning, som Kong Johan VI. maatte give sit Bisald. Haa klar efter løsrev Brasilien i Sydamerika sig fra Portugal og antog Kongens Son Pedro til Kejser. Da denne efter sin Faders Død satte sin Datter Maria da Gloria til Dronning i Portugal, gjorde hans onde Broder Don Miguel Indiskelse herimod og blev tilsidst Formynder for Maria, som han fulde ægte, naar hun blev voren. Men i dets Sted opførste han sig til vindskrænket
1828-34.
 Konge i Portugal og regerede som en Tyran. Tilsidst sik dog Pedro ved Englændernes og Frankimændenes Hjælp Magt over ham, saa at han maatte flygte, og nu blev Maria erklæret for myndig; men der skete kælige Oprør, og Dronningen har hyppigt maatte skifte Minister.

XVII.

Julirevolutionen i Frankrig og dens Folger.

140. Efter Ludvig XVIII'sdes Osenindstættelse havde Frankrig vel udvortes Fred, men indvortes vedblev Striden mellem dem, der ønskede Gnevdømagten tilbage, og dem, der længtes efter Republikkens Dage eller dog vilde have Kongen saa meget

indskrænket som muligt (de Liberales). Dersor maatte Regeringen flere Gange faa den øverste Minister og hans Tilsængere til at nedlegge de es Embeder og vige Bladsen for Mend af andre Grundsatninger, ellersom det ene eller andet Parti harde Overmagten. Kong Ludvig ønskede oprigtigt at bevare Follets Retigheder; men da nogle af de Liberales havde vakt Uroligheder, og Kongens Brodersøn var blevet myrdet, gav dette Anledning til, at Riget sit Minister, som paa alle Maader søgte at indskrænke Follets Magt. Efter Ludvigs Død kom hans Broder Karl X. paa Thronen. Han hathed Folkefridheden og beskæftigede Aristokratene. Dersor blev baade han og hans Minister forhåbte, og det hjalp kun lidt, at de søgte at vinde Follets Bisald ved at deltage i Grækenlands Besættelse, thi denne Sag blev ved Englændernes Egennytte drevet med Kunkenhed og Langsomhed og gav dersor Anledning til ny Missionsjelse. Derefter søgte Regeringen at bortvende Follets Opmærksomhed ved Toget til Austerlitz. Deyen eller Fyrsten i denne Søroverstat havde forærmet Frankrig og engang i en festlig Forsamling givet den franske Konsul et Slag med sin Gluevisse. Der blev nu sendt en stor Hær til Africas Kyst, og efter flere blodigt Fægtninger erobrede de Franske Staden Algier; men da de siden vilde udvise deres Herredommme videre i Landet, fandt de en tapper og lagvarig Modstand hos Beduinerne, der ansættes af den kælte og snilde Høvding Abd-el-Kader, som først i Slutningen af 1847 maatte give sig til Hane.

1830.

141. Imidlertid havde Regeringen 10de Gang ester Kejstertiden skiftet Minister og antaget nogle som havde Aristokrater. Da Folket nu valgte Deputerede, som vare Modstandere af Ministerne, til disse Kongen til at udstede nogle Love, hvorved de nye Valg bleve erklærede ugyldige, Trykkesriheden indskrænkes og Valgmaaden bestemtes saaledes, at de Fattige og Ringe blandt Folket næsten Ingen funde valge. Herover vakte den heftigste Forbitrelse i Paris. Bogtrykkernes og Boghandlernes Betjente og Arbejdere

led omkring paa Gaderne og ophidsede Folket, og da Regjeringen sendte Soldater imod dem, gik de fleste over til Folkeets Parti, og de andre blev ved Barrikader, som spærrede Gaderne, hindrede i at rykke frem. Den gamle General Lafayette, som i den første Revolution havde anført Borgervæbningen (Nationalgarden) i Paris, blev efter Overgengeral over den og intog de kongelige Slotte. I 3 Dage varede Kampen, hvori snart baade gamle Borgerne og Skoledrenge deltog; Fruentimmerne fastede Tagtene, Skelevand og andre Ting ned paa Soldaterne, og Ingen vilde give dem Blad og Drifte. Efterat de kongelige Tropper var forjagede fra Paris, oprettede de liberale Deputerede en foreløbig Regjering. Nu lovede Kongen at opnåe de Love, som havde fræknet Folkeets Rettigheder, men Man svarede ham, at det var for silde. Han måtte da nedlægge Regjeringen, og Ludvig Filip, Hertug af Østfrise, hvis Fader var blevet henrettet under den første Revolution, og som selv siden havde levet landsflygtig i forskellige Lande og endog maaret ernære sig som Skoletærer, blev først udnævnt til Stattholder og siden til arvelig Konge. Nogle unge Mennesker vedbleve rigtignok at gjøre Oploft for at få en Republik, men Kongen lovede at opfyldde alle Folkeets billige Ønsker og bragte omviser Stolighed til veje. De gamle Minstre blev anklagede paa Livet, men slap med Fængsel paa Livstid. Den gamle Karl X., som var flygtet til England, levede i nogen Lid i Odinborg paa et Slot, som han allerede engang havde beboet, da han var landsflygtig under den første Revolution; siden drog han med sin Famili til Østrig, hvor han døde 84 Aar gammel.

142. Uagtet Kong Ludvig Filip regerede med stor Klogskab, vedbleve dog Uroligheder og Striden mellem Partierne i Frankrig. Men i de øvrige Europa frembragte Julirevolutionen stor Virkning. Polakernes Opstand er allerede omtalt. — Belgien var ved Wiener-Kongressen forenet med Holland under det fælles Navn: de forenede Neder-

lande, men hermed vare Belgierne meget misfornøjede, især fordi deres katholske Religion og deres franske Sprog ikke blevet agtede af den hollandske Regjering. Ved Esterrejningen om Revolutionen i Paris gjorde nu Indbyggerne i Bryssel Opstand og begik mange Voldsmorder, og dette Erempel esterfulgtes rundt omkring i Belgien. Borgerne sendte nu Bud til Kong Vilhelm i Haag og bad ham om at opfynde deres Ønsker og adstille Belgiens Bestyrrelse fra Hollands. Kongen gav et ubestemt Svar og sendte sine 2 Sønner med en Hær til Bryssel. Da Pøbelen i denne Stad fort efter sit Overhånd over Borgerne, rykkede den kongelige Armee ind, men måtte efter flere Dages rasende Kamp trække sig tilbage til Antwerpen. Nu forenede de belgiske Tropper sig med Folket og besatte Antwerpen, og da den hollandske General Chassé (adt. Sjassé), som havde indsluttet sig i Festningen, lod Staden skyde i Brand med gloende Kugler, blev Forbitrelsen saa stor, at alle Kongens og hans Sons Tilbud blev afflaaede og Familien Oranien for bestandigt erklæret udeluk fra Belgiens Throne. De 5 store Magter, som skulle mægle Fred, holdt for, at hvad der var skeet, ikke kunde endres, og da Englands Regjering ikke vilde taale, at den franske Konges Søn blev Konge, besteg en hvid Prinds, Leopold, Thronen. Der blev dog endnu udgydt mere Blod, thi Kong Vilhelm vilde ikke give Slip paa Belgien, men erobrede en Del af Landet, og først da en fransk Hær havde vunget den tapre Chassé til at overgive Antwerpens Festning, fandt han sig i at slutte Fred.

1831.

143. I Tyskland havde især Studenterne paa Universiteterne udbredt Utilfredshed med den bestaaende Tilland og flaget over, at Hyrsterne ikke opfyldte de Øsster om frie Forfatninger og Tryffelighed, som de havde givet ved Wiener-Kongressen. Denne Utilfredshed blev udtaalt og næret ved den store Fest, som 1817 holdtes paa Barthborg til Mindre om Reformationen og om Slaget ved Leipzig. I de følgende Aar sat vel de fleste Staater i Sydtydss-

1837.

1833.

1831.

land frie Forsatninger, men da de uformuende Borgere næsten overalt var udelekte fra Stænderforsamlingerne, vedblev Misfornøjelsen mellem de unge Demokrater, og denne blev kun forsøgt derved, at Regeringerne med Strenghed forfulgte dem, der toge Del i de hemmelige Selstabber, som Studenterne havde stiftet. Efter Julirevolutionen stete nu mange Uroligheder. I Brunsvig, hvor Hertugen med Grund var forhadt, gjorde Indbyggerne Opstand og afbrændte Slottet. Hertugen flygtede og gjorde Folket store Løster, men det hjalp ikke, og den tydste Forbundssamling Over var en Samling af Fyrsternes Gesandter, som ifølge Wiener-Kongressen skulle afgøre Tysklands fælles Anliggender og indbyrdes Stridigheder) overdrog Regeringen til Hertugens Broder, som Borgerne havde indvalgt. I Hessen, Sachsen og Hannover udbredt også Oprør, som dog snart blev dæmpede, og da nogle Åar efter Kong Ernst August af Hannover, efter dette Lands Adskillelse fra England, indskrænkede den frie Forsatning og afsatte 7 beromte Professorer i Göttingen, fordi de modsatte sig dette, fandt Folket sig talmodigt deri. I det Hele var det kun de unge Studerende, og ikke det egenlige Folk, som vedligeholdt Urolighederne i Tyskland. Deraf fandt et Oprør, som nogle Studenter og Officerer i Württemberg begyndte i Frankfurt, og som gik ud paa at bemægtige sig Forbundsforsamlingen, afsætte alle Fyrster og oprette en tøff Republik, næsten ingen Deltagelse hos Borgere og Bender og blev snart dæmpet. Fra den Tid blev Rigtigheden nogenlunde holdt vedlige i Tyskland indtil i den næste Tid.

I vojt Hædreland gav Julirevolutionen Anledning til, at Frederik VI. indførte Stænderforsatningen. Da nemlig nogle Embedsmand og Procuratorer i Holsten, som allerede dengang påsæde paa at afgøre Oprør og rive Slesvig fra Danmark, fordræde en fri Forsatning, troede den gamle Konge bedst at kunne dæmpe Misfornøjelsen med at indføre Provinsial-Stænder i hele sit Rige.

XVIII

Store Omvæltninger i Året 1848.

144. Med Året 1848 synes et nyt Tidsrum af Verdenshistorien at være begyndt, da den Engelske Frihed og Lighed, som Regeringerne siden Julirevolutionen havde vidst at undertrykke, pludselig brød frem næsten overalt i Europa og forårsagede de største Omvæltninger. Ved Årets Begyndelse herskede der endnu Fred og Ro. Kun i Spanien og Portugal vedblev de forhen omtalte Uroligheder, og i Sveits var der i 1847 udbrudt en Borgerkrig, som dog blev dæmpet inden Årets Slutning. Da begyndte Siciliane i Januar at gjøre Opstand mod Kong Ferdinand i Neapel, som de længe havde været misfornøjede med; Neapolitanerne fulgte dette Eksempl og twang Kongen til at give dem en fri Forsatning, men paa Sicilien blev hans Tilbud om Frihed forkastet. Den erklærede sig for et selvstændigt Rige og forsatte længe med Held en blodig Kamp imod Kongens Tropper.

145. Dette er tildels en Fulge af, at der hos alle italienske Folk var vaagnet et nyt Haab om Frihed og Selvstændighed. Hidtil havde nemlig den østrigske Kejser, som beherskede Lombardiet og Venetien, dæmpt enhver Bevægelse i Italien med Baabenmagt. Men da Rom's udmerkede Pave Pius IX. ved sin frisindede Regering havde sat nyt Mod i Frihedens Benner, troede disse, at Tiden var nær, da hele Italien skulle blive et uafhængigt og selvstændigt Rige. Da der nu i Februar og Mars udbrød Opstand i Frankrig og Tyskland, greb Italienerne i den nordlige Del af Halvøen til Baaben imod Østrig, hidkaldte Sardinien's tapre Konge Karl Albert, som ønskede at blive Italiens Herre, og sefrede i Begyndelsen i flere Slag. Ogsaa i Kirkestaten stete pludselig Oprør, og Paven, som før havde været tilbedet af Folket, måtte flygte til Kongen af Neapels Land, og kunde først i det følgende Åar vende tilbage, efterat en fransk

Hør havde gjort Ende paa den Republik, som Romerne havde oprettet.

22 Febr. 146. I Frankrig havde den flyge Konge og hans lige saa floge Minister Guizot med tilsyneladende Held undertrykt Frihedsbevægelsen, og de fleste troede, at Kongemagten var sikrere besøst end nogensinde før. Men pludselig udbrød der (I Anledning af, at Regeringen havde forbudt et stort politisk Gilde) en almindelig Opstand i Paris. Kongen lovede først at afskedige Guizot, og Folket jublade allevegne; men da Man troede sig bedraget, begyndte en rasende Kamp, som endte med, at den kongelige Throne og en Del af Slottet blev brændte, den 75 Aar gamle Konge flygtede til England, hvor han siden er død, og Frankrig blev erklæret for en Republik. En forelsbig Regering blev nu oprettet med Digteren Lamartine i Spidsen; Ludvig Filip blev førstedse landesforvist, og Frihed, Lighed og Broderskab erklæredes for Republikens Valgsprog.

13de
Marts.

147. Denne saakalde Februarrevolution frembragte en stor Bevægelse i Europa. Overalt i Italien og Tyskland forlangte Folkets Talsmænd større Frihed, nærmest uvildigt Valgret, ansvarlige Minister, større Trykkes- og Talefrihed, Oprettelse af Borgervæbninger o. s. v., og Hærsterne styrte sig at give efter at hængt for Oprør. Kun Østrigs og Preussens Regeringer, som hidtil havde hørt Magten i Tyskland, vognede sig ved at indføre Forandringer. Da udbrød der først Oprør i Wien. Den gamle Minister Metternichs Hus blev ødelagt, han fandt sig da i at tage sin Afsked og matte fort efter flygt. Kejseren besluttede nu at give Folket en fri Forfatning, men han turde i nogen Tid ikke op holde sig i sin Hovedstad.

18de
Marts.

Ogsaa Kong Frederik Vilhelm i Preussen maaatte lave at afsætte den vindstrænede Kongemagt, men da der samme Dag, som det hed ved en Missforståelse, blev studt paa det forsamlende Folk, begyndte en rødsom Kamp i Gaderne, og mange hundrede Mennester blev dreæbte eller lemlestede. Kongen

maatte nu aldeles ydmyge sig for Bøbelen, indrommede Alt, hvad Man forlangte og lovede at stille sig i Spidsen for Oprørerne i hele Tyskland.

148. Samme Dag det berlinske Blodbad fandt Sted, udbrod det slesvig-holstenske Oprør, som især har udmerket sig derved, at det fra først til sidst var ved Mened, Løgn og Bedrageri at Hertugen og Prinsen af Augustenborg og de landsforræderiske Embedsmænd udførte deres lange forberedte Plan og bldtde hele Tyskland ind, at Slesvig var et tyk Land og lovligt forenet med Holsten. Eftersom bleve de Danse paa samme Tid befriede fra Tyskernes Herredomme i Landets egen Regering. Kong Christian VIII. var død og efterfulgt af sin Son 20. Jan. Frederik VII. Ottende Dagen efter hans Thronbestigelse udførte den af den gamle Regering vedtagne Lov om en friere Forfatning, hvorved det bestemtes, at Holsten skulle sammenblandes med Slesvig og det øvrige Danmark, og Tyskerne have ligefaa meget at sige i Folkeforsamlingen som de Danse. Men ved Nyget om Forræderiet i Holsten gik Københavns Borgere til Kongen og sagde ham deres Bekymring. Han svarede, at han allerede havde afskediget de gamle Minister, og Dagen efter udnevnedes han dansifindede Mand i deres Sted og lovede Folket en fuldkommen fri Forfatning. Danmark havde saaledes den sjeldne Lykke, at have opnaaet Folkefriheden uden Udgåbelsen af en Draabe Blod. Nu endelig vaagnede Fædrelandsfjærligheden hos Hoje og Lave, Alle rustede sig til Kamp mod Oprørerne, og i Slaget ved Bau og Flensborg blevde de aldeles adspitst 8-9. Apr. iede eller tagne til Fange, og næsten hele Slesvig blev besat af de Danse. Men imidlertid havde Oprørerne under Foregivende af, at den danske Konge var i den Københavnske Bøbels Bold, formaaet Preussens Konge til uden Krigsberketing at sende en betydelig Hær til Slesvigs Grænser; det tykste Forbund bisatdt dette Brud paa Folkeretten og sendte flere Forbundstropper til Oprørernes Hjælp, og de Danse blev efter en heltemodig Kamp ved Danner-

21de
Marts.

23. April. virke og Slesvig første Paaskedag nødte til at trække sig tilbage til Als, som den overlegne Hjende ikke funde tage. Tydsterne trængte ind i Jylland, som de vilde udvige for derved at引inge Danmark til at afstaa Slesvig. Men nu begyndte Rusland og England endelig at true dem; Svenske og norske Tropper landede paa Fyen og onskede Intet hellere end Tilladelse til at hjelpe deres Brodre. Jylland blev da rømmet igjen; Tydsterne lede et stort Tab og i Sundeved, især ved Dybbøl, og da de Danske 5. Juni. ganske havde Herredommen paa Havet, og de hidfaldte Tydsterne erfarede, at de fleste Slesvigere ønskede at vedblive at være Danske, afgluttede Preussens Regering omstider en Vaabenstilstand paa 7 Maaneder.

149. Imidlertid var Tydkland selv Skuepladsen for den største Forvirring. Først var der i Frankfurt sammentradt en Forsamling af Deputerede, som paatogte sig at bestemme Tydklands Forfatning. Disse udvalgte igjen 50 Mænd, som fik en almindelig Nationalsamling sammenfaldt. Denne Forsamling stræbte under store Uvissheder at danne eet Rige af alle Tydklands Stater og havde især travlt med at udvide „det store Fædrelands“ Grænser ved at erklære, at alle Nabolandene, hvori der boede Tydsterne, skulde regnes med til Tydkland. Men derved kom den i Strid med Italienerne, Ungarerne, Bohmerne, Polakkerne, Hollanderne, men fun det lille Danmark vovede Man aabenbart at befri. Tilsidst udnevnedes Nationalsamlingen den østrigske Kessers Farbroder Ørkehertug Jo han til Rigssforstander, men det varede ikke længe, førend det viste sig, at den tydste Enhed ikke funde blive til Noget. De, som ønskede en Republik, valte blodige Uroligheder og Oprør, som maatte dæmpes med Magt; de, som ønskede en Kesser, funde ikke enes om, enten Østrig eller Preussen skulde have Herredommen; Nationalsamlingens Medlemmer, som mest bestod af Professorer og Advokater, viste sig aldeles udnygtige til at regere og give Lov, og saaledes indtraadte da ingen Arets Udgang det

Tidspunkt, da Reaktionen eller Tilbagegangen til det Gamle maatte begynde, fordi Frihedsmandene det havde forsøgt at holde Maade.

150. Ruslands Kejser, som var vant til at have Indflydelse paa sine Naboers Anliggender, havde med Uwillie betragtet Oprørernes Fremgang, men han holdt det for det Kloestre at forholde sig rolig, indtil de fornuftigste Folk i Landene selv erkendte, at de, som havde tilbent sig Magten, ikke funde opfylde hvad de havde lovet. Dersor lod han sig noje med at samle en uhyre Hær ved Østrigs og Tydklands Grænser, ligesom han sendte en stor Glaade til Østersøen.

Imidlertid havde Østrigs Kejser ved sin tapre og strenge Felttherre Radetzky slaaet Kong Karl Albert (der siden har maattet nedlægge Regeringen og er død) og underkuet Opstanden i Lombardiet, og da han ikke funde saa Bugt med Oprørerne i de tydste Lande og havde maatte finde sig i, at Ungarnene ganske løsrevé sig fra Østrig under den veltalende Kosuth, der blev Diktator, ophidsete han hemmeligt Kroaterne og de andre Folk af Slavisk Stamme, der udgjøre den største Del af Ungarns og Bohmens Indbyggere til at begynde en Opstand under den kjælle Zellachich, og da denne havde begyndt at sejre, erklærede Kesseren, som hidtil havde været nødt til at bekæmpe Slaverne, sig pludselig for dem, lod sin Felttherre Windisch-Grätz forene sig med Zellachich, og disse indtog efters et rædsomt Blodbad Wien, hvor Oprørets Hovedmænd blevet straffede med Døden. Kesseren nedlagde Regeringen, og hans unge Broderson Francis Josef besteg Thronen, og nu blev Oprøret suet paa alle Kanter; Venedig blev bombarderet, og i Ungarn, som gjorde længst Modstand, lod Kesser Nikolaius omstider sin Hær gjøre Ende paa Krigen.

151. Øgsaa i Frankrig begyndte Tilbagegangen til Monarchiet, dog først efter ny Blodsudgydelse. Den store Mengde brodløse Arbejdere, som lod sig bedaare ved de sagafaldte Kommunisters

Junii.

Novbr.

falske Lærdomme om, at Regjeringen burde tage fra de Rige for at underholde de Fattige, blev ved Møringsvejenes Standsning endnu ulykkeligere end før. Men havde Regjeringen oprettet Nationalværftseder, hvor Arbejderne fik en vis Løn; men da dette gav Anledning til Lediggang og kostede uhyre Pengesummer, blev de ophevede igjen. Deroer udbrøt et rædsomt Øvr, som først blev dæmpt, efter at den Del af Paris var ødelagt og mangfoldige Mennesker dræbte. Nu blev den ødle General Cavagnac til Diktator, og da han havde gjenoprettet Orden og Fred, viste det sig, at de fleste Franskmænd var føede af Republikken. Thi da Man havde bestemt, at Republikens Præsident eller Formand skulde vælges af det hele Folk, fik den store Kejserers Broderson Brinds Louis Napoleon næsten alle Stemmer, uagter Ingen tiltroede ham stor Dygtighed, og Folket har siden fundet sig godt i, at han egenmægtig har forlænget sin Regjeringstid og paa alle Maader udvidet sin Magt og undertrykt Friheden.

152. Medens saaledes alle de Omveltninger, som Begjærligheden efter Frihed havde frembragt, blevet dæmpede med Vaabenmagt allevegne, var Danmark det eneste Land i Europa, hvor Frihed og indvortes Fred blev bevaret; thi her havde Kongen af fri Kjærlighed givet Alt, hvad Folket forlangte. Den Grundlov, som Frederik VII. havde foreslægt, og Rigsforsamlingen gjennemgaaet og bifalbet, blev af Kongen højstideligt stadsfæstet den 5. Juni 1849. Men Kongen funde endnu ikke opfyldte sit Øfste: at give Slesvig Del deri. Thi medens Preussens trofaste Konge med Haardhed strafede Oprørerne i sine egne Lande og hjælp til at undertrykke dem i hele Tyskland, vedblev han at understøtte Slesvigsholstenernes Oprør imod Kongen af Danmark, og da de andre Stormagter ej heller vilde opfylde deres Forpligtelser, maatte det danske Folk med egne Kræfter føre Kampen imod hele Tyskland.

Feltoget i 1849, som var begyndt med Sejren ved Uldestrup og vore 2. Krigsskibets Tab ved Ekkern-

forde, endte med den glimrende Sejr ved Frederiks d. 6. Juli, hvorefter det tydse Forbund sluttede en ny Vaabenstilstand og trak sine Tropper ud af Slesvig. Nu først sluttede Preussen Fred, men vedblev dog hemmeligt at hjælpe Oprørerne, som derfor endnu var lige trodsige, og først da disse i Aaret 1850 vare aldeles adspillede i det store og blodige Slag 25. Juli ved Idsted, og de siden ved Missunde og til sidst 12. Sept. ved Frederiksstad, som de paa en grusom Maade 29. Sept. ødelagde, forgleves havde anvendt den sidste An- til 4. Oct. frengelse for at drive den heltemodige danske Hær tilbage, indsaæ Tydskerne, at et lille Folk, som holder sammen i Troskab mod sin Konge og i Kjærlighed til Fædreland og Modersmaal, og som for Resten stoler paa Gud, ikke saa let kan undervinges. Nu blev da om sider Kongens Regjering til de tro Slesvigernes Glede gjenoprettet i Sønderjylland, medens en østerrigsk Hær afvæbnede Holstenerne.

153. Vor Fædrelands Skæbne stadsfæste saaledes, hvad hele Verdens Historie, naar den ret forstanes, beviser: at om end Menneskene i deres daarlige Hjerters Egennytte og Begjærlighed kunne udtaa meget Ondt og tilføje hverandre Sorg og Ulykke, saa need dog Gud at vende Alt til det Bedste; thi Han er den alene Vise, og uden Hans Billie falder ikke en Spurv til Jorden.

Paa mit Forlag er udkommen:

Kortfattet Lærebog

i

Kirkehistorien

for Ungdommen af alle Stænder,

af

M. Mørk Hansen.

Pris 28 f.

Forfatteren af denne lille Bog har troet at komme en almindelig Træng imøde ved at forsøge at give en let og fættelig Fremstilling af Kirkehistoriens mærkeligste Begivenheder. Han er hertil blevet opmuntrer af kynlige Skolemænd, som med ham håabe, at den Tid om sider er kommen, da Ungdommens Lærere overalt i Danmark ville strebe at gjøre Undervisningen i Christendom fættig, hjertelig og tilstrækende.

(Af Forfatterens Fortale).

C. G. Jversen,
Store Kjøbmagergade Nr. 9.

Paa C. G. Iversens Forlag ere følgende, til
Undervisningsfaget hørende, Skrifter udtomne:

Brandt, C. J., Rim og Sange til Fædre-
landets Historie. I. tb. 60 f., II. tb. 48 f.

Fenger, P. A., Ordssprog, samlede især til Skole-
brug. Pris 16 f.

Gjellebøl, Udtog af Verdenshistorien. Pris
16 f.

Grundtvig, N. F. G., Historisk Børnelær-
dom. 5. Oplag. Pris 16 f.

Hammerich, Fr., Historiske Sange for Børn.
Pris 48 f.

Jørgensen, Fr., Danske og Latinske For-
skrifter. 2 Hester à 32 f.

Luthers Katekismus ved P. A. Fenger. 8. Oplag
heftet 6 f.; 100 i Materie 3 Rbd.

Meinert, A. G., Fortællinger om Kjøben-
havn. 2. Oplag. 80 f.

Müller, E. G., Danmarks Sagnhistorie.
Pris 1 Rbd.

Strøm, G., Lærebog i Danmarks Historie.
6. Oplag. Pris 16 f.

Schul-Atlas

nach den besten Quellen entworfen

von

J. Lehnhardt.

Pris indb. 1 Rbd. 64 f.

Dette Atlas bestaaer af 24 særdeles
smukt udførte Kaart hvortiblandt et specielt
Kaart over Danmark.

I Commission haves:

Helsted, F., Veileddning i Legnekunstens aller-
første Grunde. 8 Hester à 24 f.

— Grundtræk af Ornamentter. 40 f.

— Skatterede Vaseformer 80 f.

Udkommet er:

Thomas a Kempis,
om Christi Esterfølgelse,
fire Bøger.

Oversatte og paany udgivne
af

Licentiat J. A. C. Holm.

Med en Indledning og Forfatterens Levnetsløb
af Dr. A. S. Nadelbach.
3. Udg. Pris 64 kr.

Hoved-Nøglen

ved

Indkøb og Salg

eller

den hurtige Regnemester.

Pris 48 kr.

C. G. Iversen,
Stre. Nielsmagergade Nr. 9,
(Postgaarden).

Odense Universitetsbibliotek

550100683611

